

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS ALAIOR

1.	<u>DEFINICIÓ DEL CATÀLEG DE PROTECCIÓ</u>	3
1.1.	BÉNS D'INTERÉS CULTURAL	3
1.2.	BENS CATALOGATS	3
1.3.	INSTRUMENTS D'ORDENACIÓ URBANÍSTICA.	4
1.4.	PLANS URBANÍSTICS DE CONJUNTS HISTÒRICS.	4
2.	<u>LA FUNCIÓ DEL CATÀLEG MUNICIPAL COM A INSTRUMENT DE PROTECCIÓ.</u>	5
2.1.	BENS A INVENTARIAR.	5
2.2.	ELS BENS PROTEGIBLES I EL SEU ENTORN.	5
2.3.	ELEMENTS INVARIANTS DEL TEIXIT URBÀ TRADICIONAL.	6
2.4.	IDENTIFICACIÓ DELS BENS PROTEGIBLES PER MITJÀ DEL CATÀLEG	6
2.5.	ALTERACIONS DEL PATRIMONI	7
2.6.	TREBALLS REALITZATS DE CATALOGACIÓ	8
2.7.	DESCRIPCIÓ DE LA FITXA DE CATALOGACIÓ	8
2.8.	INFORMACIÓ COMPLEMENTÀRIA DELS ELEMENTS CATALOGATS	8
2.8.1.	ESTAT DE CONSERVACIÓ	8
2.8.2.	NECESSITAT D'ACTUACIÓ	9
2.8.3.	GRAU D'ATRACCIÓ	9
2.9.	CONTINGUT INFORMATIU I NORMATIU DEL CATÀLEG	9
3.	<u>NORMES PER A LA PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC</u>	10
	TÍTOL I. NORMES PER A LA PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC I PALEONTOLÒGIC.	10
	TÍTOL II. NORMES PER A LA PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC I ETNOLÒGIC.11	
4.	<u>LLISTAT DE BICS</u>	24
5.	<u>INFORME HISTÒRIC-CULTURAL</u>	35
5.1.	PATRIMONI ARQUITECTÒNIC EN EL NUCLI URBÀ	35
5.1.1.	SANTA EULÀLIA	35
5.1.2.	SANT DIEGO	36
5.1.3.	AJUNTAMENT D'ALAIOR	37
5.1.4.	CAN SALORT	37
5.1.5.	ESGLÉSIA DE GRÀCIA	38
5.1.6.	HOSPITAL CIVIL	38
5.2.	INFORME HISTÒRICOCULTURAL. PATRIMONI ARQUITECTÒNIC EN EL MÓN RURAL	38
5.3.		39

5.3.1.	SANT LLORENÇ DE BINIXEMS	39
5.3.2.	ESTÀNCIA DE SON BOU DE BAIX	40
5.3.3.	SON BOU DE DALT	41
5.4.	NOTES HISTÒRIQUES	41
5.4.1.	LA TORRE DE DEFENSA DE SON BOU	41
5.4.2.	TORRES DE DEFENSA QUE ES CONSERVEN ACTUALMENT	42
5.4.3.	NOTES ARQUEOLÒGIQUES	42
5.4.4.	NOTES CULTURALS	42
5.4.5.	SON GALL	43
5.5.	INFORME HISTÒRICOCULTURAL. PATRIMONI ETNOLÒGIC	44
5.5.1.	LES CREUS AL TERME D'ALAIOR	44
5.5.2.	ES CÓS	45
5.5.3.	CASETES D'ESBARJO	47
5.5.4.	PEDRERES D'ALAIOR	47
5.5.5.	BARRAQUES DE CARBONERS	47
5.5.6.	L'AIGUA. DELS ORIGENS A L'ACTUAL SANEJAMENT	48
5.5.7.	SENYALS I MITGERES ENMIG DEL CAMP	48
5.5.8.	RALLES (RÀES) DE TERME	48
5.5.9.	SENYALS GEODÈSICS MILITARS	48
5.5.10.	LA ZONA D'ESBARJO A ALAIOR: DE SANT PERE NOU AL PASSEIG DE LES DELÍCIES	49
5.5.11.	SANT PERE NOU	49
5.5.12.	CEMENTERI MUNICIPAL	49
5.5.13.	EL PASSEIG DE LES DELÍCIES	50
5.5.14.	L'ALZINAR D'EN SALORT	50
5.5.15.	EL CEMENTERI CIVIL I L'ABOCADOR	50
5.5.16.	TEULERA VILLA JAUME I TEULERA D'EN GENARO	51
5.5.17.	MOLINS D'ALAIOR	51
5.6.	FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I ARXIVÍSTIQUES	52
5.6.1.	FONTS BIBLIOGRÀFIQUES	52
5.6.2.	FONTS ARXIVÍSTIQUES	52
6.	<u>FINAL. JUSTIFICACIÓ DE LES MODIFICACIONS I COMPLIMENT DELS INFORMES</u>	<u>53</u>
6.1.	MODIFICACIONS QUE INCORPORA L'ACTUAL DOCUMENTACIÓ	53
6.2.	MODIFICACIÓ DE LA DELIMITACIÓ DEL CASC ANTIC.	54
6.3.	LES FITXES DE L'EDIFICI DE CORREUS I DEL CARRER DE S'ÀNDRONA	55

1. DEFINICIÓ DEL CATÀLEG DE PROTECCIÓ

El Reglament de Planejament de la Llei del Sòl RD 2.159/1.978 de 23 de juny, inclou la figura del Catàleg com a document complementari dels Plans Especials, Plans Generals o Normes Subsidiàries de Planejament. L'article 86.1. i 2. determina el següent:

1. *Los Catálogos son documentos complementarios de las determinaciones de los Planes Especiales, en los que se contendrán relaciones de los monumentos, jardines, parques naturales o paisajes que, por sus singulares valores o características, hayan de ser objeto de una especial protección.*
2. *Sin perjuicio de las medidas de protección que los Planes Generales o Normas Subsidiarias establezcan, se podrán incluir en Catálogos relaciones de bienes concretos que, situados en cualquier tipo de suelo, deban ser objeto de conservación o mejora.*

El RPLS no determina el contingut precís del Catàleg ni l'abast normatiu que hagi de tenir, però s'ha d'entendre que la relació dels bens catalogats no es pot limitar a identificar l'element, sinó que s'haurà de precisar quina part és la que es vol protegir i el grau de preservació proposat

Una altre norma que incideix amb més precisió en la redacció dels Catàlegs es la nova Llei del Patrimoni de les Illes Balears.

La Llei del Patrimoni Històric de les Illes Balears (12/1998 de 21 de desembre) classifica els bens del patrimoni històric en *Béns d'interés cultural* i *Bens catalogats* d'acord amb els següents tipus i descripció:

1.1. Béns d'interés cultural

(Art.5) Els bens mobles i immobles més rellevants del patrimoni històric de les Illes Balears que pel seu valor singular es declarin com a tal de forma individualitzada. Només amb caràcter excepcional podrà atorgar-se genèricament la categoria de bens d'interés cultural a una classe, tipus, col·lecció o conjunt de bens.

La Norma distingeix els següents tipus de BIC:

- *Monument*
- *Conjunt Històric*
- *Jardí històric*
- *Lloc històric*
- *Lloc d'interés etnològic*
- *Zona arqueològica*
- *Zona paleontològica*

1.2. Bens catalogats

(Art.14) 1. Tenen la consideració de bens catalogats aquells bens mobles i immobles que, tot i no tenir la rellevància que els permetria ser declarats bens d'interés cultural, tenen prou significació i valor per constituir un bé del patrimoni històric a protegir singularment.

2. Depenent del Consell Insular corresponent, es crearà el Catàleg Insular del Patrimoni Històric, com a instrument de la seva salvaguarda, consulta i divulgació, per tal d'inscriure-hi els bens catalogats.

La declaració d'un immoble com a bé d'interés cultural vincula el planejament urbanístic

1.3. Instruments d'ordenació urbanística.

(Art. 38) 1. Els instruments d'ordenació urbanística d'àmbit municipal fixaran les mesures primàries d'identificació, de protecció i de conservació dels béns immobles integrants del patrimoni històric.

1.4. Plans urbanístics de conjunts històrics.

(Art. 39) 1. En els plans o instruments urbanístics de protecció dels conjunts històrics es catalogaran, d'acord amb el que disposa la legislació urbanística, tant si són immobles edificats com espais lliures interiors o exteriors, els elements que formen el conjunt, les estructures significatives i els components naturals de cada element i del seu entorn. Es dispensarà una protecció integral als immobles declarats bé d'interés cultural que pertanyin al conjunt. Per a la resta dels immobles, s'establirà un règim adequat i especial de protecció per a cada cas.

2. LA FUNCIO DEL CATÀLEG MUNICIPAL COM A INSTRUMENT DE PROTECCIÓ.

Al Catàleg de Protecció es relacionen els béns d'interés cultural declarats, amb les referències d'identificació de protecció existent a les fitxes del catàleg. En relació al patrimoni existent, el catàleg és un instrument adequat per a la identificació del patrimoni, i pot indicar unes mesures individualitzades de protecció.

El Catàleg inclou a dins del text les modificacions de les Normes Urbanístiques del PGOU com a document normatiu que definirà la protecció dels cascs històrics o agrupacions de cases d'arquitectura tradicional o dels bens etnològics que personalitzen el territori rural.

2.1. Bens a inventariar.

S'ha de notar que els bens inventariables, segons el detall de la Llei de Patrimoni de les Illes Balears, inclou bens mobles i immobles que, per analogia als diferents tipus descrits en el cas del bé d'interés cultural, poden incloure:

- *Monument*
- *Conjunt Històric*
- *Jardí històric*
- *Lloc històric*
- *Lloc d'interés etnològic*
- *Zona arqueològica*
- *Zona paleontològica*

El criteri del catàleg és identificar elements patrimonials, que no sempre es poden conceptuar pròpiament com a monuments, si no com a peces significatives de l'artesanat local, ja sigui en la construcció o en l'elaboració d'estris. També convé reflexar, d'acord amb l'esperit de la norma, els elements paisatgístics que, per l'actuació antròpica o pel seu propi significat a dins de la memòria col·lectiva, o per la relació amb el poblament, siguin mereixedors de protecció. Entre aquests elements es poden identificar les torres, canteres, elements construïts singulars o paisatges classificats amb un grau especial de protecció.

L'abast del catàleg que es redacta correspon als elements arquitectònics i els bens etnològics, ja que la catalogació dels monuments arqueològics ja s'ha realitzat (veure el Registre de Bens d'Interés Cultural i l'adaptació a la Llei 17/1998 aprovada pel Plè del Consell Insular el 15 de febrer de 1999). A dins dels elements arquitectònics es podran incloure els jardins o llocs històrics, així com els conjunts. La delimitació dels conjunts haurà de contemplar no solament l'àrea que correspon al casc antic del municipi, o el conjunt arquitectònic de que es tracti, si no també la possible presència de restes arqueològics a dins de la mateixa àrea que puguin requerir una modificació de la delimitació.

La distinció entre arquitectura i etnologia es fa difícil, ja que alguns elements arquitectònics menors formen part del catàleg etnològic. En general, s'han conceptuat com a bens etnològics aquells elements arquitectònics no destinats a habitatge, a on es presenten solucions constructives característiques de l'arquitectura popular menorquina però no permeten parlar de exemples d'un estil arquitectònic concret. Aquestes architectures menors corresponen a uns pocs tipus definits per la pròpia tècnica constructiva i materials a l'abast, aspectes que tenen a veure amb la caracterització etnològica de cada zona de l'illa.

2.2. Els bens protegibles i el seu entorn.

La protecció dels cascs urbans no es pot limitar a la consideració dels elements més característics de l'arquitectura local, identificats a les corresponents fitxes del catàleg, com a valors exclusius a protegir. La preservació del conjunt urbà històric, requereix la protecció paral·lela de l'entorn i el manteniment de les invariants positives del conjunt històric, així com la preservació davant les invariants negatives d'evolució del casc. Mai no serà suficient una protecció individualitzada dels elements catalogats, si no es complementa amb la potenciació dels valors del conjunt. L'evolució dels materials de construcció, de les infraestructures i sistemes de transport, així com del sistema de vida i de comunicació, han generat una evolució més o menys accelerada dels conjunts històrics, la qual no hauria de poder malmetre els valors patrimonials encara conservats, si s'apliquen les mesures de regulació adequades. No es pot actuar igualment a les zones noves que al casc històric o conjunt a protegir, que depèn del manteniment dels aspectes més definidors de la seva atmosfera, per a conservar el seu atractiu com a patrimoni històric i com a centre de vida.

2.3. Elements invariants del teixit urbà tradicional.

El manteniment de l'atmosfera i l'atractiu dels conjunts a protegir està condicionat per uns elements invariants que evolucionen de diferent manera, alguns d'ells suportant l'atractiu urbà, i uns altres distorsionant-lo.

La relació d'invariants positius que es planteja provisionalment, pot ésser la següent:

- La textura dels elements construïts
- La continuïtat de les formes constructives i les alçades
- La tipologia i intensitat dels forats
- La bona resposta als elements presents a l'entorn del que s'analitzi, per bé que s'hagi dissenyat amb un estil nou.
- La substitució d'usos que no desfiguri el contenidor arquitectònic, i que li allargui la vida.
- La pervivència dels elements més característics com façanes, ull d'escala i, fins i tot, fusteria i estucs, especialment a les cases més valuoses, encara que s'hagin reformat. També s'han de valorar les reformes fetes a començaments de segle, pel detall dels remarcats de forats, estucs i bon criteri en la composició de forats i voladissos.

La relació d'invariants negatius que es planteja provisionalment, pot ésser la següent:

- El tràfec incontrolat, l'intensitat excessiva de l'ús de garatge i la transformació de l'arquitectura i de l'espai públic per a donar suport a aquest nou condicionant.
- La proliferació d'infraestructures amb solucions tècniques deficientes que omplien les façanes de tubs que malmeten l'arquitectura històrica. El retard en el disseny dels aparells de mesura per adaptar elements més petits que no obliguin a rompre els murs de façana per donar cabuda a les exigències de les companyes subministradores, i el retard en el soterrament definitiu de les infraestructures.
- La transformació dels paràmetres d'edificació en els successius instruments de planejament, amb les modificacions de tipologia que genera a zones que contenen elements d'interès històric construïts amb tipologies diferents a les actuals.
- La modernització estrident dels edificis amb materials inadequats. La manca de formació en les tasques de restauració ha fet descartar l'ús de materials tradicionals que poden encara jugar un paper digne i ajudar a recomposar el teixit urbà, i que actualment s'estan emprant de nou.
- La transformació traumàtica dels edificis per a contenir nous usos. Per bé que la conservació integral del patrimoni es inviàble, alguns elements singulars mereixen mantenir-se, en general, la tipologia de façanes que configura el conjunt urbà mereix un tractament delicat, controlant els materials, tipologia del volum i forats, i els colors de l'edifici.

2.4. Identificació dels bens protegibles per mitjà del catàleg

El catàleg pot incidir en el control dels invariants abans relacionats. La seva funció serà la identificació dels bens protegibles i la previsió de les mesures cautelars que es creguin oportunes a dins de les pròpies fitxes, com a identificació dels aspectes a mantenir sense canvis. La relació dels bens i la preservació dels elements o peces més característics serà també una eina preliminar molt útil de cara a la possible redacció de plans especials de protecció del patrimoni.

La catalogació dels bens arquitectònics s'ha fet donant valor predominant a la presència de l'element en relació a l'espai públic, per bé que es defineixen algunes invariants de l'interior a mantenir. La catalogació no depèn exclusivament del valor artístic de l'element, sinó també de la relació amb els veïns, que permeti configurar una seqüència urbana de major homogeneïtat, o la pervivència de les textures originals de revestiments, fusteria o d'altres.

No solament es cataloguen peces monumentals, si no que l'arquitectura popular, que constitueix la quasi totalitat dels exemplars presents, nodreix en una bona part el catàleg. Així mateix es fa especial esment de l'agrupació de casetes aïllades a l'entorn de la vila o a nuclis aïllats, que amb diferents tipologies i acabats exteriors, conformen un fenomen molt característic de les zones rurals del llevant de Menorca i Alaior, específicament. L'arquitectura popular ben resolta i amb unes solucions constructives simples i acurades és una font d'aprenentatge important, que s'ha de mantenir.

2.5. Alteracions del patrimoni

L'evolució de les viles ha malmès alguns exemples prou interessants de l'arquitectura popular, per bé que encara es manté l'atmosfera del poble en bona part i remarcar quines zones presenten més homogeneïtat i s'han de preservar, és l'objectiu del catàleg. A més de la degradació d'algunes cases, s'ha d'afrontar amb decisió un altre problema molt important, la deficient instal·lació i poc acurat disseny de les instal·lacions d'escomeses de serveis i de condicionament d'aire. En aquest moment els casc antics estan greument agredits per les següents instal·lacions:

- Xarxa de distribució aèria de mitja i alta tensió de la companyia de subministrament d'electricitat
- Xarxa de distribució aèria de baixa tensió de la companyia de subministrament d'electricitat
- Xarxa aèria de distribució telefònica
- Elements particulars exteriors de condicionament d'aire
- Elements d'anunci discordants amb l'entorn urbà

Així mateix succeeix al camp, a on la transformació dels usos planteja noves contradiccions entre l'entorn i el desenvolupament. L'ús de vivenda és el de creixement més accelerat, per bé que s'ha arribat a un cert diàleg entre les edificacions existents i les modificacions o vivendes de nova planta, degut a la voluntat de mimetitzar els edificis antics molt estesa en els nous propietaris. Per bé que no sigui necessari restringir fins a aquest punt la llibertat de composició, també s'ha d'admetre la major facilitat d'integració entre un edifici i la seva mimetització que amb determinades solucions que puguin resultar inadequades per la seva mancança de qualitat arquitectònica. Aquest problema es planteja amb noves construccions destinades a altres usos, alguns d'ells plenament relacionats amb el camp, però que no s'han resolt amb una volumetria o recursos integrats amb l'entorn. Podem esmentar els següents:

- Els nous bouers o magatzems de maquinària, amb unes alçades i volumetria totalment discordants amb l'edificació tradicional
- Les casetes d'allotjament d'antenes de telefonia i sistemes radioelèctrics, per la seva proliferació i volums inadequats
- Les torres de distribució d'energia elèctrica
- Les xarxes aèries de distribució telefònica
- Les modificacions de les parets mitgeres i de façana a camins amb una alçada desproporcionada, o la nova construcció de parets amb materials inadequats com blocs de formigó, fins i tot sense revestir.

2.6. Treballs realitzats de catalogació

El present catàleg omplirà un buit a nivell municipal, la formulació del catàleg vinculat a la normativa urbanística de planejament municipal, que doni caràcter normatiu a les directrius de protecció. No obstant, no és el primer treball que afronta l'identificació dels bens protegibles a l'àmbit de l'illa de Menorca. Anteriorment s'han redactat altres estudis que s'han de relacionar, encara que algun d'ells no es refereix concretament als bens arquitectònics o etnològics. Són els següents:

- *Inventario de los monumentos megalíticos y de los restos prehistóricos y protohistóricos de Menorca*, a cura d'en Mascaró Pasarius per a la Direcció General de Belles Arts, publicat el 1.967.
- El mateix autor va ser responsable del plànol arqueològic de Menorca, a on es presenta una completa informació sobre les finques existents.
- *Inventario urgente del Patrimonio Arquitectónico*, a cura dels arquitectes Jordi i Taltavull en la part que correspon a Menorca, per a l'Institut de Patrimoni del Ministeri de Cultura.
- *Catàleg Indicatiu de Protecció Arquitectònica de Menorca*, a cura del mateix equip, redactat per iniciativa del Consell Insular de Menorca.

2.7. Descripció de la fitxa de catalogació

El catàleg que conté aquest document s'ha elaborat en base als camps del catàleg de Patrimoni Històric Cultural Immoble del Consell Insular de Menorca, seleccionant alguns dels camps de la base de dades continguda a aquest inventari, els quals s'han muntat provisionalment a damunt del software Access, que treballa amb format SQL transportable a la base del Consell Insular de Menorca.

Amb el hardware disponible no s'ha pogut manipular convenientment la fitxa amb les fotografies inserides, degut a la gran quantitat d'informació. La solució ha estat elaborar una aplicació destinada a facilitar l'impressió de la base de dades a on es té la referència de les fotografies identificada al formulari "ubicació del catàleg" i la utilitat per a renumerar i imprimir al formulari "imprimir". Les fotografies són fitxers externs a la pròpia base, essent manipulables i modificables totes les fitxes, per a mantenir viva la base de dades.

L'organització de la fitxa reserva un espai a dalt per a l'identificació del bé, amb el mateix criteri de sigles emprades als documents del Llistat de Patrimoni del Consell Insular. A la dreta es concentren els camps destinats a la localització del bé.

La valoració conté els elements descriptius, tant en text com anotant els nivells d'atracció i conservació, al mateix temps que s'hi posa aquí l'identificació del nivell de protecció determinat per a l'element. Serà preceptiu el que estableix la definició del nivell de protecció corresponent a l'element. També serà d'obligat compliment el que s'indiqui a la descripció de l'edifici o del bé etnològic, en forma verbal imperativa, referit a possibles actuacions específiques.

2.8. Informació complementària dels elements catalogats

2.8.1. ESTAT DE CONSERVACIÓ

Com a informació indicativa i complementària dels nivells de protecció designats per a cada element, es presenten dos paràmetres ja determinats a altres catàlegs municipals, que permeten una primera aproximació a l'element, per bé que un estudi més acurat de cara a possibles instruments d'ordenació requerirà l'aixecament de planimetria que permeti treballar individualitzadament a damunt de cada element.

Els nivells de l'estat de conservació es graduen de més ben conservat a degradat, segons la següent gradació:

1. Bon estat general de conservació, especialment en el seu volum exterior i elements de façana
2. Element sense perill imminent de degradació, però amb patologies concretes a algun element
3. Element amb un mal estat generalitzat o algun element puntual en avançat estat de degradació

2.8.2.NECESSITAT D'ACTUACIÓ

Els nivells de la necessitat d'actuació es graduen de més a menys, segons la següent gradació:

1. Conservar o mantenir en la seva integritat
2. Preservar o protegir
3. Rehabilitar

2.8.3.GRAU D'ATRACCIÓ

El grau d'interès es determina en el cas dels elements arquitectònics, mentre que no es defineix als etnològics, d'acord amb la següent classificació:

1. Elements singulars o de gran interès
2. Els que són importants a dins del seu context o que poden aportar un valor documental o com a exemple de la producció artística local
3. Els que tenen un relleu irregular, però amb algun element caracteritzat que convé considerar.

2.9. Contingut informatiu i normatiu del catàleg

El catàleg de protecció arquitectònica conté uns capítols informatius, els dos primers a on s'explica el contingut i la funcionalitat del catàleg per a la protecció del patrimoni, així com el quart, anomenat informe històric, a on s'esbrinen aspectes concrets de l'història d'Alaior al llarg del temps, sense cap contingut normatiu, a títol d'informació complementària dels criteris de catalogació des d'una perspectiva arxivística.

Les normes d'aplicació del catàleg són les contingudes al capítol III, dedicat a la normativa del catàleg de protecció dels bens arquitectònics i etnològics. Totes les disposicions normatives deriven del **capítol III de la memòria, dels plànols, numerats del un al cinc i de les fitxes de protecció.**

3. NORMES PER A LA PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC

TÍTOL I. NORMES PER A LA PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC I PALEONTOLÒGIC.

Article 102. Patrimoni arqueològic.

Integren el patrimoni arqueològic del terme d'Alaior a l'efecte d'aquestes Normes tots els jaciments inclosos a la Carta Arqueològica elaborada pel Govern de les Illes Balears, així com les incorporacions realitzades amb posterioritat pel Servei de Patrimoni del Consell Insular de Menorca, que s'adjunten com a document annex al present Pla General.

Article 103. Patrimoni paleontològic.

Integren el patrimoni paleontològic del terme d'Alaior a l'efecte d'aquestes Normes tots els jaciments inclosos a la Carta Paleontològica elaborada pel Servei de Patrimoni del Consell Insular de Menorca.

Article 104. Àrees de Protecció Arqueològica (SRP-APA)

1. Són les senyalades com a tal als plànols d'ordenació corresponents d'aquest Pla General. Es tracta de les zones arqueològiques declarades BIC que compten amb l'entorn de protecció delimitat mitjançant procediment administratiu.
2. Aquestes àrees es qualifiquen com a Sòl Rústic d'Especial Protecció en la categoria d'Àrees de Protecció Arqueològica per raó dels seus valors arqueològics que mereixen ser protegits.
3. La regulació de les activitats, segons l'ús i les actuacions edificatòries, serà la següent:
 - a) No s'admeten més edificacions que les existents i el seu manteniment.
 - b) Les actuacions permeses a l'interior d'aquestes àrees seran aquelles tendents a obtenir informació científica o bé les millores que permetin una més adequada contemplació de les troballes, com per exemple la instal·lació de rètols explicatius.
 - c) Es prohibeix qualsevol moviment de terres que comporti una alteració greu de la geomorfologia i la topografia del terreny
 - d) Per a la resta de condicions, s'ajustarà a l'establert a les Matrius d'Ús del Sòl Rústic de l'Annex I d'aquestes Normes, per a les categories encavalcades per la mencionada qualificació.
4. Les condicions per a la reutilització de les edificacions preexistents són les següents:
 - a) Les edificacions preexistents podran acomodar-se per a la ubicació de petites instal·lacions museològiques de caràcter didàctic, relacionades directament amb l'element protegit en qüestió.
 - b) En qualsevol cas, s'haurà de mantenir l'estructura original de l'edificació preexistent, inclús la disposició de les seves façanes.
5. Qualsevol actuació a l'interior d'una àrea de protecció arqueològica haurà de comptar amb l'autorització de l'òrgan competent en matèria de patrimoni històric, prèviament a l'atorgament de la llicència municipal d'edificació i ús del sòl.

6. L'Àrea de Protecció Arqueològica de Calescoves, delimitada als plànols d'ordenació del sòl rústic, es regularà pel "Pla Especial de Protecció Arqueològica de Calescoves", les determinacions del qual s'incorporaran al Pla General en el moment de la seva aprovació.
7. En el cas de projectar-se una intervenció en un jaciment arqueològic o en el seu entorn, ja sigui BIC o bé catalogat, l'ajuntament requerirà del CIM la tramitació de l'expedient d'acord amb l'establert a l'article 11 de la Llei 12/1998 de patrimoni històric de les Illes Balears. La delimitació de l'entorn es pot requerir des de l'Ajuntament a un promotor que en podrà encarregar a un professional l'elaboració. En tot cas, l'aprovació d'aquesta haurà de seguir el procediment administratiu assenyalat a la llei esmentada.

TÍTOL II. NORMES PER A LA PROTECCIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC I ETNOLÒGIC.

Article 105. Àmbit d'aplicació i abast de les normes del catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics

1. Les presents normes tenen per objecte la intervenció en els àmbits del territori municipal que es relacionen a continuació:

- a) Àmbit de manteniment preceptiu d'invariants tipològiques (Centre històric): àrea grafiada als plànols d'ordenació que vé delimitada aproximadament pels següents carrers, incloses en moltes ocasions les illes de cases confrontants amb ells: plaça Nova, des Porrassar Nou, des Bisbe Gonyalons, de sa costa des Pou, de Sant Diego, des Banyer, des Melians, de sa Creu, de ses Parres, de Sant Diego Vell, de Sant Josep, des Ramal, de Baixamar, de s'Androna, de s'Arraval i de l'Àngel.

El casc històric d'Alaior conforma un contínuum de construccions de tipologia homogènia, definida pels elements constructius, procediments artístics o artesanals, i tipus d'espais, que es repeteixen amb regularitat, conformant la seva identitat, denominada en aquestes normes Invariants Tipològiques. Aquesta àrea posseix un particular valor històricoartístic, arquitectònic i urbanístic i es considera un únic conjunt monumental.

El casc es cataloga com a conjunt, amb la declaració expressa de les invariants tipològiques a mantenir a dins del seu àmbit. Els edificis inclosos a dins de l'Àmbit de manteniment preceptiu d'invariants tipològiques hauran de respectar l'article 111.

- b) Àmbit de protecció arqueològica: La zona de protecció arqueològica delimitada al casc antic representa l'àrea on hi ha probabilitat de localitzar restes històriques. És l'àmbit grafiat als plànols d'ordenació compost per dues àrees separades entre sí, que pertanyen al Centre històric. La primera àrea vé delimitada aproximadament pels següents carrers, incloses en moltes ocasions les illes de cases confrontants amb ells: de l'Àngel, des Bèrrecs, des Grillons, Ample, Major, plaça de la Constitució, des Vergeret, de Baixamar, de s'Androna, de s'Arraval i des Retxats. La segona àrea correspon al Claustre del Pati de sa Lluna i a l'església de Sant Diego. Aquesta àrea, en la qual s'inclou el subsòl corresponent, és la més susceptible de proporcionar troballes arqueològiques i per aquest motiu es dota d'una regulació específica. Aquesta protecció s'estén a possibles treballs a realitzar a l'antic rentador rehabilitat com a sala d'exposicions al costat del polígon de la Trotxa, i en el conjunt de la parcel·la corresponent.

- c) Edificis i elements inclosos al Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics del municipi d'Alaior (en endavant, també simplement *Catàleg*).
- d) Àmbits de restauració preferent: estan constituïts pels béns etnològics o arquitectònics en procés de degradació per la manca o substitució de l'ús original, que tenen capacitat d'admetre usos col·lectius alternatius al seu abandó.
2. L'aplicació d'aquestes normes per a la protecció i conservació del patrimoni es durà a terme, sense perjudici del prescrit a la resta de les normes del Pla General i ordenances municipals, i tindran preferència sobre les determinacions de la resta normativa del Pla General.
3. Les presents normes seran d'aplicació conjunta, directa i complementària amb les disposicions de la legislació vigent en matèria de patrimoni històric, especialment amb la *Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears*.
4. El patrimoni catalogat ve regulat mitjançant unes directrius de protecció individualitzada que apareixen a la fitxa del *Catàleg* corresponent a cada immoble o element, i per una protecció genèrica que depèn del nivell de protecció otorgat (A, B o C) la qual indica el tipus d'obres i intervencions permesos, l'aprofitament, etc.

Article 106. Classificació dels elements catalogats

1. A efectes de classificació dels béns es distingeix entre béns de tipus arquitectònic i béns de tipus etnològic, identificats amb sigles diferents.
2. Els elements arquitectònics s'identifiquen amb la sigla A. Comprenen:
- Els edificis destinats a habitatge rural i urbà
 - Els edificis públics habitables o destinats a equipaments o instal·lacions
 - Les construccions urbanes no habitable i la formalització dels espais públics o elements escultòrics o monumentals.
 - Els paisatges singulars
3. S'identifiquen amb la sigla M les torres de defensa i de vigia així com els elements procedents de l'arquitectura militar.
4. Els elements etnològics s'identifiquen amb la sigla E. Comprenen:
- Els edificis destinats a activitat complementària de l'habitatge rural.
 - Els elements arquitectònics propis de l'activitat agrària no habitables o que no constitueixen un espai, així com les instal·lacions de captació i conducció d'aigües i altres intervencions humanes al paisatge.

Article 107. Règim especial per a obres de demolició.

1. En l'àmbit al qual es refereix l'article anterior no es concediran llicències per a realitzar exclusivament obres de demolició.
2. En tot cas la llicència d'obres o l'ordre d'execució preveurà tant les operacions de demolició com les d'altra naturalesa i el resultat final de l'actuació sobre l'immoble o parcel·la. La llicència d'aquest conjunt d'operacions es concedirà en una unitat d'acte.

3. Els edificis, elements, instal·lacions o conjunts catalogats no podran ser demolits, llevat d'aquelles parts de la seva estructura o elements que sigui permès, segons els graus i categoria de catalogació de l'edifici, i sempre que aquestes obres resultin imprescindibles per a la seva màxima garantia d'estabilitat i seguretat. La demolició requerirà l'elaboració d'un informe que argumenti la seva necessitat. L'atorgament de la llicència requerirà un informe previ favorable del Departament de Cultura del Consell Insular de Menorca.
4. En concret es prohibeix la demolició dels elements i aspectes materials que constitueixen les invariants tipològiques definides a l'article 109 d'aquestes Normes.
5. La demolició no autoritzada o la provocació de ruïna per abandonament o negligència d'un edifici catalogat, comportarà l'obligació de la seva reconstrucció en les condicions assenyalades a la *Llei 12/1998, del Patrimoni Històric de les Illes Balears*.

Article 108. Contingut dels documents complementaris per a la sol·licitud de les llicències en elements catalogats i al centre històric

Per a realitzar obres en elements situats als àmbits relacionats a l'article 105, a més de la documentació genèrica prevista pels projectes d'obres, s'hauran d'aportar els documents següents:

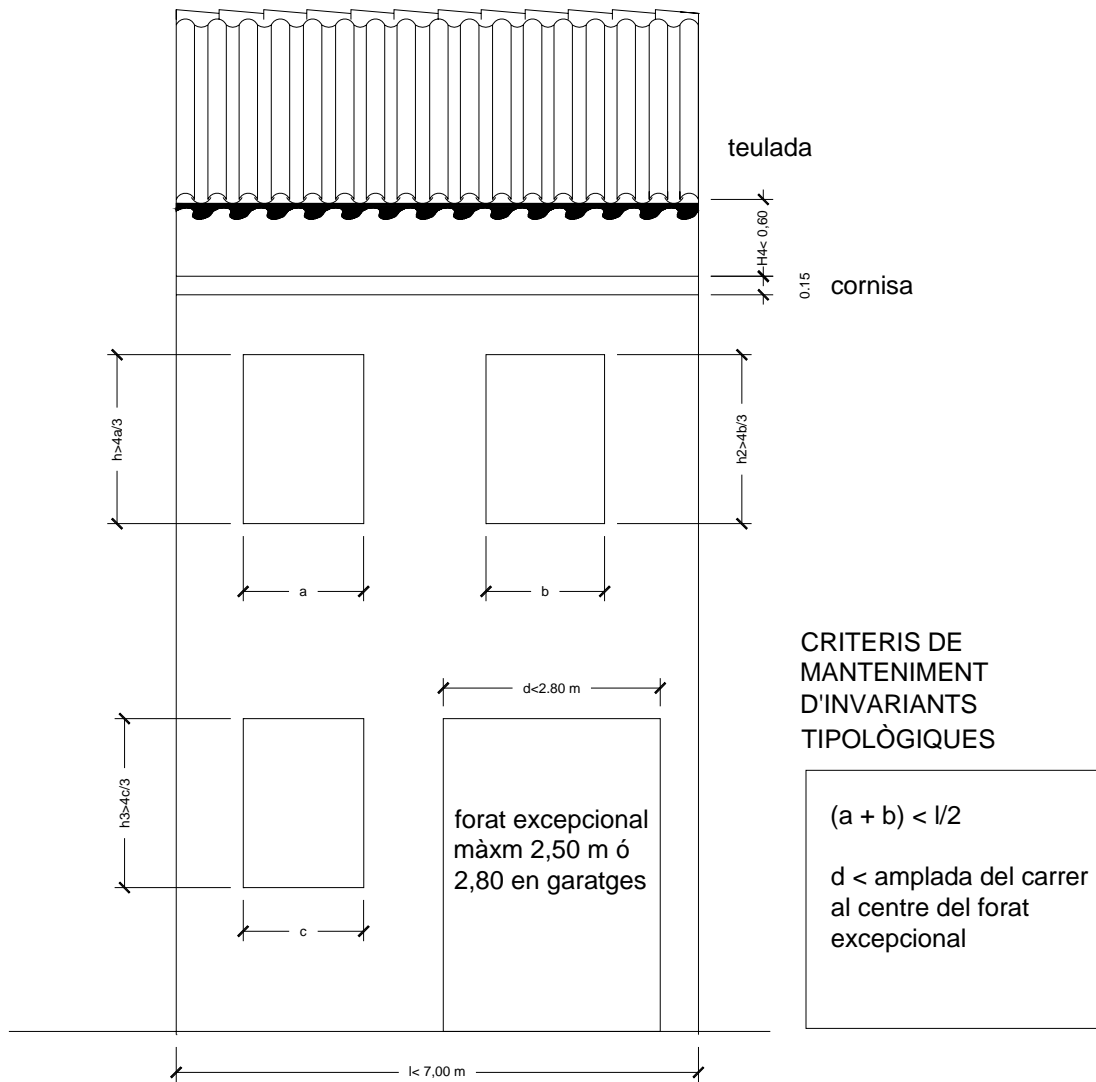
- a) Justificació de la integració a l'entorn amb el plànol de façanes dels edificis contigus, a escala 1:100.
- b) Documentació fotogràfica exhaustiva del tram de carrer o del conjunt en el qual es pugui emmarcar l'actuació, havent-se de substituir la dita documentació fotogràfica per un aixecament planimètric de l'estat actual de les façanes del tram del carrer o del conjunt en que s'emmarqui, en els casos en que la seva amplària impossibiliti una visió completa i verídica de les edificacions.
- c) Descripció dels materials que s'utilitzaran en les obres, assenyalant la seva idoneïtat respecte a l'entorn.
- d) Documentació gràfica contenint les preses dels serveis amb les seves dimensions i situació exacta.
- e) En el cas que es tracti d'obres parcials de reforma, croquis de detall dels elements singulars, tals com balcons, patis interiors, finestres, pavimentació, etc., indicant en tots ells els materials utilitzats. Tant la documentació de l'estat inicial com la de l'estat final seran les suficients per a la definició del projecte.
- f) Quan hi hagi obres de demolició haurà de quedar patent i clar el seu abast i la zona afectada.

Article 109. Invariants tipològiques a mantenir

Es consideren invariants tipològiques a mantenir aquells materials, tècniques o elements arquitectònics que conformen l'edificació tradicional. A continuació es relacionen les que tenen caràcter normatiu i són d'aplicació a tots els edificis existents als àmbits relacionats a l'article 105:

- a) La proporció vertical de les obertures a façana amb una relació no inferior a 4/3 (alçada > 4/3 de l'amplada). A cada finca s'admetrà una obertura major que el resultat d'aplicar la norma, a planta baixa, o més d'una segons la dimensió de façana, tantes com el resultat, per excés, de dividir el desenvolupament de la façana per set (7). La dimensió en amplada de l'obertura excepcional a planta baixa no excedirà del cinquanta per cent (50 %) de l'amplada del carrer a la perpendicular del punt mig de la façana, i la del total de forats a la façana no excedirà del cinquanta per cent (50 %) de l'amplada de la façana. L'amplada màxima dels forats serà de dos metres i mig (2,50 m) excepte a les portes de garatge on el màxim admès serà de dos coma vuitanta metres (2,80 m).

- b) Les cornises formades per motllurat, generalment compost, amb una alçada no inferior a quinze centímetres (15 cm), situades a l'arrancada de la teulada de la façana principal.
- c) Els ulls d'escala de les cases de doble trast o edificis amb usos públics, o aquells de l'habitatge tradicional, que no siguin purament una tramada enganxada a la mitgera si no que conformen un espai interior intercomunicat entre plantes. Només queden exemptes de la norma de conservació les tramades d'escala amb una superfície inferior als dotze metres quadrats (12 m²) que no tinguin valor artístic o arquitectònic apreciable.
- d) Les balconades de llenya amb estructura metàl·lica, les balconades de més cinquanta anys d'antigüetat, els "boinder" o galeries tancades de llenya i aquells elements escultòrics que composin les façanes a carrer dels edificis tradicionals.
- e) Les façanes amb morters decorats i esgrafiats, les façanes estucades, els folres d'esplandits i sòcols amb peces motllurades, rajoles de pastilla o element de més de cinquanta anys d'antigüetat.
- f) Les voltes, claraboies i altres elements tradicionals de les cobertes i forjats.
- g) Els elements decoratius que puguin presentar els immobles, tals com fornícules, gerros, rellotges de sol, ferros forjats, escultures populars, creus, etc...
- h) Als edificis d'habitatge rural, són també invariants a mantenir el sistema de desguassos, els elements construïts definidors de la tipologia com el forn, la porxada donant al pati al sud i els empedrats d'aquest pati, les parets de tancament de la parcel·la i els portells d'accés.
- i) Als edificis destinats anteriorment a l'ús militar, qualsevol actuació requerirà un informe previ favorable del Departament de Cultura del Consell Insular de Menorca. No s'admetrà l'increment de volum construït en relació a l'existent, com a condició específica pels projectes de reforma o rehabilitació.
- j) Qualsevol intervenció que alteri o suprimeixi algun dels elements indicats als paràgrafs anteriors requereix l'acreditació de la manca de valor artístic i històric de la peça mitjançant informe emès per un tècnic facultatiu competent en la matèria. La concessió de la llicència per part de l'Ajuntament haurà de comptar amb un informe previ favorable del Departament de Cultura del Consell Insular de Menorca.
- k) En tot cas seran admissibles les petites obres necessàries per a l'adaptació de l'edifici al compliment preceptiu del *Decret 20/2003, de 28 de febrer, Reglament de Supressió de Barreres Arquitectòniques*, del *Decret 145/1997, de condicions d'habitabilitat*, així com la normativa que el substitueixi, així com del *Código Técnico de la Edificación*, independentment del nivell de protecció assignat a cada edifici i d'acord amb el seu ús.

Article 110. Normes generals d'intervenció en els béns catalogats i al seu entorn immediat.

1. Les obres a realitzar en els béns catalogats no podran desmerèixer cap dels valors que han motivat la seva inclusió al Catàleg. S'hauran de conservar els elements als quals radiquen els seus valors tipològics i estilístics, segons es concreti a la fitxa particularitzada de l'element.
2. L'ús dels béns catalogats s'haurà d'acomodar a les seves característiques, no podent ésser destinats a finalitats, usos o activitats incompatibles amb el seu valor i significat artístic, històric o arquitectònic o que, de qualche forma, perjudiquin la seva conservació o comportin perill de deteriorament o degradació. Les condicions d'ús es regularan pel quadre de regulació d'usos permesos de la zona d'ordenança o àrea de sòl rústic on s'ubiqui l'element catalogat, amb les següents particularitats:
 - a) L'ús d'Aparcament de vehicles (6.5) només es permetrà si l'edifici comptà amb dependències auxiliars de l'habitatge utilitzables per a tal finalitat, tals com antigues cotxeres o magatzems.
 - b) No s'admetran en l'ús Comercial (4.1) les activitats incloses dintre de la secció G epígraf 50 de la CNAE-93 o la que resulti vigent en cada moment: venda, manteniment i reparació de vehicles a motor, motocicletes i ciclomotors, venda de carburants.
3. La sol·licitud de llicència per a obres majors a efectuar a les zones d'entorn o confinants amb un bé catalogat o protegit inclourà, a més de l'especificat a les Normes de tipus general, una descripció gràfica suficient (fotomuntatge, perspectiva, alçats comparatius, etc.) amb especificació dels materials a utilitzar (colors i textures) demostrativa de les obres a realitzar i la seva harmonització amb el bé catalogat.

Article 111. Normativa específica de l'àmbit de manteniment preceptiu d'invariants tipològiques (Centre històric).

1. Es permetrà l'agregació i segregació de parcel·les sempre que les parcel·les resultants tinguin un front no inferior a cinc metres (5 m) ni superior a deu metres (10 m), havent-se de tractar la façana a nivell de projecte per unitats individualitzades l'ample de les quals estigui comprès entre les dues dimensions mínima i màxima admissibles.
2. La regulació dels paràmetres generals de l'edificació serà la que regeix per a les zones d'edificació segons l'alineació de vial, podent alterar-se la mateixa quan es justifiqui pel manteniment d'elements inclosos al *Catàleg*. Quan l'edificació existent catalogada no mantengui l'alineació de vial, haurà de mantenir-se l'alineació corresponent als elements característics catalogats.
3. L'altura reguladora estarà compresa entre la dels dos edificis colindants, quan ambdós assoleixin el nombre de plantes màxim admès reflexat als plànols d'alineacions i altures. En qualsevol cas s'admetrà a partir del coronament de la façana, l'edificació del prisma comprès entre la pendent de la coberta amb un trenta per cent (30 %) com a màxim (excepte cobertes ja existents a les quals s'admet un trenta tres per cent -33 %-) i la línia definida pel nivell de l'altura reguladora màxima de façana. L'altura màxima no sobrepassarà els tres metres (3 m) més elevada que la de coronació de façana, la qual es mesurarà des de cada façana per a regular el prisma corresponent, fins a l'eix central de l'edificació, equidistant de les dues façanes.

4. Es mantindrà en tots els casos el pla continu de la façana, que no ha de quedar interromput per marqueteria ni per cap element sòlid (tendals, rètols, etc.). Se n'exceptuen les lletres sobre el pla de façana.
5. Normes d'estètica i composició exterior.

En el procés de rehabilitació o nova construcció seran d'obligada aplicació els criteris i tipus de material que es relacionen a continuació.

a) Paraments de façana: en els acabats dels paraments de façana únicament s'admeten el marès vist (quan la seva qualitat fa innecessari el revestiment), les pintures a la calç, les pintures al silicat i els estucats amb morter de calç. Es prohibeix l'aplicació de materials amb textures brillants.

Els colors dels paraments de façana admesos són el blanc i la gamma dels colors terrosos (ocre-dorat, groc clar, siena, vermellós-granat, etc.). Els colors de les parets mitgeres es tractaran en general amb el mateix color de la façana o en blanc.

b) Porta principal: els elements de fusta de les portes es tractaran amb pintures amb oli en color verd obscur o marró, excepte en el cas de tractar-se de fustes nobles que podran tractar-se amb vernissos. Els bastidors de vidrieres i muntants es pintaran en blanc. Els escalons es realitzaran en pedra calcària, pedra artificial de color homogeni o amb rajola ceràmica vermellosa u ocre de gres.

Es prohibeixen portes amb fusteria metàl·lica (acer esmaltat o inoxidable, alumini, PVC i similars) a la part exterior. Als edificis d'ús residencial es prohibeixen les portes totalment acristallades i les portes de fusta amb esquemes i disseny no ajustats als esquemes tradicionals.

c) Finestres: queda prohibida que la part exterior de la finestra sigui amb fusteria metàl·lica (acer esmaltat o inoxidable, alumini, PVC i similars). Es pintaran preferentment en color verd, admetent-se el marró. El bastidor dels vidres s'esmaltarà en color blanc.

d) Cornises i ràfecs: els acabats de les cornises i ràfecs, sempre que siguin vistes, es realitzaran en marès.

e) Cobertes: A les cobertes inclinades s'emprarà únicament teula ceràmica corba, de dimensions tradicionals, preferint-se la reposició amb teula vella. A les cobertes planes s'empraran únicament rajoles ceràmiques de tons ocres o vermellosos.

Les cobertes de les edificacions situades al centre històric tendran com a mínim un setanta per cent (70 %) de solució de coberta inclinada de teula àrab, resolta amb la tipologia de construcció, forma i materials de l'entorn, no podent ser vidriades ni acolorides. Al centre històric s'admet un trenta per cent (30 %) de coberta plana, la qual haurà de situar-se a més de tres metres (3 m) de qualsevol façana.

f) Canals i baixants: s'admeten les canals i baixants de zinc, coure, fundició o xapa esmaltada. Es prohibeix l'ús del PVC als elements exteriors de la façana.

g) Portes de les cotxeres: Es prohibeixen les portes amb fusteria metàl·lica.

h) Boinders: els existents es restauraran amb materials naturals de llenya i obra, respectant en tot cas les seccions i materials originals. No s'admetrà la construcció de nous boinders.

i) Balcons: es formaran amb lloses fines de formigo o tarima de llenya d'una amplada o vol màxim de vuitanta centímetres (80 cm). Les baranes seran en general metàl·liques. El metall serà pintat en color negre, excepte poms o peces decoratives.

j) Fusteria: es resoldrà amb llenya de bona qualitat, preferentment pintada en color verd fosc o amb imprimació a l'oli deixant el color natural. Es podrà acceptar, potestativament, la substitució per elements de fusteria metàl·lica amb els colors descrits. Les portes i finestres vidrieres podran esser de color blanc.

k) Sòcols: s'hauran de mantenir amb els seus materials actuals correctament restaurats, evitant, sempre que sigui possible, qualsevol aplacat nou. En tot cas, només es podrà revestir l'espai delimitat entre l'àmpit de la finestra de planta baixa i el paviment, així com les llindes i dintells (esplandits) de les obertures exteriors, amb marès natural, estuc o pedra clara buixardada.

En els acabats dels sòcols es prohibeixen, com a revestiment nou, els següents materials: granet, totxo, rajola ceràmica o de ciment, pintures plàstiques, "gresite", gres i similars. Els colors dels sòcols seran en general de tons grisos u ocres apagats, combinant amb la coloració de la façana.

Article 112. Normativa específica de l'àmbit de protecció arqueològica del centre històric.

1. Els promotors d'obres i d'altres intervencions a l'àmbit de protecció arqueològica del centre històric presentaran a la Comissió Insular de Patrimoni Històric, prèviament a la sol·licitud de llicència d'edificació i ús del sòl, un estudi de la incidència que aquestes poden tenir en les restes arqueològiques, redactat per un tècnic competent, d'acord amb el que estableix l'article 51.3 de la *Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears*.
2. Per a la concessió de la llicència municipal serà necessària l'autorització de la Comissió Insular del Patrimoni Històric. Podrà exigir-se la realització i l'execució d'una intervenció arqueològica en els termes establerts a l'article 59 de la *Llei 12/1998*.
3. Les actuacions públiques o privades que afectin al subsòl de la zona arqueològica o dels edificis catalogats hauran de comptar amb informe previ favorable de la Comissió Insular de Patrimoni Històric i adaptar-se a les condicions d'aquest.

Article 113. Edificis catalogats situats al sòl rústic.

1. Els edificis inclosos en el *Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics* comprenen l'habitatge principal i els cossos accessoris situats a menys de cent metres (100 m) del perímetre de l'edifici principal, que estiguin construïts amb les tècniques i els materials tradicionals.
2. Les noves construccions que poguessin aixecar-se a l'empara d'aquestes normes es regularan obligatòriament un mínim de cinquanta metres (50 m), excepte en les circumstàncies d'ampliació admissible, en els casos en que aquestes no excedeixin del deu per cent (10 %) edificat en planta baixa. Les ampliacions s'admeten únicament en la façana nord.
3. Els edificis i construccions catalogats per la seva importància etnològica, gaudiran d'una àrea de protecció d'un mínim de cinquanta metres (50 m) del perímetre. En cap cas aquests volums seran computats per a permetre increments de volum de les edificacions principals. En cas de

béns etnològics no catalogats, la seva demolició per a computer-ne el volum haurà d'obtenir l'informe previ favorable del Departament de Cultura del Consell Insular de Menorca.

4. Seran bens catalogats encara que no consti una fitxa específica al *Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics*, per la seva importància etnològica, els següents:
- Casetes d'horts de més de 100 anys, si ténen característiques arquitectòniques o històriques especials.
 - Ponts de camins antics.
 - Edificis singulars en la ruralia, com per exemple les escoles rurals, les casetes de caminers, etc.
 - Aljubs i sínies.
 - Pous i cisternes, que també abastaria el casc urbà.
 - Ponts i barraques de bestiar.
 - Pous de torn.
 - Barraques de calciner i carboner, per completar les que ara ja ténen una fitxa de catalogació al *Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics*.
 - Conjunts de corrals d'interés especial.
 - Vermadors de raïm i casetes de vinya.
 - Ralles del terme municipal

Article 114. Àmbits de restauració preferent al sòl rústic.

1. Els àmbits de restauració preferent estan constituïts pels béns etnològics o arquitectònics en procés de degradació per la manca o substitució de l'ús original, que tenen capacitat d'admetre usos col·lectius alternatius al seu abandó.
2. Els àmbits de restauració preferent seran els que es qualifiqui amb aquesta potencialitat per acord municipal per incorporar-los a la llista que inicialment és la següent:
 - Les bateries de costa de Llucalari
 - Les pedreres de Santa Ponça provinents de l'explotació manual
3. Als àmbits de restauració preferent es promourà l'ús públic per mitjà de la formulació d'un projecte global de rehabilitació i restauració dels espais existents i les instal·lacions vinculades. El projecte s'articularà amb els instruments adequats, preferentment en forma de Pla Especial que ordeni els usos d'acord amb la normativa territorial i de protecció del patrimoni, i haurà d'identificar els elements territorials, paisatgístics i relatius als habitatges o instal·lacions que convengui protegir, promovent la seva incorporació específica al *Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics*, així com aquells que calgui demolar o donar altres usos d'acord amb l'objectiu del Pla Especial. Aquest projecte es promourà sense perjudici del règim jurídic i les determinacions de la classificació i qualificació del sòl rústic.

Article 115. Condicions per a les obres d'urbanització del viari i els espais lliures públics al centre històric i elements catalogats

1. Els projectes que afectin espais lliures públics hauran de complir les condicions de qualitat i disseny que s'exposen seguidament:
2. Pavimentació

- a) Carrers i passeigs per a vianants. Els materials a utilitzar seran preferentment empedrat, enllosat de pedra natural o macs presos amb morter de ciment. No es recomanen les rajoles hidràuliques i artificials de morter de ciment ni la pavimentació asfàltica.
 - b) Places o espais lliures públics. S'afegiran a l'apartat anterior els paviments de terra, tractats de forma que drenin adequadament.
3. Es prohibeix la instal·lació de qualsevol armari o artefacte per al funcionament de les infraestructures i l'enllumenat públic o la xarxa semafòrica sense llicència.
 4. Il·luminació al Centre Històric i els edificis del Catàleg. S'estarà al dispostat en les ordenances municipals corresponents.
 5. Elements de disseny urbà
 - a) Els elements de disseny urbà com bancs, papereres, garangoles, fanals, etc. tendiran a ser similars en tota la delimitació del Centre Històric, sense perjudici d'excepcions justificades adequadament.
 - b) Les construccions que s'hagin d'instal·lar al domini públic tindran un disseny similar, segons el seu ús, i seguiran el tràmits semblants de concessió de llicència de qualsevol obra al Centre Històric.

Article 116. Obligació de conservació específica del patrimoni catalogat

1. El deure de la conservació, el manteniment i la custòdia dels edificis o elements catalogats correspon als seus propietaris o posseïdors. L'ús al qual es destinin ha de garantir-ne la conservació.
2. Els edificis catalogats, quan el propietari en faci un ús incompatible amb els seus valors, estiguin en perill de destrucció o deteriorament greu, es podran expropiar per raó d'interès social, independentment d'altres responsabilitats que, amb aquesta actuació el posseïdor del bé hagués pogut cometre. Sens perjudici de l'expropiació procedirà l'assenyalament de les oportunes ordres d'execució.
3. Les construccions catalogades hauran de conservar, si ho tenen, l'espai lliure contigu dins de la seva pròpia unitat predial recollida al Catàleg en iguals condicions ambientals que les actuals, sense perjudici de les plantacions, enjardinament, o elements auxiliars que es poguessin erigir segons el seu ús i destí.
4. L'obligació de conservar els elements catalogats d'un edifici, així com la de realitzar les intervencions d'acord amb les determinacions específiques que s'indiquin no suposa en cap cas una situació de vinculació singular, ni que l'execució de les obres superi el límit del deure de conservació del propietari.

Article 117. Obligacions i ajuts econòmics a la conservació

1. Els propietaris de béns catalogats podran recabar per a conservar-los la cooperació de l'Ajuntament i altres entitats i organismes competents, que la prestaran en condicions adequades.
2. L'Ajuntament desenvoluparà en les diferents ordenances fiscals municipals un règim d'ajuts als béns catalogats i a la rehabilitació d'habitatges en ells continguts que podrà contemplar, entre altres conceptes, exempcions o bonificacions en les taxes de llicència, impost de béns immobles i impost sobre l'increment del valor dels terrenys, així com subvencions a fons perdut, ajut tècnic i de gestió, i premis per a la restauració o rehabilitació.

Article 118. Fitxa particularitzada del Catàleg

1. Per a cada un dels elements catalogats existeix una fitxa normativa particularitzada al *Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics*. Aquesta fitxa consta bàsicament de dues parts: una identificativa i una altra normativa pròpiament dita. Aquesta darrera es desenrotlla segons els criteris de regulació genèrica de les diferents categories de protecció, precisant sobre elements concrets com incideix la protecció, el seu abast i el tipus d'actuacions permeses.
2. Les prescripcions de cada fitxa particularitzada tenen preferència sobre les determinacions de la normativa general.

Article 119. Estat de conservació

Els nivells de l'estat de conservació dels elements catalogats es graduen de més ben conservat a degradat, segons la següent gradació:

- a) Bon estat general de conservació, especialment en el seu volum exterior i elements de façana.
- b) Element sense perill imminent de degradació, però amb patologies concretes a algun element.
- c) Element amb un mal estat generalitzat o algun element puntual en avançat estat de degradació.

Article 120. Grau d'interès

El grau d'interès es determina en el cas dels elements arquitectònics, mentre que no es defineix als etnològics, d'acord amb la següent classificació:

- I. Elements singulars o de gran interès.
- II. Els que són importants a dins del seu context o que poden aportar un valor documental o com a exemple de la producció artística local.
- III. Els que tenen un relleu irregular, però amb algun element caracteritzat que convé considerar.

Article 121. Nivell de protecció

El *Catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics* descriu els elements protegibles a les fitxes de catalogació, relacionant en el seu cas trets específics a protegir, per bé que sempre defineix nivells genèrics de conservació que s'apliquen a cada element en funció del seu valor patrimonial. Els nivells de protecció genèrics són el "A", el "A-1 Casetes d'esbarjo", el "B" i el "C" corresponent la màxima protecció al nivell "A" i la mínima al nivell "C".

Article 122. Regulació dels nivells de protecció "A".

1. Els elements catalogats a dins dels nivells A hauran de mantenir les invariants tipològiques definides a l'article 109 d'aquestes normes.
2. No s'admetran modificacions de composició a la façana i cobertes. No s'admetran modificacions de volumetria ni d'interior que corresponguin als elements definidors de la tipologia pel seu valor artístic. S'admetran modificacions d'usos, sempre que no alterin les invariants tipològiques ni els elements constructius ni que estiguin en contradicció amb els valors culturals del bé.

Article 123. Regulació dels nivells de protecció "A-1 Casetes d'esbarjo".

1. Els elements catalogats a dins dels nivells A i "A-1 Casetes d'esbarjo" hauran de mantenir les invariants tipològiques definides a l'article 109 d'aquestes normes.
2. No s'admetran modificacions de composició a la façana ni alteracions o increments de la volumetria. S'admetran modificacions d'interior i usos, sempre que no alterin les invariants tipològiques. Les façanes són inalterables, excepte en els trams que siguin de construcció recent i no siguin essencials per a la comprensió de la volumetria general, amb no més de vint i cinc anys d'antiguitat, segons certificació signada per arquitecte no relacionat amb el projecte i/o l'execució o promoció d'obres a l'element catalogat.
3. El manteniment de les marjades o dels tancaments no podrà donar lloc a volums aparents o baranes nous, ni s'admetrà la plantació de vegetació que pugui alterar la visió actual de les casetes.
4. Només s'autoritzarà la formació de buits a dins dels massissos de les marjades, destinats a aljubs o magatzems.

Article 124. Regulació del nivell de protecció "B".

1. Els elements catalogats a dins del nivell B hauran de mantenir les invariants tipològiques definides a l'article 109 d'aquestes normes.
2. No s'admetran modificacions de composició a la façana i cobertes. S'admetran modificacions d'interior i usos, sempre que no alterin les invariants tipològiques. Als habitatges rurals es podran admetre adossaments o ampliacions que connectin amb la façana nord, i/o façana posterior, i que no superin el deu per cent (10 %) del volum. Les altres façanes són inalterables, excepte en els trams que siguin de construcció posterior al 1980 i no siguin essencials per a la comprensió de la volumetria general, segons informe signat per un tècnic facultatiu competent en la matèria. En aquest cas la concessió de la llicència per part de l'Ajuntament haurà de comptar amb un informe previ favorable del Departament de Cultura del Consell Insular de Menorca i amb la pertinent qualificació com a Edificació en règim especial (ERE) de l'immoble per part del Consell Insular de Menorca.

Article 125. Regulació del nivell de protecció "C".

1. Els elements catalogats a dins del nivell C hauran de mantenir les invariants tipològiques definides a l'article 109 d'aquestes normes.
2. S'admetran modificacions de volumetria, interior i usos admesos en el PTI, sempre que es prengui com a referència compositiva els elements invariants a les noves composicions de façanes, amb la regulació de proporcions determinada per a la seva conservació. En cap cas s'afectaria a elements singulars de l'edifici protegit.

Article 126. Revisió i modificació del catàleg de protecció arquitectònica i dels béns etnològics d'Alaior.

1. El Catàleg serà susceptible de ser revisat o modificat per inclusions o exclusions, per alteració del nivell de protecció, o per modificacions del contingut de les fitxes individualitzades, d'acord amb el que es disposa en aquestes normes i la legislació vigent.

2. Les modificacions del Catàleg, per inclusions o exclusions d'elements, s'incoaran d'ofici o a instància de part, en expedient que es tramitarà a l'efecte d'acord amb el procediment establert per al patrimoni arquitectònic i etnològic catalogat. L'Ajuntament sol·licitarà informe a la institució que correspongui, segons la naturalesa de l'espai catalogat, i al Departament de Cultura del Consell Insular de Menorca, quan s'afectin immobles catalogats.

Maó a 1 de juliol de 2.009

Signat: Enric Taltavull Femenías, Arquitecte i Tècnic Urbanista

4. LLISTAT DE BICS

Relació de Béns d'Interès Cultural del municipi d'Alaior segons el registre remès pel Departament de Cultura del CIM.

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Alaior	01	ALA	597230	4421320	Nucli antic d'Alaior	ALA01
Alaior	A01	ALA	597600	4421210	Claustre del Convent de Sant Diego	ALAA01
Alaior	A02	ALA	597475	4421270	Cases consistorials d'Alaior	ALAA02
Alaior	A03	ALA	597420	4421365	Església parroquial de Santa Eulàlia	ALAA03
Alblagai,s'	01	ALB	597500	4419650	Jaciment d'habitació de s'Alblagai	ALB01
Alcaidús	01	ALC	601630	4418050	Poblat i necròpolis d'Alcaidús	ALC01
Alcaidús	02	ALC	601865	4417675	Cova d'Alcaidús	ALC02
Alcaidús	03	ALC	601680	4417850	Necròpolis d'Alcaidús de Dalt	ALC03
Alcaidús d'en Fàbregues	01	ALF	601665	4417045	Sepulcre megalític d'Alcaidús den Fàbregues	ALF01
Almudaina, s'	01	ALM	596250	4422300	Talaiot i necròpolis de s'Almudaina/ es Puig. Penyal de ses Coves	ALM01
Alcaidusset	01	ALS	602860	4418740	Necròpolis d'Alcaidusset	ALS01
Binialmaia	01	BAL	599540	4417740	Necròpolis de Binialmaia/ sa Pedrera	BAL01
Binialmaia	02	BAL	599960	4417710	Hipogeu de Binialmaia	BAL02
Binialmaia	04	BAL	599790	4417315	Necròpolis de Binialmaia	BAL04
Binialmesc	01	BAM	593500	4418975	Assentament de Binialmesc	BAM01
Binicalsitx	01	BCA	598050	4418200	Restes de Binicalsitx	BCA01
Beguda, sa	01	BEG	597500	4420450	Talaiot de sa Beguda	BEG01
Bec Nou, es	01	BEN	592570	4422750	Hipogeu des Bec Nou	BEN01

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Bec Vell, es	01	BEV	591930	4422410	Hipogeu i restes des Bec Vell	BEV01
Binifamís	01	BFA	596650	4419020	Restes de Binifamís	BFA01
Biniguarda Nou	01	BGR	595100	4422600	Necròpolis de Biniguarda Nou	BGR01
Biniguarda Vell	01	BGU	595710	4422705	Poblat de Biniguarda Vell	BGU01
Biniguarda Vell	02	BGU	595870	4422530	Sala hispòstila de Biniguarda Vell	BGU02
Biniguarda Vell	03	BGU	595940	4422350	Hipogeu de Biniguarda Vell/ tanca de sa Cova	BGU03
Biniguarda Vell	04	BGU	595940	4422200	Necròpolis de Biniguarda Vell	BGU04
Biniguarda Vell	05	BGU	595700	4422390	Hipogeu de Biniguarda Vell	BGU05
Biniedrís de Baix	01	BIB	598700	4415210	Coves de Biniedrís de Baix	BIB01
Biniedrís de Baix	02	BIB	598280	4414910	Cova de Biniedrís de Baix	BIB02
Biniedrís de Baix	03	BIB	598430	4414900	Cova de Biniedrís de Baix/ cova del Gegant	BIB03
Biniedrís de Baix	04	BIB	598290	4414840	Cova de Biniedrís de Baix	BIB04
Biniedrís de Baix	05	BIB	598195	4414750	Cova de Biniedrís de Baix	BIB05
Biniedrís de Dalt	01	BIN	599520	4415060	Talaiot de Biniedrís	BIN01
Biniedrís de Dalt	02	BIN	599260	4415170	Poblat de Biniedrís	BIN02
Biniedrís de Dalt	03	BIN	598895	4414505	Sala hipòstila de Biniedrís de Dalt	BIN03
Biniac- Argentina	01	BNA	600300	4419650	Naveta occidental de Biniac- Argentina	BNA01
Biniac- Argentina	02	BNA	600820	4419195	Naveta Oriental de Biniac- Argentina	BNA02
Biniac- Argentina	03	BNA	600750	4419350	Jaciment funerari de Biniac- Argentina	BNA03
Biniac- Argentina	04	BNA	0	0	Pedrera de Biniac	BNA04
Biniac- Argentina	05	BNA	0	0	Restes de Biniac	BNA05
Biniac de Darrera	01	BND	601050	4419580	Restes i hipogeu de Biniac de Darrera/ ses Cases	BND01

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Binigemor	01	BNG	598800	4417200	Poblat de Binigemor	BNG01
Binigemor	02	BNG	598160	4417700	Sales hipòstiles de Binigemor	BNG02
Biniac Nou	01	BNN	601110	4420530	Talaiot de Biniac Nou	BNN01
Binissegarra	01	BNS	595250	4415030	Assentament de Binissegarra	BNS01
Binissegarra	02	BNS	595450	4415330	Talaiot de Binissegarra	BNS02
Biniac de Davant	01	BNV	601200	4419620	Poblat de navetes de Biniac de Davant	BNV01
Borrassos Nou, es	01	BRN	599030	4421140	Talaiot des Borrassos Nou	BRN01
Borrassos Nou, es	02	BRN	599240	4421210	Jaciment d'habitació des Borrassos Nou	BRN02
Biniarroí	01	BRO	597020	4417240	Turó fortificat de Biniarroí	BRO01
Biniarroí	02	BRO	596610	4417507	Naveta d'habitació de Biniarroí	BRO02
Borrassos Vell, es	01	BRV	598980	4420430	Hipogeu des Borrassos Vell	BRV01
Bellver Nou	01	BVN	601230	4416420	Jaciment d'habitació de Bellver Nou	BVN01
Bellver Nou	02	BVN	601220	4416090	Naveta d'habitació i assentament de Bellver Nou	BVN02
Bellvenet	01	BVT	599500	4416600	Hipogeu de Bellvenet	BVT01
Bellver Vell	01	BVV	601240	4416470	Sepulcre megalític de Bellver Vell	BVV01
Bellver Vell	02	BVV	601280	4416370	Hipogeu de Bellver Vell	BVV02
Binixems de Darrera	01	BXD	601950	4424600	Poblat de Binixems de Darrera	BXD01
Binixems de Darrera	02	BXD	601750	4424150	Talaiot de Binixems de Darrera	BXD02
Binixems de Darrera	03	BXD	601500	4424250	Cova de Binixems de Darrera	BXD03
Binixabonet	01	BXE	0	0	Assentament de Binixabonet	BXE01
Casetes Altes	01	CAT	595900	4421880	Assentament de Casetes Altes	CAT01
Calascoves	01	CCO	598120	4413550	Necròpolis de Calascoves	CCO01

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Calascoves	02	CCO	597850	4413450	Turó fortificat de Calascoves/ es Castellet	CCO02
Calascoves	03	CCO	597800	4413300	Cova de Calascoves	CCO03
Calascoves	04	CCO	598475	4413075	Fondejador de Calascoves	CCO04
Cotaina de Can Rabassó	01	CCR	600620	4415880	Naveta de Cotaina de Can Rabassó	CCR01
Coves d'en Fonso	01	CDF	597930	4420960	Necròpolis de les Coves d'en Fonso	CDF01
Cala en Porter	01	CLP	597570	4415410	Poblat de Sant Vicent de cala en Porter	CLP01
Cala en Porter	02	CLP	597510	4414950	Talaiot de Sant Vicent de cala en Porter	CLP02
Cala en Porter	03	CLP	596940	4414690	Coves de Cala en Porter	CLP03
Cala en Porter	04	CLP	596870	4414610	Coves de Cala en Porter	CLP04
Cala en Porter	05	CLP	596775	4414620	Balma de Cala en Porter	CLP05
Cala en Porter	06	CLP	596800	4414320	Hipogeus de Cala en Porter/ sa Cala	CLP06
Cala en Porter	07	CLP	596390	4414845	Hipogeus de Cala en Porter/ es Barranc	CLP07
Cala en Porter	08	CLP	596320	4414850	Balma de Cala en Porter/ es Barranc	CLP08
Cala en Porter	09	CLP	596340	4414905	Balma de Cala en Porter/ es Barranc	CLP09
Cala en Porter	11	CLP	597680	4415165	Restes de Sant Vicent de Cala en Porter	CLP11
Costa Blanca, sa	01	COB	596300	4421850	Necròpolis de les coves d'en Batle.	COB01
Costa Blanca, sa	02	COB	596820	4421700	Necròpolis de sa Costa Blanca	COB02
Cotaina d'en Carreras	01	COT	600300	4417750	Poblat i necròpolis de Cotaina	COT01
Cotaina d'en Carreras	01	COT	600300	4417750	Naveta de Cotaina	COT01
Cotaina d'en Carreras	02	COT	601120	4417000	Necròpolis de Cotaina/ mitjera Bellvenet	COT02
Cotaina d'en Carreras	03	COT	600690	4416730	Talaiot, habitació i necròpolis de Cotaina d'en Mascaró	COT03
Daia Nou o Santa Victòria	01	DEN	590700	4419970	Sala hipòstila i talaiot de Daia Nou	DEN01

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Daia Nou o Santa Victòria	02	DEN	590820	4420200	Hipogeu de Daia Nou	DEN02
Daia Nou o Santa Victòria	03	DEN	590750	4420450	Assentament de Deià Nou	DEN03
Daia Nou o Santa Victòria	04	DEN	590580	4420110	Hipogeu de Daia Nou / Barranc	DEN04
Daia Vell	01	DEV	591670	4420090	Hipogeu de Daia Vell	DEV01
Daia Vell	02	DEV	591930	4420540	Turó fortificat de Daia Vell	DEV02
Estància d'en Carreras	01	EDC	594230	4417500	Restes de l'Estància d'en Carreras	EDC01
Egipte	01	EGT	602430	4423780	Poblat d'Egipte	EGT01
Estància d'en Sintes	01	ESI	597150	4420000	Poblat de l'Estància d'en Sintes	ESI01
Estància de Sant Pere	01	ESP	601660	4425130	Poblat de l'Estància de Sant Pere	ESP01
Estància d'en Triai	01	ETR	596000	4422070	Necròpolis de l'Estància d'en Triai	ETR01
Santa Catalina	01	INA	591325	4421105	Necròpolis de Santa Catalina	INA01
Cova, la	01	LCO	601120	4417200	Necròpolis de la Cova	LCO01
Llumena des Fasser	01	LLF	599810	4419620	Naveta de Llumena des Fasser	LLF01
Llumena d'en Salom	01	LLL	600170	4419850	Sala hipòstila de Llumena d'en Salom	LLL01
Llumena d'en Nicolau	01	LLM	599500	4420040	Restes i cova de Llumena d'en Nicolau	LLM01
Lloc Nou	01	LLN	599080	4414310	Sala hipòstila de Lloc Nou des Fasser	LLN01
Lloc Nou	02	LLN	598230	4413130	Coves de Lloc Nou	LLN02
Lloc Nou	03	LLN	598830	4413810	Cova de Lloc Nou	LLN03
Lloc Nou	04	LLN	598590	4413840	Cova del barranc de Lloc Nou	LLN04
Lloc Nou	05	LLN	598670	4413740	Balma del barranc de Lloc Nou	LLN05
Llucaquélber	01	LLQ	593730	4420900	Necròpolis de Llucaquélber	LLQ01
Llucaquélber	02	LLQ	594140	4421355	Hipogeu de Llucaquélber	LLQ02

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Llucassaldent	01	LLS	595230	4419600	Necròpolis i talaiot de Llucassaldent	LLS01
Llucalari Nou	01	LLU	592400	4416740	Turó fortificat de Llucalari Nou	LLU01
Llucalari Nou	02	LLU	592470	4416390	Necròpolis de Llucalari Nou	LLU02
Llucalari Nou	03	LLU	592550	4416510	Necròpolis de Llucalari Nou/ sa Cala	LLU03
Llucalari Nou	04	LLU	592490	4416940	Necròpolis de Llucalari Nou/ mitgera de Son Bou	LLU04
Llucalari Nou	A01	LLU	593510	4417465	Edificació fortificada de Llucalari Nou	LLUA01
Morlans, es	01	MOR	598405	4420730	Poblat i coves des Morlans/ sa Talaia	MOR01
Puigmenor Vell	01	PMV	602760	4423105	Talaiot de Puigmenor Vell	PMV01
Rafal de Santa Ana	01	RAF	598210	4419835	Restes del Rafal de Sta. Ana	RAF01
Rafal de Santa Ana	02	RAF	598055	4419745	Hipogeu i balma de Rafal de Santa Ana	RAF02
Rafal Fort	01	RFF	0	0	Necròpolis de Rafal Fort/ es Barranc	RFF01
Rafal Fort	02	RFF	591150	4421520	Hipogeu de Rafal Fort	RFF02
Rafal Nou. Estància des Rafal Nou	01	RNO	597885	4419595	Restes de Rafal Nou	RNO01
Rafal Polit	01	RPO	598060	4422060	Talaiot de Rafal Polit	RPO01
Rafal Rubí Nou	01	RRU	601795	4418360	Naveta septentrional de Rafal Rubí	RRU01
Rafal Rubí Nou	01	RRU	601795	4418360	Naveta meridional de Rafal Rubí	RRU01
Rafal Rubí Nou	02	RRU	601250	4418780	Poblat de Rafal Rubí/ sa Talaia	RRU02
Son Albertí	01	SAL	596960	4416860	Turó fortificat de Son Albertí	SAL01
Mola, sa	01	SAM	596400	4421090	Necròpolis de sa Mola/ s'Era Vella. Coster des Passatget.	SAM01
Mola, sa	02	SAM	596280	4420318	Hipogeus de sa Mola	SAM02
Mola, sa	03	SAM	596200	4420340	Cova de sa Mola	SAM03

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Mola, sa	04	SAM	596070	4420530	Hipogeu de sa Mola	SAM04
Mola, sa	05	SAM	595850	4420450	Hipogeu de sa Mola	SAM05
Mola, sa	06	SAM	596360	4420760	Restes de sa Mola/ pleta de ses Roques	SAM06
Mola, sa	07	SAM	596250	4420570	Talaiot de sa Mola	SAM07
Mola, sa	08	SAM	596420	4420530	Hipogeu de sa Mola	SAM08
Mola, sa	09	SAM	596350	4420120	Necròpolis de sa Mola / barranc d'en Rellotge	SAM09
Son Blanc Vell	01	SBC	592730	4421770	Necròpolis de Son Blanc Vell	SBC01
Son Bou	01	SBO	592570	4417210	Necròpolis de Son Bou	SBO01
Son Bou	02	SBO	592550	4417060	Necròpolis i restes de Son Bou	SBO02
Son Bou	03	SBO	592330	4416990	Basílica paleocristiana de Son Bou/ s'Estància	SBO03
Son Bou	04	SBO	592450	4417330	Hipogeu de Son Bou	SBO04
Son Bou	05	SBO	592825	4416250	Peci de ses Cassotes de Son Bou	SBO05
Son Bou	06	SBO	593920	4418270	Sala hipòstila de Son Bou	SBO06
Son Bou	07	SBO	0	0	Peci de la Platja de Son Bou	SBO07
Son Boter	01	SBT	590420	4420430	Cova de Son Boter	SBT01
Son Boter	02	SBT	590500	4419940	Hipogeu de Son Boter	SBT02
Santa Creu	01	SCC	593450	4422100	Poblat i hipogeus de Santa Creu / talaia de ses Coves	SCC01
Santa Creu	02	SCC	593875	4422200	Necròpolis de Santa Creu / tanca de ses Coves	SCC02
Santa Creu	03	SCC	584020	4422280	Assentament de Santa Creu	SCC03
Santa Creu	04	SCC	593325	4422315	Naveta de Santa Creu / tanca Nova	SCC04
Son Domingo	01	SDG	598230	4415370	Assentament de Son Domingo	SDG01
Son Domingo	02	SDG	597870	4415045	Hipogeu de Son Domingo/ es Barranc	SDG02

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Son Domingo	03	SDG	597970	4415030	Necropòlis de Son Domingo/ es Barranc	SDG03
Son Domingo	04	SDG	597820	4415040	Balma de Son Domingo/ es Barranc	SDG04
Son Domingo	05	SDG	597780	4415050	Hipogeu de Son Domingo/ es Barranc	SDG05
Son Domingo	06	SDG	597860	4414920	Hipogeu de Son Domingo/ es Barranc	SDG06
Son Domingo	07	SDG	597780	4414820	Cova de Son Domingo/ es Barranc	SDG07
Sant Eloi	01	SEL	599030	4414150	Sala hipòstila de Sant Eloi	SEL01
Sant Eloi	02	SEL	599190	4414170	Hipogeu de Sant Eloi/ els Hortals	SEL02
Sant Eloi	03	SEL	599320	4414210	Balmes de Sant Eloi	SEL03
Sant Eloi	04	SEL	599370	4414210	Hipogeu de Sant Eloi/ ses Costes	SEL04
Sant Eloi	05	SEL	599080	4413570	Necròpolis de Sant Eloi	SEL05
Sant Eloi	06	SEL	599280	4414240	Hipogeu de Sant Eloi	SEL06
Sa Sínia	01	SIN	598050	4421535	Hipogeu de sa Sínia	SIN01
Sant Jaume	01	SJM	592380	4417640	Turó fortificat i hipogeus de Sant Jaume	SJM01
Sant Jaume	02	SJM	592030	4417980	Assentament de Sant Jaume	SJM02
Sant Jaume	03	SJM	592675	4418370	Assentament de Sant Jaume / mitgera amb Binialmesc	SJM03
Moleta, sa	01	SLA	596620	4420220	Cova i restes de sa Moleta	SLA01
Moleta, sa	02	SLA	596400	4420320	Necròpolis de sa Moleta	SLA02
Moleta, sa	03	SLA	596670	4420810	Hipogeu de sa Moleta	SLA03
Sant Llorenç	01	SLR	593630	4415580	Necròpolis de Sant Llorenç / es Barranc	SLR01
Son Magnar	01	SMA	597330	4418045	Talaiot de Son Magnar	SMA01
So na Caçana	01	SNC	599300	4415900	Assentament i necròpolis de So na Caçana	SNC01
So na Caçana	A01	SNC	599455	4415865	Edificació fortificada de So na Caçana	SNCA01

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Son Poi	01	SNP	594950	4420730	Necròpolis de Son Poi	SNP01
Son Gall	01	SOG	599560	4424480	Poblat de Son Gall	SOG01
Son Gall	02	SOG	599330	4424180	Jaciment d'habitació de Son Gall/ sa Sínia	SOG02
Son Olives	01	SOL	600700	4419980	Poblat de Son Olives	SOL01
Son Pons	01	SPO	596350	4420050	Balma de Son Pons	SPO01
Son Pons	02	SPO	595900	4419720	Hipogeus de Son Pons	SPO02
Son Pons	03	SPO	595780	4420320	Coves de Son Pons/ barranc d'en Rellotge	SPO03
Sant Rafael	01	SRA	601300	4418470	Talaiot de Sant Rafael/ sa Talaia	SRA01
Son Seguí	01	SSG	599250	4417900	Assentament de Son Seguí	SSG01
Son Esquella	01	SSQ	594760	4416150	Assentament de Son Esquella/ sa Talaieta. Tanca des Camí	SSQ01
Santa Ponça	01	STP	594960	4420600	Necròpolis de Santa Ponça	STP01
Santa Ponça	E01	STP	596050	4420950	Pedrera de Santa Ponça	STPE01
Sant Vicens d'Alcaidús	01	SVA	602840	4417900	Poblat i necròpolis de Santt Vicens d'Alcaidús	SVA01
Sant Vicens d'Alcaidús	02	SVA	602840	4418250	Cova de St. Vicenç d'Alcaidús	SVA02
Son Vidal	01	SVD	595720	4417340	Sala hipòstila de Son Vidal	SVD01
Son Vidal	02	SVD	595750	4417170	Restes de Son Vidal	SVD02
Torrallenc Nou	01	TBE	596750	4416080	Poblat de Torralbenc Nou	TBE01
Torrallenc Nou	02	TBE	596920	4415820	Naveta i restes de Torralbenc Nou	TBE02
Torrallbet des Caragol	01	TBT	599740	4418460	Naveta de Torralbet des Caragol	TBT01
Torrallbenc Vell	01	TBV	597980	4416050	Poblat de Torralbenc Vell	TBV01
Torre d'en Galmés	01	TGA	595355	4417753	Poblat i hipogeus de Torre d'en Galmés/ ses Talaies	TGA01

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Torre d'en Galmés	02	TGA	595140	4417170	Sepulcre megalític de Roques Llises	TGA02
Torre d'en Galmés	02	TGA	595140	4417170	Assentament de sa Comerma de sa Garita	TGA02
Torre d'en Galmés	A01	TGA	595580	4417820	Edificació fortificada de Torre d'en Gaumés	TGAA01
Torrellisà Vell	01	TLL	599180	4416440	Poblat de Torrellisà	TLL01
Torrellisà Vell	02	TLL	599340	4417150	Naveta de Torrellisà	TLL02
Torre Nova	A01	TNO	595510	4414300	Talaia de Binissagarra	TNOA01
Torre Nova	A02	TNO	595725	4414450	Edificació fortificada de Torre Nova	TNOA02
Torralba d'en Salord	01	TOR	599480	4418890	Poblat i necròpolis de Torralba	TOR01
Torralba d'en Salord	01	TOR	599480	4418890	Pou prehistòric de Torralba	TOR01
Torre-solí Nou	01	TSN	591660	4418965	Naveta de Torre-solí Nou	TSN01
Torre-solí Vell	01	TSV	592590	4419545	Turó fortificat de Torre-solí Vell	TSV01
Torre-solí Vell	02	TSV	593010	4419250	Cova de Torre-solí Vell	TSV02
Turmadèn des Capità	01	TUC	594400	4422960	Necròpolis de Turmadèn des Capità	TUC01
Turmadèn des Capità	02	TUC	593680	4423200	Talaiot de Turmadèn des Capità/ sa Talaia	TUC02
Turmadèn d'en Vinent	01	TUV	594660	4422850	Assentament i hipogeus de Turmadèn den Vinent	TUV01
Torrevel·la d'Avall	01	TVE	594330	4415940	Poblat de sa Torre Vella d'Avall/ ses Talaies	TVE01
Torrevel·la d'Avall	02	TVE	594360	4416450	Sala hipòstila i hipogeu de sa Torre Vella d'Avall	TVE02
Torrevel·la d'Avall	03	TVE	594410	4416480	Hipogeus de sa Torre Vella d'Avall / Clot des Bouer	TVE03
Torrevel·la d'Avall	04	TVE	594040	4415100	Necròpolis de sa Torre Vella d'Avall/ sa Regana des Cans	TVE04
Torrevel·la d'Avall	05	TVE	593870	4415230	Necròpolis de sa Torre Vella/ sa Sarola	TVE05
Torrevel·la d'Avall	06	TVE	594450	4416430	Hipogeu de sa Torre Vella	TVE06
Torrevel·la d'Avall	07	TVE	594490	4416490	Hipogeu de sa Torre Vella/ Tanca de devora es Bouer	TVE07

FD SIGNA	NM SIGNA	CGCDF SIGNA	UTM_X	UTM_Y	NOMCOMU	Signa num
Torrevel·la d'Avall	08	TVE	594370	4416510	Hipogeu de sa Torre Vella/Barranc	TVE08
Torrevel·la d'Avall	09	TVE	594220	4416650	Necròpolis i restes de Torre Vella/Barranc	TVE09
Torrevel·la d'Avall	11	TVE	595040	4414650	Necròpolis de Torre Vella/ sa Sivina	TVE11
Torrevel·la d'Avall	A01	TVE	594490	4416580	Edificació fortificada de Torre Vella	TVEA01

Aquest llistat ha de completar-se amb els dos camins que travessen el municipi i que també tenen la categoria de BIC: el camí de cavalls (CCA001) i el camí d'en Kane (CKA001).

5. INFORME HISTÒRIC-CULTURAL .

5.1. PATRIMONI ARQUITECTÒNIC EN EL NUCLI URBÀ

INFORME HISTÒRICOCULTURAL SOBRE EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC EN EL NUCLI URBÀ, EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC EN EL MÓN RURAL I EL PATRIMONI ETNOLÒGIC DEL *TERME MUNICIPAL D'ALAIOR*.

Miquel À. Marquès Sintes
Llicenciat en Geografia i Història (UIB)

(Alaior, juliol de 2001)

5.1.1.SANTA EULÀLIA

L'església de Santa Eulàlia està construïda en un lloc elevat, sobre un turó, i al seu voltant es va formar el poble d'Alaior a partir del segle XIV. Sembla que al mateix lloc hi havia una església anterior. De l'antic edifici, segons Gabriel Julià, potser en quedarien les arquivoltes de la façana principal i part d'aquest mur.

Cal recordar que enguany se celebra el setè aniversari de la fundació de la Parròquia de Santa Eulàlia, que va ser atorgada pel Pariatge de 1301, juntament amb altres sis parròquies més, de les quals s'han de destacar la de Sant Llorenç de Binixems, que també és localitzada dins el nostre terme municipal.

Antecedents històrics. En el 1449 es va dur a terme una primera reconstrucció del primer edifici construït; se sap perquè Jaume Sever va fer un préstec de cinquanta lliures per poder prosseguir les obres.

La nova església va ser iniciada per Pere Serralta qui, el 1638, ja hi treballava en la construcció. Mestre Pere Serralta era mallorquí i havia vingut a Menorca per finalitzar les obres del Socors, després de la mort de mestre Jaume Roig, que l'havia iniciada. Cal recordar que, precisament es va demanar la vinguda dels frares franciscans, fent la construcció de l'església i convent de Sant Diego, perquè la parròquia de Santa Eulàlia s'havia quedat petita i, davant un augment demogràfic considerable, era necessària una major oferta i espai litúrgic.

La presència de mestre Pere Serralta i d'altres mestres mallorquins, va significar una forta influència de les tendències mallorquines en l'arquitectura religiosa menorquina, repetint-se el model utilitzat en les esglésies de l'illa de Mallorca. Quan la fàbrica de Santa Eulàlia estava molt avançada, la Universitat va cridar al mestre ciutadellenc, però descendent també de mallorquins, Pere Amorós, que gaudia d'un alt prestigi i que alhora era mestre major de les obres de Ciutadella, tot per visurar l'obra realitzada. La construcció es va portar a terme al llarg del segle XVII, a partir dels anys trenta, i el 9 d'agost de 1674 es posava la primera pedra del presbiteri, la qual cosa significa que en aquell any, la nau estava coberta i les capelles construïdes; i deu anys més tard, el 1684, s'inaugurava la planta de l'església actual del temple. Les obres continuaren encara, segons recorda una de les inscripcions de la volta, que diu el 1690 s'acabà l'obra de l'església, amb la seva corresponent torre campanar.

Descripció arquitectònica. L'actual església parroquial s'inscriu plenament en les construccions pròpies renaixentistes, en les variants segons el lloc i el moment, i que és expressada a Alaior amb categoria remarcable, que juntament amb Sant Diego i Sant Pere Nou, són tres construccions d'una clara influència manierista, moviment sorgit del renaixement, com a revulsiu de l'ordre i la mesura predicats pel classicisme. Cal dir que el manierisme havia obtingut un gran èxit a Mallorca, i que els mestres d'obra que venien d'aquella terra el van portar a Menorca.

L'església parroquia és una de les més espaioses de Menorca. Presenta una única nau amb sis capelles per banda, separades per pilastres amb capitells d'ordre compost, sobre els quals discorre un ample entaulament, i en línia amb les pilastres neixen els arcs faixons que sostenen l'alta volta de canó de la nau central. La nau única té trenta-quatre metres de llargada per dotze d'amplada. Les capelles, obertes a la nau central mitjançant arcs de mig punt, cobreixen també amb volta de canó. L'any 1735 s'obrien els arcs que comunicaven les sis capelles de cada costat.

El presbiteri comunica amb la nau a través d'un gran arc triomfal, de menor altura que la nau, sobre el qual s'obre una petita rosassa. Malgrat les grans dimensions de l'espai central, l'església és fosca perquè només hi entra llum per la petita rosassa per sobre del presbiteri i la de la façana principal.

L'absis que apareix darrere aquest arc triomfal és de planta de trapezi amb coberta abocinada, una de les característiques que millor defineixen l'arquitectura religiosa del segle XVII. La seva configuració, de costats convergents que conduïen a un retaule de grans proporcions i carregada ornamentació, havia de centrar l'atenció vers l'altar del sacrifici, voltat de l'aparat de sants i àngels i refulgents daurats, trassumpte de la glòria celestial. El retaule havia d'omplir el mur frontal del presbiteri.

El conjunt s'expressa com un volum estàtic, contra el qual s'oposaria el dinamisme violent de la reacció barroca. La manca d'illuminació que accentua l'aspecte feixuc de l'interior, crea en el seu moment l'atmosfera intencionada del misteri i recolliment, reforçada per la llum incerta dels nombrosos ciris, que havien de suggerir l'aparar dels retaules.

Darrera la capella major, com a tancament de l'absis, es construí el cor, de gran capacitat, cobert per una gran copinya.

La façana principal és una de les més originals de l'illa i té una certa similitud amb la de la Catedral de Ciutadella, pel fet de mostrar-nos dos cossos quasi cecs i rectangulars sobreposats. Al cos inferior, més elevat del nivell del carrer, només hi ha la porta principal i s'hi arriba a través d'una rampa i una escala que determinen un petit mirador balustrat bé al seu davant. El cos superior de la façana es troba endarrerit per deixar un pas que comunica les dues torretes dels extrems, les quals dissimulen els contraforts laterals. Per tant, l'exterior és notable pel concepte de volum massís, modulat per la solució de traspàs que dona el torreó vuitavat, des de la balustrada en amunt, entre les diferents alçaries de la façana principal i la lateral. Martorell (1980) opina que pot ser un antecedent la solució d'angle de la façana principal de l'església del Pi de Barcelona. Torreó i balustrada mostren el llenguatge barroc/colonial tan usual a Menorca a finals del segle XVII.

La capella del Roser. La cinquena capella de la dreia dona pas a la capella del Roser. La confraria del Rosari decidí la construcció d'una capella pròpia, dedicada a la Mare de Déu del Roser. Es van comprar unes cases velles a la banda del fossar i la construcció començà l'any 1778 i es perllongà fins el 1783. Les obres van ser dirigides pel mestre Jaume Serra i després per Josep Quintana. És de planta rectangular i a la capçalera s'obre una capella absidal semicircular. El mateix que en altres construccions de Menorca, com sant Francesc i santa Maria de Maó, es torna aquí a la volta de creueria per cobrir la capella, essent l'únic exemple d'aquest tipus de construcció al terme d'Alaior. La volta té tres claus. Sobre les pilastres embegudes en els murs laterals arrenquen els nervis de la volta a manera de bordons amb relleus, que, essent gòtics els elements que s'usen, el conjunt deixa d'ésser-ho per mor de la decoració que la disfressa. A principis del segle XIX, aquesta capella fou embellida amb un retaule neoclàssic, acabat el 1804, que construí mestre Benet Bagur de Maó, esculturat per Antoni Cabot i la capella fou pintada pel suís Josep de Duett i el seu deixeble ciutadallenc Andreu Galbis, juntament amb Joan Tudurí.

A la quarta capella de la dreia es va obrir el portal lateral o porta mitgera anomenada de Sant Pere, i a sobre hi havia un orgue de grans dimensions, destrossat durant els inicis de la guerra civil (1936).

El retaule barroc de l'altar major. En el segle XVII, a partir de 1686, es pot assegurar que l'església estava oberta al culte amb tot un seguit de capelles. Però la ornamentació interior del temple es perllongà durant tot el segle XVIII. Així, el 1742, la Universitat d'Alaior encarregà un projecte de retaule per a la capella major a l'escultor mallorquí Joan Ribot, establert a Alaior i que el 1729 s'havia casat amb Antònia Riudavets. Ribot treballà en la talla del retaule des de 1744 a 1751, peça que va ser destacada per John Armstrong en la seva *Historia de la isla de Menorca*. El retaule era un dels més bells i espectaculars. Estava format per tres cossos i tres carrers, es diuen així les divisions que s'observen en un retaule de dalt a baix, delimitats per columnes salomòniques de rica decoració i profusió d'escultures de talla. Al cos inferior hi havia les escultures de sant Joan Baptista i sant Antoni Abat i a les bandes la Fe i l'Esperança. Al cos principal santa Agnès i santa Gertrudis, i al mig santa Eulàlia, mentre que al cos superior hi veien sant Miquel al centre i sant Jordi i sant Jaume als costats.

L'orgue que hi va haver fins el 1936 va ser construït a cavall entre els segles XVIII i XIX, i era un dels més apreciats entre els que hi havia a l'illa. Estava compost per l'orgue major, la caixa del qual ofería tres torres cilíndriques, la central de major altura que les laterals, i l'orgue de cadireta que penjava cap a la nau per fora de la tribuna. L'orgue tenia tres teclats manuals i un pedaler probablement de dotze teclons.

El 5 de febrer de 1845, a causa de la caiguda d'un llamp, es va destruir l'agulla del campanar, i a més el llamp va entrar en l'església i va afectar l'orgue i diferents altars de les capelles. El fet que l'església estés completament plena de fidels i no es comptés amb cap desgràcia, va fer que s'adoptés com a festa anual la del dia de Santa Àgueda.

De 1936 a l'actualitat. L'inici de la Guerra Civil va dur com a conseqüència la destrucció total dels altars, quadres, retaules i demés elements ornamentals de l'interior de l'església, a més del seu arxiu parroquial. Posteriorment, acabada la guerra, el tallista ciutadallenc Jaume Bagur Arnau va projectar un retaule per a la capella major de la parròquia, que es construí als obradors dels germans Bagur Arnau, malauradament cremat als anys setanta i avui intel·ligentment substituït pels quadres de Galbis que van ser, providencialment conservats, tot i que no aconsegueixen la funció d'omplir l'ample espai de l'absis. Les pintures de Galbis van ser destinades, en el seu moment, a decorar la capella baptismal.

La restauració del campanar, duita a terme entre 1990 i 1991, i la de les façanes, està retornant a la fàbrica exterior de la parròquia el seu aspecte primigeni. Entre 1995 i 1998 es va dur a terme una restauració integral, primer de la façana central, i posteriorment la resta d'enfronts laterals. Els experts consideren que la feina ha millorat la imatge de l'església des d'enfora, aconseguint un volum molt més lleuger. La restauració ha obtingut el suport econòmic del Bisbat, com també de l'Ajuntament d'Alaior i del Consell Insular de Menorca; però la major part del diners ha estat aportat pel mateix poble que, en diferents aportacions, i amb la posada en marxa d'una Comissió d'Obres, s'han obtinguts uns resultats òptims. Així, s'han fer subscripcions populars, s'han venut gravats de l'artista local Pere Pons Pons, s'han celebrat festes de primavera, etc., tot per sufragar les despeses.

Actualment, i després de la restauració total del volum exterior de l'església, la Comissió segueix treballant per captar més ajuts econòmics per iniciar, en una segona fase, la restauració total de l'interior de l'església.

5.1.2.SANT DIEGO

L'any 1623 es va autoritzar la construcció d'un convent de franciscans sota l'advocació de Sant Diego a Alaior en un sòl cedit per la Universitat als afores del poble; després d'un litigi amb el rector de la parròquia de Santa Eulàlia, les obres no començarien fins el 1628. Primer es va construir l'església i després el convent, acabant-se les obres a finals del segle XVII. El convent va funcionar, en diferents èpoques, fins a l'any 1835 quan, a causa de la desamortització de Mendizábal, es va ordenar la seva clausura. L'any 1844 el convent va ser ocupat per allotjar a militars, el qual es van adaptar els seus espais interior per fer-hi habitatges, i a partir de 1853 va ser habitat per personal civil. Actualment hi queden encara alguns habitatges amb deficientes condicions d'habitabilitat.

Descripció arquitectònica. La planta de l'església és de nau única, coberta amb volta de canó, amb capelles laterals i absis trapezoïdal, recurs molt utilitzat al llarg del segle XVII. Es tractava de donar sensació de profunditat a la nau fent fugar els murs laterals de l'absis fins al gran retaule del fons. Les cinc capelles estan cobertes també amb volta de canó i es mostren a la nau amb arcs de mig punt sobre els quals un entaulament sosté l'inici de la volta central. Sobre la porta mitgera hi ha una tribuna barroca molt similar a la de Sant Francesc de Ciutadella, destinada al Síndic Apostòlic del convent. Aquest i d'altres obres podrien ser obra del mestre de cases ciutadallenc Pere Amorós.

L'espai interior sorprèn per la grandària de les seves dimensions, que no són perceptibles des de l'exterior ja que l'entrada principal queda enfonsada respecte al carrer, i per la sobrietat dels murs. Abans, amb les capelles i l'altar vestits de retaules, la sensació seria una altra.

Les façanes són d'una senzillesa compositiva i concentren la decoració en les dues portalades. La principal, molt més carregada, situa sobre l'entaulament i pilastres manieristes una figura de sant Diego i damunt l'escut de l'orde de sant Francesc. A la porta lateral, sobre l'entaulament i pilastres, hi ha també l'escut de l'orde situat dins un frontó triangular més esvelt i senzill. L'únic campanar va ser construït el 1779.

L'interès del claustre, anomenat també el pati de sa Lluna, es centra en l'espai central amb el pou al bell mig i en les estructures d'arcades i balustres de la part alta. La lenta transformació de les cel·les i dels espais conventuals en habitatges ha amagat parcialment el rastre de l'arquitectura original.

Dades històriques. Tot i algunes referències historiogràfiques referides a la reutilització de l'espai, el cert és que deu anys després de l'exclaustració, el 1844, el convent va sofrir els primers canvis en la seva fesomia exterior a causa de la necessitat d'espai a l'hora de donar allotjament a un destacament militar. Aquest va ser el punt de partida en el canvi de l'estructura del pati de sa Lluna. A partir de 1852 es constata

l'ocupació de civils d'alguna de les cel·les, i augmentarien amb el pas dels anys. L'ocupació ha vingut marcada per les males condicions higièniques i la manca d'infraestructures, a més de les obres que s'hi han anat fent d'una forma sistemàtica i, en ocasions, incontroladament. Uns anys després, trobam localitzat al convent de sant Diego el primer escorxador públic, situat als estables del convent, a la part que dona cap a l'actual Unitat Sanitària "es Banyer". No se sap encara amb certesa des de quan exercia d'escorxador, però el cert és que les molèsties que donava als veïns, van provocar les seves queixes en el 1879, i l'ajuntament va haver de cercar un nou lloc on edificar el segon escorxador, en aquesta ocasió, al final del carrer de sant Diego Vell.

Canvis de propietaris i d'usos. Amb l'arribada de la Desamortització, les coses van canviar. Quant a l'església, cal dir que en aquells moments no va canviar d'institució, i va ser així la Diòcesi va establir la presència d'un *custos* a l'església, i es va evitar que l'estat se la fes seva. Sant Diego passava a dependre de les ordes del rector de Santa Eulàlia i ha restat, fins fa poc, oberta al culte públic. Durant la guerra civil, l'espai de l'església va servir per l'abastament de queviures. Després d'uns pocs anys tancada al culte, finalment l'immoble va ser adquirit per l'ajuntament el 1998 pagant la quantitat de seixanta milions. Ja en el 1999 es van dur a terme unes obres de restauració de la volta de canó de la nau principal amb un cost de deu milions, i el març d'aquell s'iniciava un ús cultural, amb l'exposició de Juvenia99, dedicada al món de la filatèlia juvenil a nivell nacional. Posteriorment, s'ha convertit en l'*Espai Cultural de Sant Diego*, on s'han realitzat diferents exposicions i actes culturals.

L'hort del convent es va vendre el 1842 a Miquel Costa.

El claustre va ser adquirit per un particular, el prevere Nicolau Enrich el 1871, en una subhasta pública. El fet que després de la desamortització l'immoble no és vengut tot d'una, va comportar que a principis dels anys cinquanta del segle XIX va estar a punt de formar-s'hi una nova parròquia, però la posterior desamortització liberal de Madoz va impedir definitivament la iniciativa religiosa. Si bé durant anys, el claustre es va convertir en un lloc d'habitages i d'antics tallers i fabricons de sabaters, i tallers de bijuteria. Darrerament s'hi han desenvolupat diferents activitats culturals, com els "Festivals d'estiu" de la cançó menorquina, entre 1979 i 1985.

Actualment, el claustre de sant Diego és protegit per la Llei de Patrimoni, com un Bé d'Interès Cultural. Les gestions per iniciar l'expedient administratiu es van iniciar el 1990 i no van acabar fins que el 29 d'abril de 1993, el pati de sa Lluna era declarat oficialment BIC.

La darrera descoberta d'interès va esdevenir el 1994, quan s'estava obrejant en l'habitatge núm. 3. Després d'una neteja inicial, es va descobrir un conjunt de grisalles en forma de pintura mural que cobrien dues obertures del claustre baix de l'antic convent. Se suposa que aquestes pintures tenen continuïtat en la resta d'habitages construïts després de la desamortització eclesiàstica, aprofitant el claustre baix del convent, al qual es va afegir un cos extern rectangular per augmentar-ne la superfície. L'estat de les pintures no és molt bo i els especialistes pensen que seria necessària una recuperació urgent.

5.1.3. AJUNTAMENT D'ALAIOR

Les cases consistorials sobresurten dins el conjunt de l'arquitectura de les cases del poble perquè té una façana de pedra de marès a la vista ben treballada i ornamentada al voltant de portes i finestres, i alhora, disposa d'un espai interior amb pati i escala central, únic cas a Menorca, que es converteix en una peça ordenadora de la distribució espacial de l'edifici.

L'edifici data del segle XVII; va ser construït el 1613, i l'habitatge era propietat de la senyora Joana Trèmol, a qui la Universitat d'Alaior li va comprar el 28 de juny de 1660, per la quantitat de 35 lliures. Anteriorment, la casa del poble era situada a l'actual sa Plaça, just bé al costat de l'església de Gràcia.

La façana principal, juntament amb la de Can Salort, defineix l'ambient del carrer Major. Una gran cornisa, sembla que en són dues de sobreposades, delimita les façanes de l'edifici en cap de cantó. Sobre la porta d'entrada hi ha el balcó de línies austeres i barana de característiques singulars amb l'escut de la ciutat sobre la portalada. La façana al carrer de la Sala repeteix la composició simètrica d'obertures, generada a partir de la porta lateral però amb detalls ornamentals més simples. Les dues façanes de pedra picada amb grans superfícies nues i continguda ornamentació a l'entorn dels buits li donen severitat d'edifici públic.

Des de l'entrada, es pot gaudir de la impressió que dona l'escala situada al bell mig de l'antic pati. El pati de l'entrada dona pas a un passadís que volta l'espai al primer pis o balconera, i dona accés al saló de plens, situada al llarg de la façana principal a l'estil de les cases senyoriales, i a altres dependències municipals. S'ha de destacar les baranes i columnes de fundició.

Les obres. El 1708 es decidí de tirar a baix la cavallerissa que hi havia dins el pati, i es va vendre el material que quedà, bigues, teules i pedreny.

El 25 de maig de 1898 es va subhastar la reconstrucció de les teulades de l'edifici. Les obres van ser adjudicades al mestre Llorenç Pons Pons per 214 pessetes.

Al llarg del segle XX, i a causa de la necessitat d'un major espai per donar lloc als serveis administratius, s'han duit a terme diferents obres de reforma i ampliació. El 25 de juliol de 1911 la Comissió d'Obres Públiques va estudiar la necessitat de fer una reforma important de l'edifici. Es tractava de fer una escala nova, modificar l'habitatge del macer de la planta baixa, ampliar el saló de sessions, construir un despatx per al batlle, una secretaria nova i una oficina general, un arxiu, etc. a la primera planta. Es feu una emblancada general, serveis, portes i finestres a les noves dependències. El contractista va ser Jaume Timoner i Vidal, i les obres van pujar a 4.677 pessetes.

En unes obres posteriors, el 1944, es van fer noves reformes. A la planta baixa dins el soterrani de la vivenda del macer s'hi posà el dipòsit de detinguts; a la dreta, on era l'escola de música i el jutjat de pau, que passà a la planta principal, s'instal·là l'arxiu i la biblioteca municipal, així com el saló d'exposicions. Aquesta part era la que a principis dels anys vuitanta del segle XX necessitava d'una actuació més urgent. Durant el període 1970-74 es van tornar a reestructurar de nou les dependències.

En una recent rehabilitació de l'edifici en un llarg període d'obres (1982-1991), es va cobrir el pati i es van deixar parets i sostres de marès i restes d'antigues estructures sota els paviments a la vista. En les obres, just bé al final de 1990, es va descobrir en l'actual sala d'exposicions, un molí d'oli romà, del qual no es va poder conservar l'original i se'n va fer una reproducció, que resta prop d'allà on va ser descobert l'original.

Les Cases Consistorials van ser declarades com a Bé d'Interès Cultural en el 1994.

5.1.4. CAN SALORT

La família Salort, de gran tradició a Alaior, descendeix dels Salort que es van establir a Alaior i que provenien a finals del segle XVII, provinents del terme des Mercadal, terme en el qual aquesta família ha mantingut la major part de les seves propietats. Al marge de propietats menors (horts, tanques, vinyes, etc.) el gruix de l'herència era: Carbonell, sa Roca, Binidonaire, Torralba, Binimarzoc, la Concepció i ses Salines, d'entre altres.

Tota la família Salort, des que van arribar a Alaior han tingut diferents càrrecs públics i polítics, que els han destacat dins la vida pública alaiorenca i menorquina; el darrer d'ells, dony Carlos de Salort i Salort, va ser el Delegat del Govern en els anys seixanta. A principis dels anys vuitanta, hi conviuen quatre generacions d'aquest llinatge en la mateixa casa.

Casa senyorial situada al carrer Major, és del tipus dels palaus de les famílies nobles de Ciutadella o de les de Maó. L'edifici és construït dins la primera meitat del segle XVIII, encara que podria haver-se construït abans; alguns el defineixen d'estil barroc, pels detalls dels balcons i va construir-se en diferents etapes. De fet, és un edifici format al llarg del temps i fet pels afegits en etapes successives, sense un criteri unitari per l'agregació de petites cases.

Ha estat habitatge de la família Salort fins fa pocs anys i ara és propietat de l'Ajuntament.

Façana principal. Edifici immers dins el teixit urbà medieval, segueix l'alienació torta del carrer i conté diferents elements significatius de composició, dels quals s'han de destacar la façana amb subdivisions verticals de pilars carreuades o acoxinades, com les de l'exterior del palau

de la segona branca dels Saura de Ciutadella, amb dos balcons barrocs de llosana apertxinada. Dintre ambigües de tarannà manierista. La façana sembla que va ser unificada a finals del segle XIX seguint les normes de composició del moment, que compartimentaven l'enfront amb pilastres estriades, i es deixaren mòduls amb una composició simètrica d'obertures respecte a l'entrada i al balcó.

Distribució interior. Les plantes presenten l'esquema habitual d'aquests grans casats. A la planta baixa les habitacions del servei, cotxeria, antics estables, i magatzems es distribueixen a partir de l'escala i de l'entrada.

L'entrada era gran, i està coberta amb una volta de quatre arestes; en aquest cas són interessants les visuals del pati i del jardí des de l'entrada. Tot l'espai és blanc i rep la llum natural des de les portes i finestres que donen al pati posterior. Un arc uneix aquesta amb l'escala que puja al primer pis, on s'hi troba el saló senyorial amb balcó a l'exterior, i altres salons més petits. El menjador i els dormitoris es troben en la mateixa planta, de cara al jardí interior, al que s'hi accedeix per un passadís que hi ha davall l'ull de l'escala.

A la planta noble, es destaca la successió de sales al llarg de la façana, sumant un total de cinc sales; la més gran està enfrontada a l'escala i la petita servia de capella. En el seu interior s'hi contenia una bona col·lecció de mobles anglesos del segle XVIII. També hi havia aus dissecades, escaifapanxes de marbre blanc, butaques tapissades de vellut escarlatat, catifes, miralls, etc. I tot es conservava al mateix lloc on havia estat sempre. El sostre estava pintat de fulles, flors i altres ornaments. La major part d'aquest patrimoni moble va ser venut pel seu darrer propietari, Joan Salort.

Cal recordar que hi havia una capella familiar en l'habitació més petita de les cinc de la planta noble.

Els porxos eren trasters i magatzems.

L'actual factura i disposició de la casa, però, data de 1890, any en què les obres van ser realitzades a partir d'un projecte tècnic redactat i lliurat a l'ajuntament.

La primera documentació registral de l'immoble, correspon però, a l'any 1858 i és inscrit en els llibres de Comptadureries d'hipoteques i traslacions. En un primer moment, la casa només ocupava a mitjan segle XIX la casa del número 14 del carrer Major, i estava valorada en 30.000 rals. Seria després, segurament amb la reforma de 1890, quan l'engrandirien per annexar d'altres cases veïnes que, malgrat tot també eren propietats d'en Diego Salort. La façana principal, a base de divisions verticals, dues balconades i pedra de marès, és el resultat de la reforma de 1890, que va canviar substancialment l'aspecte exterior de la casa. Gràcies al testimoni de l'Arxiduc Lluís Salvador, anterior a les obres de reforma de finals del segle XIX, sabem que la casa pairal dels Salort mostrava una façana porticada.

Un altre fet històric per aquest edifici es va succeir el 9 de març de 1877, quan el rei Alfons XII, besavi del rei Joan Carles I, va visitar Alaior i va anar a dinar a ca'ls Salort. El monarca havia estat rebut per l'Ajuntament d'Alaior en ple en les Cases Consistorials, i després acceptà la convidada de Diego Salort a conèixer la casa. Allà descansà i prengué una tassetta de xocolati cuit amb melindros, i posteriorment hi va dinar. En record d'aquella deferència reial, la família va fer instal·lar dalt l'escala principal una làpida de recordança de l'augusta estada d'Alfons XII, que actualment encara s'hi conserva en el mateix lloc.

L'edifici va ser adquirit per l'Ajuntament d'Alaior el 1993. A partir de llavors, es va plantejar la possibilitat que fos el lloc per a fer-hi la nova residència geriàtrica. Però qüestions tècniques van aconsellar que aquella actuació no era la més adequada per actuar sobre el nou bé immoble públic.

Finalment apleix funcions culturals per al poble d'Alaior, perquè ha contingut exposicions pictòriques, ha donat lloc a la nova Biblioteca Municipal i, finalment, també es va decidir per adequar-lo i intentar aconseguir que fos l'extensió universitària per a la UIB, fet que finalment s'ha assolit. El primer curs d'Universitat Oberta es va iniciar en el període lectiu 1993-94. Però no serà fins el 1996 quan, una part de l'antic edifici, habilitat, dona lloc a la seu de l'Extensió Universitària de la Universitat de les Illes Balears a Menorca, amb l'inici de cursos acadèmics reglats, cursos per a gent gran i ofertes universitàries complementàries.

5.1.5.ESGLÉSIA DE GRÀCIA

És una petita església que, en ocasions, se l'ha definida com una capella d'estil renaixentista, situada al Coll del Palmer, prop de sa Plaça.

Les primeres dates de la seva construcció són de mitjan segle XVI, quan s'acabava de construir. L'any 1551 la Universitat aportava 16 lliures per acabar la darrera volta. Així i tot, cal dir que dos segles més tard, entorn a 1734 es va reconstruir pràcticament en la seva totalitat perquè l'edifici s'havia anat deteriorant i no s'havia fet res per evitar-ho. L'església és bé just al costat de l'antic Hospital Civil. L'interior de l'església va ser adacentat i pintat a finals dels anys setanta del segle XX. Per damunt de l'entrada hi ha una galeria, que abans empraven les monges. El sostre és format per tres voltes de creuer separades per arcs.

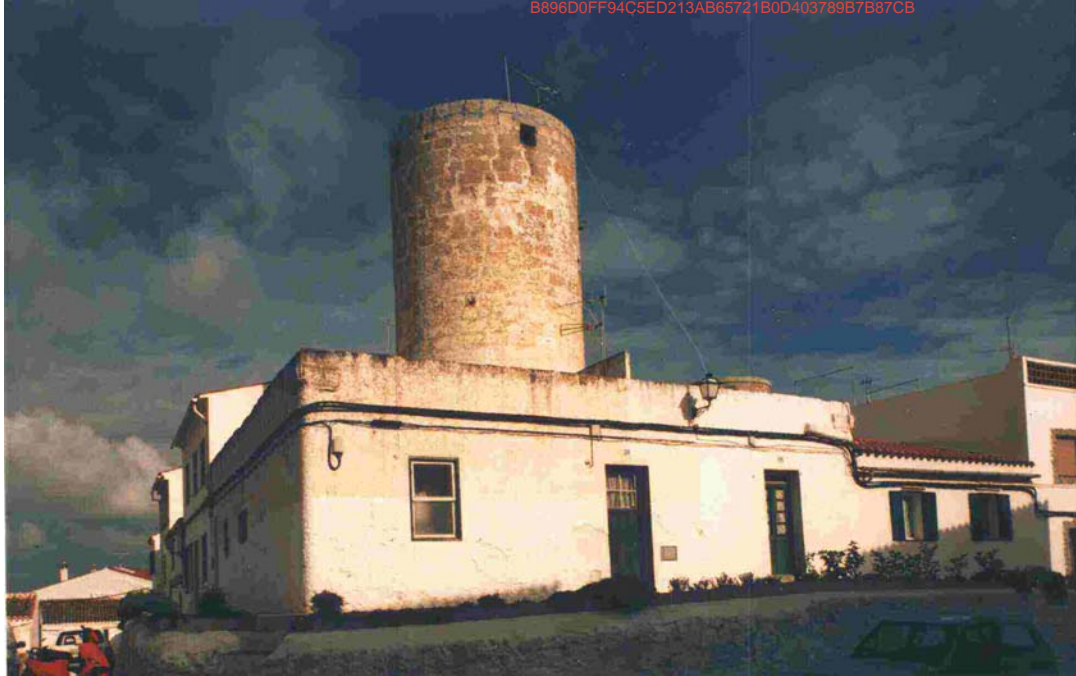
Durant la guerra civil aquest edifici va servir com a infermeria.

5.1.6.HOSPITAL CIVIL

Edifici públic que va ser construït entre 1754 i 1776. La seva funció bàsica va ser la d'atendre als malalts i als pobres de la població. Posteriorment, a finals del segle XIX, va ser convertit en la residència d'ancians, funció que va desenvolupar fins a mitjans anys noranta. Durant tot aquest temps va ser servit per les monges carmelites, i que en el 1943, van ser substituïdes per les monges franciscanes, que havien arribat al poble en el 1943; la darrera comunitat de monges va servir al poble d'Alaior fins el 14 de juliol de 1990, data en què la darrera comunitat franciscana deixava el poble. Posteriorment, el servei de cuidar els malalts va ser ofert per personal civil, fins que la residència va ser trasllada al nou Centre Geriàtric, en la plaça des Ramal, cantonada amb el carrer de Baixamar.

Actualment és la seu de l'Escola d'Adults, que hi té tots els serveis educatius i administratius.

5.2. INFORME HISTÒRICOCULTURAL. PATRIMONI ARQUITECTÒNIC EN EL MÓN RURAL

5.3.1.SANT LLORENÇ DE BINIXEMS

Parlam d'una ermita enmig del terme municipal, punt d'origen de les festes grans d'Alaior, Sant Llorenç, i un dels primers punts on es va establir una parròquia a Menorca.

1301: La fundació de la Parròquia de Sant Llorenç. Després de la conquesta de Menorca per Alfons el Liberal, el 1287, l'illa de Menorca passà a mans de la corona aragonesa. Amb el tractat d'Agnani, el 1295, Menorca tornà a mans de Jaume II, rei del Regne Privatiu de Mallorca. Va ser Jaume II qui el 1301, el 30 d'agost va atorgar la Carta de Poblament, amb els privilegis i les franquises als habitants de Menorca, mentre que el 19 de març del mateix any va concedir el Pariatge, que no és altra cosa que el conveni entre el poder reial i les autoritats religioses per dur a terme la divisió eclesiàstica de l'illa, ja que l'ordenament jurídic, econòmic, social, polític i urbanístic quedà definit en la Carta de Poblament.

En el Pariatge es determinen quins eren els percentatges a recaptar per part de les autoritats sobre els productes recollits de la terra (delme) i expressava la intenció de fer participar l'Església en aquell dret, del qual començaria a gaudir a partir de l'any 1315. Segons Sastre, el pariatge de 1301 va ser provisional perquè el Reial Patrimoni pagava els sous als clergues. Després de diverses negociacions, es va aconseguir que l'Església rebés el 50% del delme, mentre la quantitat restant aniria a les arques del Reial Patrimoni, des de 1315.

L'establiment de la infraestructura religiosa a Menorca el 1301, va dur com a conseqüència la fundació de set parròquies, entre les quals hi trobam la de Binixems. L'objectiu de Jaume II era que, amb aquelles noves fundacions, les terres conquerides es poblassin i nasquessin nous nuclis urbans. El fet provat de la fundació de la parròquia del 1301, segons ho constata el document on es diu que "Assignamus pretere alios parrochialibus ecclesiis, que in ipsa insula sunt usque nunc assignate per nos, scilicet: ecclesie sancti Johannis Evangeliste in alqueria que vocatur Monestir prope Ciutadellam. Et ecclesie sancti Bartholomei...reria. Item, ecclesie Sancte Crucis a Loriach. Item ecclesie Sancti laurencii in alqueria de Binixems, in termino vocato favarig."

Del terratrèmol a la tempesta. Els fets: durant el vespre del 19 al 20 d'octubre de 1654 es va produir una tempesta poderosa, que afectà diversos indrets de l'illa. Un de tants fou l'ermita de Binixems. Hi ha opinions diverses sobre els fets (terratrèmols, tempestes, llamps, cicló). Molts pensen que és un terratrèmol, perquè ho va afirmar Ramis el 1831. Nosaltres som del parer que aquell fet natural que va afectar Binixems va ser una gran tempesta, i l'ermita va quedar afectada per un llamp.

L'ermita de Binixems, essència i punt neuràlgic de la festa. L'ermita de Binixems ens interessa perquè va ser el lloc on es va iniciar la festa. Binixems era una cruïlla de camins, mantenint aquella zona comunicada amb Alaior, es Mercadal i Maó. Els camins havien d'estar en bones condicions, perquè els capellans poguessin anar a administrar els sants sagraments sense dificultats. A finals del segle XVIII, Binixems progressaria amb l'explotació de les vinyes que hi havia a prop de l'ermita.

Fins al segle XVII, haurem de rallar de parròquia, estatus que l'edifici havia assolit el 1301. Hem de traslladar-nos a l'època medieval on, especialment abans de la reforma del Concili de Trento (1545-1563), una parròquia era vista com un lloc d'on treure rendes i el responsable directe no la visitava mai, i ho delegava en un altre clergue. Després del Concili de Trento, una de les qüestions va ser la de lluitar per a evitar l'absentisme.

Florenç Sastre conta quines eren les feines que havia de fer l'encarregat de la rectoria durant el segle XVI: "obrir i tancar les portes de l'església; tocar les campanes; pujar a l'altar major on rebia els panys, corporals, el calze amb sa patena; obrir i tancar el missal, i recitar la fórmula apropiada per aquell moment. Tot això demostra una idea de la possessió en sentit plenament feudal".

Els fets són que els pocs habitants que vivien prop de la Parròquia, va fer que els bisbes mallorquins decidissin de reduir els oficis religiosos, passant per diferents èpoques, entre els segles XVI i XVII. En el segle XVII, Sant Llorenç de Binixems és transformat en una capellania. Entre 1832 i 1833 la festa es va traslladar a Alaior. Les causes del trasllat de la festa al poble no les coneixem.

Després de la desamortització de 1835, Guillem Moragues, governador civil de la província, va donar permís perquè se seguís el culte religiós a aquella ermita, per haver estat el lloc d'origen de la festa. La petició fou feta per les autoritats alaiorenques.

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

Des de molt abans de 1835, sabem de la presència de donats en l'ermita, que vivien i s'ocupaven de l'ermita i dels habitatges adjacents. Pràcticament hi va haver-hi donats fins el 1936. El desús de l'ermita ens ho demostra el fet que el 26 de novembre de 1863 es va traslladar la campana per posar-la a l'església de l'Hospital. Així,

Descripció de l'ermita de Sant Llorenç de Binixems. Atesa l'escassa informació documental i d'imatges sobre l'ermita i la festa, ens hem de remetre a alguna pintura de mitjan segle XVIII, feta per Josep Chiesa. Quant a dibuixos de l'ermita, n'han sortit dos de publicats, un de fet per l'arxiduc i l'altre per Hernández Sanz. Sens dubte, una de les aportacions més interessants, per les constatacions que hi fa, és la de l'arxiduc Lluís Salvador; aquest viatger i intel·lectual alhora, va anar descrivint el que veia i també ho va fer amb l'ermita de Binixems, sobre el 1887, en uns moments en què aquest edifici estava abandonat.

Guillem Sintès Espasa i Maria Àngels Hernández, ens fan una descripció detallada de l'ermita actual: "Descripción interior: Es una pequeña iglesia de armoniosas proporciones cuya arquitectura se integra plenamente en la construcción rural menorquina, y valorada por su doble linterna con cubierta de tejas que aligera la construcción. El interés del edificio se centra en el crucero, el soporte de la cúpula se fundamenta con cuatro robustas columnas de media caña, abalustradas, que descansan sobre cuatro plintos muy simples. El fuste está envuelto en su mitad por un anillo de hojas de acanto de muy burda ejecución. A partir de este motivo ornamental, el fuste presenta una decoración de estrías en zig-zag que finalizan en un anillo del que sobresale un capitel plano en orden corintio. Sobre los capiteles discurre un entablamiento con friso liso, y de la cornisa nacen cuatro arcos de medio punto, con fuertes bordones en el intrados, que presentan el mismo juego decorativo que las columnas. La cúpula está sostenida sobre pechinas que arrancan de un entablamiento que presenta ocho cartelas triangulares muy simples. Sobre las cartelas, nacen ocho bordones esculturados que disminuyen su anchura hasta el arranque de la linterna, presentando decoración incisa a manera de hojas. La linterna tiene muy poca altura y presenta cuatro aberturas rectangulares, no coincidentes con los ejes de la nave, que dan luz a la iglesia." En la visita pastoral de 1795, es constata que hi havia un quadre de sant Llorenç a l'altar major. A més a més, també hi trobam un caixonet de fusta amb un plat per demanar almoïna per a sant Llorenç. En aquesta mateixa visita es va prohibir emprar els tres bancs de fusta de l'ermita per al ball de la festa de Sant Llorenç perquè, després, els obrers no disposaven de prou doblers del ball, per a arranjjar-los.

Binixems, una reconstrucció necessària. Des que la festa va ser traslladada a Alaior, el 1832, l'ermita de Binixems s'havia abandonat. Segons alguns, des de 1853 no s'hi feia culte religiós. A finals del segle XIX, l'ermita es trobava en un estat ruïnós.

A la visita pastoral del 6 i 7 de maig de 1897, el bisbe Salvador va constatar que l'ermita estava quasi en runes. Aquesta observació va fer despertar un interès per recuperar l'edifici i potenciar la festa del seu patró. El 25 d'agost de 1897 va néixer una comissió encarregada de les obres: Llorenç Pons, prevere; Joan Pons Soler, Joan de Salort, Joan Villalonga i Josep Eugeni Seguí Oliver n'eren els components. La comissió va aprovar el pressupost de les obres, que pujava 1758'40 ptes.; Josep Eugeni Seguí Oliver va ser l'escollit per dirigir les obres per ser el fill de Bàrbara Oliver i Soler, propietària del lloc de Son Puig Gran. Josep Eugeni es va responsabilitzar de les obres, tot i no tenir uns coneixements d'arquitectura suficients, com ell mateix admetria. Per finançar les obres, es van obrir unes llistes populars a fi de recollir diners: el 13 de febrer de 1899 s'havien recollit 1410'20 ptes. La gran quantitat de materials emprats en les obres, ens demostra el mal estat en què es trobava l'ermita. Quant a la campana, dir que el 1863 se l'havien emportada a Alaior i l'havien col·locada a l'església de l'hospital.

De les obres fetes, destacar que la cúpula és la mateixa que en temps demprimer, mentre que els arcs, les parets i la part del sostre es van fer nous, així com la façana, que es va refer. La sagristia es va fer tota de nou, l'edifici fou enrajolat, la cisterna es va fer neta (després de molts anys en desús) i el pati es va anivellar. Quant a les rajoles de damunt la porta de l'entrada, hem de dir que són 25 rajoles on es representa sant Llorenç, amb les esgrelles i una palma. Aquest material es va posar en la darrera obra.

Les feines es van iniciar el 7 de juny de 1898, es van suspendre el 2 d'agost i, després d'iniciar-se de nou, es van acabar el 9 de novembre. Per vestir l'ermita, els fidels van fer diverses donacions en diners, ornaments, mobles i objectes. Entre d'altres, destaca la imatge de sant Llorenç, donada pel bisbe. L'11 de maig de 1899 es va inaugurar l'ermita restaurada, amb l'assistència del bisbe de la diòcesi, Salvador Castellote Pinazo, i amb la presència dels regidors dels ajuntaments de Maó, es Mercadal i Alaior. Aquell mateix dia es va posar una placa commemorativa de l'acte, segons constata la visita pastoral del 1900. Una de les primeres conseqüències d'aquelles obres, va ser l'intent de Llorenç Pons, ecònom, de restaurar la festa de Sant Llorenç a Binixems.

Binixems, dins el segle XX. Després de la darrera i única ocasió que van cantar-se les completes, el 1907, Binixems seria oblidat. La gent de l'entorn no deixaria d'assistir a les funcions litúrgiques, però la festa de Sant Llorenç es representava a Alaior des del 1833. S'hauria d'esperar al 1979, per desenvolupar-hi una festa popular una setmana abans de les festes de Sant Llorenç. L'inici d'aquest costum va coincidir amb l'asfaltat del camí que duu fins l'ermita. Jocs per a al.lots, festa i una espècie de jaleo van ser es primers actes. Després, alguns caixers tornen al poble acompanyant la imatge del sant, que és duta a la parròquia.

Davant les males condicions, l'ermita havia estat restaurada feia poc temps. Devers l'any 1900 hi vivia un nou donat i la seva dona; la seva feina era cuidar de l'ermita i la resta d'edificis. Per viure, el donat tallava llenya a la marina i la venia al poble. Vivien a les cases contigües a l'ermita. Les cases del donat van ser habitades fins a l'inici de la guerra civil.

A principis de segle va sorgir un conflicte entorn a l'ús de la cisterna, situada darrere l'ermita. Aquesta cisterna era en terres del lloc de Binixems de Davant, tot i que el donat i la seva família se'n podien beneficiar. El 20 de març de 1901 es va arribar a un acord entre Joan Morillo i Fàbregues (ecònom de la parròquia de Santa Maria de Maó i representant del bisbe) i Antoni Pons i Martí (administrador dels senyors del lloc, els germans Emilio i Blanca Hédiger i Olivar). L'acord va ser que el donat podia treure l'aigua que necessités per a ell i el manteniment de l'edifici. Per poder anar a la cisterna, els senyors de Binixems de Davant van donar permís perquè hi hagués un portell obert, just al costat del forn (actuals lavabos).

El culte se seguí, tot i la situació precària. Abans de 1936, els fidels de l'entorn arranjaven l'ermita la vigília del dia de la missa, que es deia els diumenges i els dies de festa. Inicialment el conflicte nacional, el 1936, un grup de persones va destruir l'altar de pedra, la creu del pati i la figura del sant, a més d'altres objectes. Els pagesos dels voltants van amagar els objectes que van poder rescatar, dins la Cova de ses Bruixes. Acabat el conflicte, l'ermita va quedar en desús.

El 1957 es va condicionar la casa del donat, establint-s'hi una escola rural. L'escola era mixta i d'una sola aula, atesa la poca quantitat d'alumnes. Els excusats van ser construïts on abans hi havia el forn. Poc després d'aixecar l'escola, es va agenciar l'ermita per poder-hi dir missa.

Dins la dècada dels seixanta es van voler recuperar els actes religiosos. Així, el 1961 es van organitzar les primeres quaresmes rurals; l'objectiu primer de l'organització d'aquell acte litúrgic era atracar la Quaresma als fidels que vivien al camp. Aquesta activitat va durar gairebé tres dècades. Dins aquest ambient, el 17 de març de 1961 es va construir la creu del pati de nou, pagada per Carles Salort, mentre que Aurora Hédiger va pagar el calze nou i uns canelobres; amb els diners del capellà Joan Vilalonga, mort feia poc, i després d'haver venut el lloc de Son Bou, es van realitzar algunes obres.

L'escola deixà de funcionar a principis dels anys vuitanta. Les quaresmes rurals també deixen de fer-se. Anys enrere es van posar les portes noves i el 1990 es va empedrar el pati. Avui en dia, Binixems és un dels sis refugis per a grups juvenils que s'empren a Menorca.

Es presenten dos llocs els quals cadascun d'ells simbolitza una manera de produir dins el món agrari i agrícola alaiorenc, a més de presentar interessants elements arquitectònics i etnològics.

5.3.2. ESTÀNCIA DE SON BOU DE BAIX

Nom: Estància de Son Bou de Baix
Altres noms: Estància de Son Bou; Son Bou de Baix.
Localització: Carretera de Son Bou

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

El lloc de Son Bou es va dividir, en 1927, en dues unitats d'explotació:

- Estància de Son Bou de Baix, i
- Son Bou de Dalt.

L'Estància és situada just arribem a la urbanització de Son Bou, a mà esquerra, just devora la rotonda. Actualment és abandonada com a explotació agrícola i el seu casat és emprat per usos turístics. Es pot considerar, quant a la seva superfície, d'un minifundi (1-5 ha), segons la classificació feta per Jean Bisson (1966).

Avui l'espai s'ha transformat en un nou "polígon industrial", amb la urbanització de la zona, que aplega els terrenys dels antics llocs de Son Bou de Baix, Sant Jaume de Baix i Torre-Solí Nou, en les urbanitzacions conegudes com Son Bou, Sant Jaume i Torre-Solí.

Notes històriques

L'estància de Son Bou de Baix, segons informació donada per na Nineta de Son Bou, es va fer a l'any 1927. Aquell any, en Biel Pons Melià, en *Biel de Son Bou*, es va casar per treure el seu germà, en Toni de Son Bou, del servei militar. El senyor de Son Bou no volia que en Biel se n'anés del seu lloc i va determinar fer una estància, Son Bou de Baix.

Era una estància, i açò vol dir que tenien molt poc bestiar. Na Nineta recorda que ells tenien tan sols dues vaques. Un poc més avall de l'estància hi havia la caseta del safareig, amb una sinia i bé al seu davant una vinya gran. Avui en dia estaria situada aproximadament allà on hi ha els dos hotels. El camí d'anar a la platja passava a la dreta de les cases, per davant la sinia i, seguint quasi el mateix traçat de l'actual carretera que duu a la platja, arribava fins a l'arenal de Son Bou. Actualment el casat és dins la urbanització i en un primer moment era on hi vivia el guarda de la urbanització.

5.3.3.SON BOU DE DALT

Nom: Son Bou de Dalt
Altres noms: Son Bou.
Localització: Camí de Lluçassaldents - Camí vell de Son Bou.

El lloc és gairebé al final del camí vell de Son Bou, a uns quatre-cents metres de l'actual carretera de Son Bou. Actualment el lloc és abandonat com a explotació agrícola i el seu casat pateix un greu procés d'abandonament. Es pot considerar, quant a la seva superfície, d'una propietat mitjana (50-100 ha), segons la classificació feta per Jean Bisson (1966).

5.4. Notes històriques

5.4.1.LA TORRE DE DEFENSA DE SON BOU

Durant segles, les dues unitats defensives militars costaneres a Menorca van ser les talaies i les torres de defensa.

Les talaies es van començar a construir a finals del segle XVI per a protegir els vigilants de la costa en cas de desembarcament. Eren torres cilíndriques amb repeu atalussat, construïdes amb pedra i morter, amb dos nivells: situat a mitjan de la torre, on es troba la porta d'entrada, i a la part superior, amb la plataforma on s'encenia el foc (durant la nit) o es feia fum (durant el dia) que denunciaven una situació de perill. La situació d'inestabilitat i perill constant, continuà i s'agreuà en el segle XVII amb la institucionalització del cors. En aquest segle un dels episodis més ben documentats és el de la confrontació tinguda entre uns cent homes d'Alaior amb Miquel Barçola al front i els corsaris desembarcats a l'olla de les Coves l'any 1644. Ja en el segle XVIII, els protagonistes dels conflictes canviaren, ara eren les potències de França i Gran Bretanya les que es disputaven el domini de la Mediterrània. La corona espanyola, es va veure afectada pels tractats de pau europeus i Menorca encara més, perquè va ser successivament cedida, a la Corona Britànica en els períodes 1713-56, 1763-82 i 1798-1802 i a França entre 1756-63. Va ser espanyola en el període de 1782-98 i definitivament des de l'any 1802.

En canvi, les torres de defensa costaneres, a més de vigilar, havien d'impedir o al manco retardar, el desembarcament de les tropes enemigues. Se situaven en els indrets on defensaven els objectius militars més importants i prop dels fondejadors més aptes. Eren torres cònico-truncades, construïdes amb pedra i morter -com les talaies- però amb els paraments externs reforçats amb encadenats de marès i molt més grans, voluminoses i amb murs molt més gruixuts que les talaies. Estaven pensades per a una determinada guarnició, aproximadament de quinze homes, per tenir una o dues peces d'artilleria a la seva plataforma i per poder resistir durant algun temps, entre dotze i quinze dies, l'atac de l'artilleria enemiga i el setge, mentre no arribaven els reforços.

La torre de defensa de Son Bou, com la resta de torres, tenien tres nivells:

1. Tota la planta baixa era l'espai dedicat a diferents magatzems en tres espais ben diferenciats:

- el magatzem d'armes i munició, en el qual hi havia una obertura que anava fins a la plataforma artillera i que deixava pujar la munició ràpidament amb un sistema de currioles,

- el magatzem de queviures per la guarnició, llenya per la llar i espai per la bala vermella,

- magatzem de pólvora, totalment tancat per evitar la seva explosió, tan sols tenia un orifici de ventilació que comunicava amb l'exterior amb un sistema de ziga-zaga, per evitar l'entrada d'algunes armes de foc que pogués fer prendre la pólvora.

2. Primera planta: hi trobam la sala de l'oficial que era l'estança quotidiana de l'oficial de guàrdia, amb una llar de foc. Just al costat d'aquesta habitació, es troba el brocal o lloc on es pot pujar, que permet proveir-se d'aigua. També era el lloc d'allotjament de la guarnició que donava quebuda a 14-15 homes. Allà hi dormien, menjaven, passaven el temps... Una llar de foc els donava calor durant l'hivern i els servia per cuinar els aliments. Alhora, hi trobam la porta d'entrada des de l'exterior i que dona entrada a la sala de la guarnició, a la qual s'hi accedia mitjançant una escala de llenya i se subjectava al mur amb dos tornapunes, estructures de fusta triangulars que permetien la seva adaptació a la torre i que es podia treure en cas d'atac. Aquesta porta sempre se situava a l'extrem contrari al lloc que s'havia de defensar, és a dir, s'orientava cap a l'interior de la costa, mai cap a la mar.

3. Planta superior que era la plataforma artillera, on s'instal·lava almanco un canó protegit per un parapet ben gruixut que envoltava tota la plataforma, excepte a la zona per damunt de la porta on la defensa s'efectuava pels espais oberts del matalàs. En aquest parapet hi havia un petit forn de bala vermella on s'escalfaven els projectils que es disparaven cap als vaixells per a incendiar-los. Aquesta plataforma s'aprofitava per a la recollida d'aigües pluvials que mitjançant canals se conduïa a la cisterna.

Des de la planta primera s'accedia a la plataforma per una escala de caragol, i a la planta baixa, per un pou amb escala de llenya o per una escala de caragol o per una filera de graons adossats al mur. El temps emprat en la seva construcció era d'un any.

4. Cisterna. Excavada en el subsòl, proveïa d'aigua a la guarnició de la torre i servia per a la refrigeració dels canons durant els combats. L'aigua és d'origen pluvial. La torre té un sistema de recollida d'aigua que s'inicia a la planta superior o plataforma i des d'allà, mitjançant canals, és conduïda cap a la cisterna. La base de la cisterna és irregular perquè s'excavava en terrenys més o manco blans.

5.4.2. TORRES DE DEFENSA QUE ES CONSERVEN ACTUALMENT

Nom	Municipi	segle	Construcció
Felipet	Maó	1799	Anglesa
Cala Teulera	Maó	1799	Anglesa
Es Freus	Maó	1799	Anglesa
Sa Mesquida	Maó	1799	Anglesa
Rambla	Maó	1799-02	Anglesa
Addaia	Es Mercadal	1800	Anglesa
Illa de ses Sargantanes	Es Mercadal	1801-02	Anglesa
Fornells	Es Mercadal	1801-02	Anglesa
Sanitja	Es Mercadal	1800	Anglesa
Sant Nicolau	Ciutadella	1680-82	Espanyola
Es Castellàs	Ciutadella	1799	Anglesa
Son Bou	Alaior	1804-05	Espanyola
Son Ganxo	Sant Lluís	1787	Espanyola
Alcalfar	Sant Lluís	1786-87	Espanyola
d'en Penjat	Es Castell	1798	Espanyola

Per evitar pèrdules i filtracions d'aigua, el fons i les parets de la cisterna eren revestides amb un morter o fang impermeable. L'aigua es pot poar des dels brocs de les plantes baixa i la intermèdia.

Les torres més antigues són projectades pels enginyers militars espanyols al segle XVIII; n'havien construït tres i en tenien dotze més de projectades. Amb la tornada dels anglesos a Menorca (1798), van perfeccionar el disseny de les torres de defensa, en van construir onze més en quatre anys (1798-1802), i van construir-ne prop d'un centenar de similars a la costa oriental d'Irlanda i a les costes del canal d'Anglaterra. Les torres de defensa fetes pels anglesos en el període 1798-1802 van ser dissenyades per l'enginyer C. W. Pasley i les obres dirigides pel capità Robert d'Arcy. Es van construir dos tipus de torres: el model gran de 55 peus de diàmetre exterior (Fornells, Mesquida i Felipet), i el model petit de 35 peus (les vuit restants).

La torre de Son Bou és l'única torre que ha estat enderrocada i ho va ser per un atac anglès el 1808. Era situada en una muntanyeta, en na Rodona, on avui hi ha un petit montícul artificial sota el qual hi ha un antic "blocao" que defensà aquella part de la costa en la Guerra Civil. Segons alguns, el material del montícul i del blocao pertanyerien a l'antiga torre.

La torre va rebre la benedicció oficial el 17 de gener de 1804 per Reial Decret, amb 30.000 rals de billó i va ser la primera del seu tipus que es va construir en la costa sud menorquina. L'obra es va començar sobre l'abril de 1804 i el setembre l'obra de la torre ja tenia el zócal fet i s'acabava la bòveda dels magatzems de la planta baixa. La pedra de marès va ser extreta d'una pedrera que es va fer bé a la seva vora. El gener de 1805 s'havia acabat el parapet de la plataforma superior, s'havia pavimentat amb lloses la terrassa o plataforma artillera i s'havien gastat 29.832 rals de billó. Durant el febrer de 1805 s'acaba l'obra.

De planta circular, a nivell del terra, se situava el magatzem dels queviures i el de la pólvora, amb entrada indirecta de l'aire. En la planta intermitja, o principal, es disposava l'accés a la torre, d'una cuina i d'un brocal de cisterna, a més de l'escala de davallada al pis inferior. Al pis superior o terrassa s'hi accedia per una finestra feta en el cel-ras. A dalt es muntava un canó sobre el pivot principal de la terrassa, i defensat per un parapet avançat en voladís per a la defensa de la porta. La torre media 10 m d'alçada, i 10 m de diàmetre superior i 11 m en l'inferior, la gruixa dels seus murs era de 3 m.

El 16 de juliol de 1806 es va fer entrega formal de la construcció a l'autoritat militar de Menorca. En el 1808 la torre encara no estava artillada ni guarnida.

El 2 d'abril de 1808 la fragata Negra o *Imperieuse*, que havia estat botada a Ferrol el 1799 amb el nom de *La Medea*, els anglesos l'havien capturada en 1804. Amb 38 canons, va volar la torre de Son Bou, el quarterament dels Bèrrecs de Cala Santa Galdana i va capturar set vaixells. Destruïda la part frontal per la banda de la mar, el pas del temps i el seu abandonament, en farien la resta per a la pèrdua d'aquell punt defensiu militar.

5.4.3. NOTES ARQUEOLÒGIQUES

Pasarius (1971) parla de Son Bou d'on destaca:

1. Grup important de coves artificials prehistòriques,
2. Basílica paleocristiana, primera de la sèrie descoberta en Menorca, datada des del segle IV al VIII dC. La basílica de ses Canessies, que en llengua àrab vol dir *església cristiana*. Medeix 25'20 per 12'40 metres. La seva peça més destacable és la gran pila baptismal monolítica, cilíndrica, de cavitat quadrilobulada.
3. Racó de ses Dones. Sèrie d'enterraments relacionats amb la basílica.
4. Ses Casotes. Vestigis de poblament, avui absorbits per les aigües de la mar. Ja a l'any 1819, Joan Ramis en la seva "Historia Civil y Política de Menorca" hi fa referència a restes de l'antic poblat en Sa Canessia, que és el nom amb el qual es coneixia les platges de Son Bou. A l'any 1971, Mascaró Pasarius elabora la seva obra "Son Bou y su poblado".

Quan es parla de la problemàtica de l'ocupació de les coves de Calascoves, no s'ha d'oblidar que a Son Bou també hi ha altres coves amb una problemàtica semblant. Són coves catalogades per Mascaró Pasarius com un grup important de coves artificials prehistòriques i que avui en dia compleixen la funció de segona residència d'alaioencs, amb les seves finestres, portes i bastiments, imatge que no té res a veure amb el seu ús inicial.

5.4.4. NOTES CULTURALS

- La basílica paleocristiana de Son Bou

La basílica paleocristiana. La troballa de la basílica paleocristiana de Son Bou la va fer l'erudit i notari Joan Flaquer, quan es va fixar en un recipient de pedra de forma quadrilobulada, coneguda pels habitants de la zona com "es morter de Son Bou", que finalment va resultar ser una pila baptismal. Avisat el bisbe Pasqual Marroig, i després d'haver visitat el lloc, es va poder comprovar que eren davant una basílica d'absis semicircular, a ambdós bandes del qual es troben a l'esquerra el baptisteri i a la dreta la sagristia.

La maduresa i el grau d'organització de la comunitat cristiana de Menorca a principis del segle Vè, segons les informacions de la Carta del Bisbe Sever i la correspondència de Consenci, permet de suposar una intensa activitat cristiana a l'illa, almanco des del segle IV, i que es constata amb

els descobriments, fins avui, de sis conjunts d'arquitectura paleocristiana hispànica a dues petites esglésies que no s'han excavat encara (Illa d'en Colom i Sanitja), i quatre basíliques més (Illa del Rei, Son Bou, es Fornàs de Torelló i es cap des port de Fornells). Finalment, a l'any 1996 es va descobrir una setena basílica a la part de Ciutadella, i que encara resta també sense excavar.

La basílica de Son Bou, situada a l'extrem de llevant de la platja que li dona nom, està orientada cap al sud-est, present una planta amb capçalera tripartita, tres naus i una petita porxada a la porta central que dona pas al vestíbul o nàrtex des d'onels catecúmens que encara no havien estat batejats podien participar en els oficis litúrgics. La paret final de la capçalera, que no sobresurt de l'absis, és un dels elements que demostra la gran similitud d'aquesta planta amb les que es van crear al nord de Síria a mitjan segle VI. Tot l'edifici està limitat per un rectangle i, en conjunt, la fàbrica respon a un mateix moment de construcció. El paviment és de morter o argamassa (material pobre i senzill, que contrasta amb la riquesa de les teules de les altres basíliques) i s'estén per la totalitat de l'edifici.

El 1993 es parlava d'un projecte de 19 milions, on el projecte incloïa el cobriment, la consolidació, el tancament amb paret seca de la zona, una petita excavació i la senyalització del jaciment. En aquells moments, les restes arquitectòniques patien una greu erosió atmosfèrica, accelerada els darrers anys. Així mateix, la pressió humana les perjudicava: gran nombre de visitants de Son Bou moltes vegades sense cap tipus d'interès cultural hi passen amb conductes poc respectuoses i degradants, en no conèixer l'autèntic valor del jaciment. La Comissió Insular de Patrimoni va recomanar les obres. L'estructura proposada era la d'una semblança a un hivernacle, amb els laterals transparents, el teulat opac, amb una sola porta frontal i ventilació zenital. Els materials emprats seran plàstic i vidre. Es farà una petita excavació de les zones on s'hagin de posar els pilars de l'estructura a fi de no perjudicar possibles restes exteriors; tot junt impediria l'erosió dels raigs de sol i de la pluja, igual al fet a Torelló. Es tancaria la zona del conjunt amb paret seca i s'aplicaria una solució resinosa als cantons de marès per aturar la corrosió. Se senyalitzaria el monument des de la carretera general fins a la zona, on un cartell informatiu explicaria el significat i la cronologia del monument.

Història. La Basílica va ser descoberta l'any 1951. Aquell mateix any i el següent va ser excavada. Té forma rectangular (25 x 12 m). Orientada d'est a oest. Consta de tres naus construïdes amb cantons de marès, les naus estan separades per dues línies de pilars paral·lels. La capçalera és rectangular a l'exterior i a l'interior té una part central absidal i les laterals rectangulars. Destaca la pila baptismal amb un buit en forma de creu. No té cap mosaic. A l'exterior de la basílica s'ha apreciat la presència de més construccions i sepultures. Pertany als segles IV-V d.C. i és molt semblant a les basíliques del nord d'Àfrica de la mateixa època. Mascaró Pasarius pensava que existia un poblat submergit al seu costat, a uns tres-cents metres dins la mar.

El recinte mida uns 25 metres de longitud per poc més de dotze d'ample. Quant a la pila baptismal és un cilindre de pedra monolític, de noranta centímetres d'alçada i un metre trenta i sis centímetres de diàmetre, amb cavitat en forma de creu trebolada.

Casasnovas (1976) és de l'opinió que el temple encara existiria durant la dominació àrab, en la qual va ser destruït o cremat, possiblement. Es basa en aquesta opinió pel fet que el lloc és conegut en aquell temps per Ses Canessies, topònim que encara és emprat en una part de la platja, i que pareix prové del topònim berber Al kanisia, és a dir, església cristiana.

5.4.5.SON GALL

Nom:	Son Gall
Altres noms:	Torret, Torret Nou, Torret Gran, Son Pollastre.
Localització:	Camí de Son Gall.

Notes històriques i culturals

Son Gall ha estat un dels llocs més lligats al poble d'Alaior. Els senyors actuals ho són Pilar de Vidal i Gabriel Seguí. Dels primers propietaris, cal parlar de Joan Vidal que, en el 1774 tronca amb la família Seguí. Per tant, s'ha de parlar de la família Vidal-Seguí.

És un dels llocs on s'han duit a terme més feines i aspectes relacionats amb el camp: s'hi ha fet oli, vi, hi treien guix, hi havia una pedrera de lloses, s'hi va fer un projecte experimental amb cucs de seda, excursions, colònies, carabó, formatge, és un lloc bo per anar a cercar esclata-sangs i cames-seques.

Situació. Son Gall és situat a 3 quilòmetres d'Alaior, distància bastant curta i que permetia a qui hi treballava anar-hi diàriament des del poble. Son Gall comprèn les torres de Torret, es canal de s'Albaida, en el Camp Siquiat, els boscos de na Bou i es Gentilar de ses Síndries. Té una extensió de 200 hectàrees, bona part de les quals corresponen a marina, alzines, pins, xiprells, arbocers, ullastres, que li donen diferents tonalitats de verd. En 1988 s'estava eliminant el pi i es restituïa un bosc d'alzinar, arbre més ric i productiu que el pi. Son Gall comptava amb un dels pinars més frondosos de Menorca i durant la guerra es va arrasar, fet que a la llarga ha beneficiat l'explotació.

Es pot fer una petita excursió a la Torre de sa Mànega, construcció de pedres amb una escala per pujar dalt, lloc on antigament s'hi anava a festejar. És situada a l'esquerra del camí de Son Gall, en la marina anomenada Na Bou, on en el 1988 s'havien obert diferents camins de carro. Aquella construcció s'havia fet aprofitant una antiga barraca, que per una escala de pedra en forma d'espiral condueix al visitant a un terradet voltat d'un seient amb una taula de pedra central.

Arqueologia. En Son Gall s'hi han trobat diferents restes arqueològiques, com una figura de bronze, trobada en el seu moment. Torret és un important jaciment megalític on s'ha trobat nombrosa ceràmica i tal vegada per la dificultat de trobar el monument ha sofert pocs expolis. I en aquest lloc únic s'ha troba un testimoni extraordinari, una figureta de bronze, de l'edat etrusca, que reproduïx una bellíssima imatge de "Marte Baleárico".

El casat ha sofert diferents processos evolutius. El primer gravat, penjat dins el casat dels senyors està datat el 1774, és a dir, en plena dominació anglesa, passant per diverses remodelacions, com es pot observar en un altre gravat de 1864 on es va afegir el balcó davant i més tard les tres columnes que l'aguanten. Així i tot, s'ha de dir que era antiquitat molt més llarga, perquè entorn al 1770 ja existia Son Gall com a possessió vinculada a la família propietària, heretada per transmissió directe entre generacions.

Dins el menjador destaquen els quadres de les quatre estacions damunt les portes, distribuït en forma de "cinc d'oros", així com altres pintures de tipus religiós i antigues vaixelles dels avantpassats de la família. També s'hi afegiren les baranes i escales que donaven al jardí de davant, actualment desaparegut. Defora del casat, hi havia els jardins amb petites casetes com si fossin de juguina i abaix l'hort del Rei amb fassers mil·lenaris. Avui les pasteretes dels jardins es converteixen en parc. Cap el llevant i al costat de la casa de l'amo i madona hi ha la petita capella pintada de color groc, dedicada a Sant Joan.

El fet que els llocs es dedicassin principalment al formatge i altres avenços, foren els dos factors principals del decliu de les diferents tasques que allà es duïen a terme. Son Gall donava feina a molts alaiorencs, que els podríem imaginar distribuïts en equips: a la siïja, a la guixeria, a la bodega, a la pedrera, a la marina, a la serradora, als estables...

Història. Son Gall va lligat a la història de s'Albaida. Joan Salort era el senyor útil del lloc de l'Albaida i en el seu testament, deixa aclarit que havia comprat el lloc de l'Albaida, el 3 de febrer de 1600 per establiment que li va fer Pere Abrines. Era un lloc carregat amb 440 Ll. 12s 6d pels censals en diners i 130 Ll censals per al blat. En 1640 ho havia quitat tot. Més endavant compraria Torret, al sud de l'Albaida, ja dins el terme d'Alaior. Aquelles noves terres feien 16 lliures censals i vuit quarteres de blat censals, lloc que va adquirir el 17 de febrer de 1638.

Segons Andreu Murillo, hi havia Torret Nou, anomenat també Son Pollastre, i procedia de la partició i establiment de mig lloc de Torret fet el 17 de febrer de 1638, i que havia estat rebut per Salort amb unes càrregues de 60 Ll i 8 quarteres de blat. Finalment, Son Pollastre o Torret Nou, al ser reagrupat amb l'altre meitat de Torret, seria anomenat fins al dia d'avui Son Gall.

5.5. INFORME HISTÒRICOCULTURAL. PATRIMONI ETNOLÒGIC

5.5.1. LES CREUS AL TERME D'ALAIOR

La creu és un símbol salvífic del cristianisme, utilitzat pel seu caràcter sacre dins molts àmbits de la vida quotidiana i festiva de les col·lectivitats religioses. Per açò la creu es troba en els llocs dels campanars i les torres dels molins, i fins a les roques i als arbres de les muntanyes, en concepte de fites.

A més de les creus de terme i els camins de les creus, nom popular del Via Crucis, se'n poden trobar en els cementeris, en els vells fossars d'empestats, en llocs de desgràcies particulars o públiques, en monuments commemoratius de victòries, en emplaçaments suggerents pel seu caràcter dominant o per rematar un monument religiós.

A Mallorca, el temps ha estat beneït amb la creu de forma regular, en la benedicció dels camps, i excepcionalment, en les tempestes, en conjurar-se els fiblons i els temporals.

La creu era present en la vida quotidiana, a les cases, als llocs de treball dels despaxos i sobre la mateixa persona.

La creu de terme era una creu de pedra, alçada damunt una escalonada octogonal. Té una canya de pedra que remata amb un nu o capitell poligonal fornit amb imatges de sants, i les creus eren usuals a les antigues sortides dels camins dels pobles.

El mot terme s'ha d'entendre en el sentit de terminal o límit de les cases de la vila. Tenia una finalitat sacra de protecció, com la tenien la creueta amb què s'encapçalava o s'acabava un escrit. És freqüent que es quedin dins els pobles o són traslladades a fi de continuar amb el compliment del seu primer objectiu.

Moltes han acabat creant topònims, betejades per la gent des de segles amb noms propis, per diferenciar-les entre elles. Moltes d'elles eren fetes amb fusta i en els segles XVIII-XIX, foren refetes en pedra (*Gran enciclopèdia de Mallorca. Volum 4, p. 203-207*).

Quant al dit més amunt, i en *Llum Nova*, Salvador Vidal (nombre 27, de 19 de juliol de 1913) parlava en el seu article sobre els molins de vent que "Dalt els molins hi sol haver una creu en senyal de cristiandat: aquestes creuetes senten així d'elles la remor sorda i extranya de ses moles de pedra, de la mateixa manera que va sentir el renou de les entranyes de la terra la Creu del Calvari".

Les creus de terme solen ser de pedra, estan damunt una columna, amb una graonada de peanya, votives i són de caràcter públic.

Les creus de camí, generalment de ferro, quasi sempre són recordança d'un fet luctuós.

- Creus citades per Francesc Camps Mercadal, *Francesc d'Albranca* (1981), en el terme d'Alaior (Juli Moll pensa que el material per redactar aquest treball el va recollir entre 1913 i 1920):

- 1. Creu del llogaret de Turmadèn (no cita si és el lloc de Turmedèn des Capità o Turmedèn d'en Vinent).
- 2. Creu d'en Barçola. És al camí de s'Albaida, just abans d'arribar a l'entrada d'Alcotx. Amb les recents obres del camí, la creu de Barçola, de pedra, ha quedat al marge de la dreta de la carretera, dins l'enfonya que hi fa en la marina. Recorda que allà va morir aquell alaiorenc en l'enfrontament amb els moros el 9 de juliol de 1644. Per a més informació, es pot llegir la biografia feta sobre Miquel Barçola i Cardona, de Miquel À. Limón Pons (1994).
- 3. Creus de s'estància de ses Rambes.

1) N'hi ha una a la costa dels alzinars, de ses Rambes, pel Camí Vell des Migjorn, qui ve de la part des Migjorn Gran cap a Alaior, i era posada allà en memòria de la mort desgraciada d'un home que va caure dins un forn de calç.

2) Una segona creu la descriu seguint pel mateix camí cap a Alaior, passats els oms d'en Mora (l'alzinar d'en Mora és l'actual estància de la Tropical, al camí de s'Albaida), dalt la costa, damunt la paret de la dreta hi havia una altra creu de ferro, vella, i que tenia un braç romput.

- 4. Creu d'en Coeta (Alaior)
- 5. Creu de sa Mola. Les pedreres de Sa Mola són les més explotades del terme d'Alaior. Una vegada, una penya va matar a un home conegut amb el sobrenom de "Guixó". La creu era clavada a les mateixes pedreres, allà on va succeir la desgràcia.
- 6. Creu des clot d'en Magíster. Recorda la mort d'un pobre home que segava i caigué mort pel tall de la seva pròpia falç.
- 7. Creu de Llucaquélber. Dos alaiorencs havien anat de vega a la platja de ses Canessies (Son Bou) i es van barallar; més endavant, un va esperar a l'altre al creuer del camí de Llucaquélber i va assassinar a l'altre.
- 8. Creu de Torralba. Era de ferro i estava dalt la paret del camí, prop de les tres boques del lloc de Torralba Vell.
- 9. Creu de sa Roca de sa Partera. És a son Puig Gran, dins la tanca anomenada sa Roca de sa Partera, prop del camí que va d'Alaior a Binixems, un poc després d'haver passat Son Planes, on hi ha una roca que fa un coberxet, una mena de capelleta i, dintre la mateixa penya té una figura que sembla un minyó recent nat. Es conta si una partera pobre va donar llum allà dins mateix. Una creu de ferro, clavada dalt la roca, recordava el fet trist.

Creus dins Alaior.

1) Dins el mateix poble, en el cap forà del carrer de Sant Pere Nou (actualment es Camí Nou), hi havia dues creus de ferro: una de grossa era clavada a un enfront d'una casa, a mà esquerra, anant cap a Sant Pere Nou i, abans, quan en aquell indret no hi havia cases, la creu estava damunt una columna (Camps pensava si era una creu de terme).

2) L'altre era una creu petita, de ferro també, i que durant un temps va estar elevada dalt la paret del camí. Com que en el seu dret hi van fer una caseta, la clavaren a l'enfront d'aquella. Pensaven si era la recordança d'una desgràcia.

3) Enmig d'Alaior, dalt sa Bassa Roja, en el carrer, hi havia una creueta de ferro.

- El 1944, Joan Gutiérrez, prevere, descriu les següents creus del terme d'Alaior:

a. Carrer des Camí Nou: és una creu que Francesc d'Albranca ja havia citat en el seu informe.

b. Creu de l'ermita de Sant Llorenç de Binixems. Creu de pedra, damunt una columna. Situada davant l'ermita de Sant Llorenç de Binixems.

Les mides i el material: 240 x 40 x 39. (Base:48). Feta la base de pedra de marès i el fust i la creu de pedra calcària. Quant a la tipologia i descripció, per elements: la base és de planta quadrada de dos graons o escalons, el fust és de secció quadrada amb terminació troncopiramidal, del capitell o tambor no se'n diu res, i de la creu dir que és de forma llatina de braços rectes amb corona circular al centre. Quant a la iconografia, no se'n diu res del capitell o tambor i de la creu. Aquesta creu substitueix a l'anterior, i que Joan Gutiérrez ja va deixar constància de l'existència de la seva base i del fust. Des del punt de vista de conservació, cal afegir que, tot i ser acceptable, sempre té un poc de líquens. No se li dona cap tipus d'interès artístic.

Va ser rompuda durant l'inici de la guerra civil. Posteriorment, a l'any 1961 va ser restaurada i inaugurada pel pare Román Cortés durant la Quaresma Rural; la creu va ser pagada per dony Carlos de Salort i havia estat treta d'una pedrera de Torralba d'en Salort.

- A la informació a dalt exposada, hem d'afegir altres creus i topònims relacionats amb les creus del terme d'Alaior:

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

- Creu de Binixems de Davant. Creu situada a dalt de la teulada d'un establiment, prop del bou de Binixems de Davant. Recorda la mort d'una de les senyores de l'esmentat lloc, fet ocorregut dins el primer terç del segle XX.
- Carrer de sa Creu. Mossèn Fernando Martí Camps citava els noms de Sa Creu, sa Creu nova i es pla de sa Creu; mentres, Francesc d'Albranca diu que enmig d'Alaior, dalt sa Bassa Roja, en el carrer, hi havia una creueta de ferro, a ben segur situada allà on avui en dia el coneixem com el carrer de sa Creu. Cal afegir que, físicament, a finals del segle XIX el carrer de sa Creu no era tal com el coneixem avui en dia, pel fet que no s'havia construït alguna casa i aquell espai tenia forma de petita placeta. Per tota aquesta informació, i essent que les cases no arribaven molt més enfora, no seria gens estrany pensar que allà hi hagués una creu de terme.
- Sarafeig del carrer de Ciutadella. Al cap del carrer de Ciutadella, aferrada a la paret d'un sarafeig, hi ha una làpida amb creu recordant que un filllet es va ofegar allà. En la làpida s'hi pot llegir: "A los diez años falleció ahogado en este sitio Florencio Perea Picó el día 27 de octubre de 1929. Rogad por él".
- Camí d'en Kane. Anant d'Alaior a Maó, després d'haver passat les Quatre Boques i l'entrada del camí de Loreto, just iniciada la recta, a mà dreta, i adjunt a la mateixa paret que pertany a la pedrera de Loreto, hi trobam una creu de pedra amb una làpida recordant un succés. El text diu: "Falleció repentinamente en este sitio D. Jorge Orfila Timoner el 21 de noviembre de 1903 á la edad de 58 años. Rogad por su alma". Segons informació donada per José Ma. Giménez Villalonga, el transeünt va morir passejant sobre l'ase.
- Lloc de Santa Creu. Aquest lloc té la seva entrada o accés al camí de Ses Canessies o de Llucaquélber. Fa mitgera amb es Bec Nou, Turmedens, Son Torres i son Blanc Vell.

A més de tota la informació aquí exposada, sempre queda la porta oberta a noves troballes que nosaltres a hores d'ara no hem pogut constatar, però que a ben segur, amb una recerca més profunda, trobaríem algunes més d'escampades arreu del nostre terme d'Alaior.

En tot cas, haurem de veure quina informació també ens aporten les fitxes del senyor Gumersindo respecte del tema de les creus i de les destruccions, ja que, a ben segur, que en l'arxiu també n'ha quedat constància de la seva existència. També caldrà consultar el que ens conta l'Arxiduc sobre aquests elements definitoris de l'acabament del nucli urbà. Finalment, convendria poder consultar el catàleg de creus de terme de les Balears, document redactat per Príam Villalonga de Cantos i per Bruno Martínez Molinar.

5.5.2.ES CÓS

És Cós és un d'aquells llocs del poble que, per la seva singularitat i el seu ús, és un bé únic. Per tant, s'ha de demostrar el màxim interès a l'hora de la seva protecció. Pel que sabem, en el ple del mes de novembre de 1999, es va aprovar l'actuació sobre el Cós, amb una sèrie de millores d'infraestructures.

Situació actual. L'estat actual del Cós és d'una conservació regular. Ha patit diferents obertures de portells que donen pas a tanques, casetes i al camí d'en Boix.

Fa poc temps, ben al mig del Cós, hi van posar un mirall vermell que fa un mal efecte visual.

En el seu moment, l'Ajuntament va permetre posar una caseta, amb portes verdes, devora l'església de Sant Pere Nou, monument construït a principis del segle XVIII, i una capsa metàl·lica d'aigua prop del terradet. Tots aquests són elements que distorsionen i fan malbé allò que s'hauria de conservar. Som de l'opinió que, si se n'ha de posar alguna porteta o algun comptador, s'hauria de fer a l'altra banda de la tanca, perquè l'impacte visual quedi reduït a la mínima expressió.

Quant a la conservació del pis, consideram que l'asfalt ha patit un greu deteriorament, sense tenir constància de quan es va asfaltar el pis. A causa d'aquest empitjorament constant, i pel que fa a la celebració de les Corregudes, hem de constatar algun accident, com el patit per en Joan Mezquida en l'any 1995. Evidentment, s'ha de cercar la màxima seguretat a l'hora de celebrar les Corregudes durant les festes de Sant Llorenç, per la seguretat dels mateixos caixers que hi participen i, alhora, aconseguir que la participació dels mateixos vagi en augment any rere any.

Descripció arquitectònica. Martorell el descriu com "Endegament del camí que va de la vila al cementiri per tal de poder-hi presenciar les curses de cavalls. Bancs continus de 250 m. de llarg als dos costats del camí, amb seient i respallier configurat dintre les mateixes parets que separen el camí de les tanques contigües. Petita tribuna presidencial incorporada també a la paret. Combinació de pedra seca i enblanquinat".

L'interès és central en la transformació del lloc tot manipulant intel·ligentment l'acabament de les parets seques (paret formada per pedres de formes arrodonides, bastida en sec, sense morter, típica del paisatge menorquí), que formen un ban contiú de 300 metres de llargària a cada costat del camí, elevat per donar seguretat a l'espectador, i situen una petita tribuna per al jurat de la cursa al final del recorregut.

Les dues línies blanques que emmarquen el camí delimiten un espai màgic que, a més a més d'un Cós, potser també és una connexió entre la ciutat dels vius i la dels morts. El conjunt s'ha convertit en un element urbà original i clau per al poble ja que habitualment és utilitzat com a passeig (Gomila, 1998).

Per tot el dit pels entesos, cal destacar la paret seca amb els seients i el terradet, des d'on es donava el sú i donava lloc a les autoritats.

Accessos i vials. Es Cós és un tram viari, d'uns cinc-cents metres de llargària que uneix el carrer des Camí Nou, al final del poble, amb la carretera Vella o camí d'en Kane, bé al davant del Cementeri Municipal.

Començant des de l'inici del Cós, davant l'església de Sant Pere Nou, hi ha una entrada a l'esquerra, que és l'inici de l'antic camí vell d'anar as Migjorn Gran. A mitjan Cós, també a l'esquerra hi trobam l'entrada del camí d'en Boix, i, finalment, al seu final, com ja hem indicat, arriba a la carretera Vella de Maó a Ciutadella. També a mitjan Cós, en aquesta ocasió a mà dreta, també comunica amb un caminó que duu a diferents porcions de terra.

Quant a edificis i llocs, cal apuntar que el Cós, en el seu inici, dalt Sant Pere Nou, dona entrada, en la seva part dreta, al molí des Cós. Just un poc més endavant, devers uns trenta metres, es troba l'entrada que duu a l'estància de Sa Cova o Casa Blanca. A mitjan Cós es troba el modern tros de terra de "Can Basil" i just a dalt, a la mateixa banda, i bé davant el terradet, s'arriba a l'estància de na Casolana.

Quant a la part esquerra, cal dir que es troba tot d'una l'entrada a l'estància des Cós d'en Castell o Estància d'en Castell i, a mitjan Cós, i just després de l'entrada del Camí d'en Boix, hi trobam l'estància d'en Brissio, actual entrada al Club hípic d'Alaior. A ambdues bandes, especialment la dreta, es troben altres petites obertures i portells, que duen a diferents porcions de terra o a una cotxeria. Aquí cal remarcar el fet que aquella zona és altament disseminada i que es disgrega. Aquest fet es veu amb la consulta del cadastre de 1992, en el qual només prop del Cós ja hi ha divuit petites parcel·les o trossos de terra, als quals hi hem d'afegir els que s'hagin produït i pertanyin a Ses Quarterades o Rafal Polit, i que s'hi accedesqui des del Cós.

Adaptació física al terreny. Es Cós d'Alaior va ser construït entre l'actual carrer des Camí Nou i connecta amb la carretera Vella de Maó a Ciutadella. Per tant, quan es va fer, el que es fa és construir un Cós recte, com les condicions per aquest espai és de necessitat, i travessant diferents tanques dels llocs i estàncies que en el seu moment hi havia. Per tant, quan el Cós es va construir, no es va fer altra cosa que adaptar-lo a les condicions físiques del terreny.

D'aquesta afirmació se'n pot fer una comprovació visual, amb el recorregut físic del lloc citat. Només cal adonar-se'n compte que el Cós és al mig del tram de diferents tanques i que, tot i els lògics anivellaments que es van haver de fer, en general es pot observar com, caminant del molí cap al cementeri, algunes de les tanques que es troben a la part esquerra del Cós, tenen la seva continuïtat a la part de la dreta, en forma de petit coster. Antigament, a quasi tots els pobles de Menorca es realitzaven corregudes de cavalls durant les festes patronals, i s'adequava per a aquesta finalitat algun camí dels afores que tingués una traça mínimament recta per convertir en Cós.

CATÀLEG DE PROTECCIÓ ARQUITECTÒNICA I DELS BENS ETNOLÒGICS D'ALAIOR * a51

Història. Es pot pensar que el Cós va ser fet, aproximadament, a finals del segle XVIII. Així i tot, hauríem d'esperar a noves dades per poder-ho afirmar amb total seguretat. En que sí sabem és que quan la festa de Sant Llorenç va ser traslladada a Alaior el 1832, les corregudes es van celebrar al Cós a partir d'aquell moment. Aquesta és la primera data segura proporcionada pel mestre sabater Antoni Pons i Alimundo.

Fins avui en dia, el Cós s'empra amb la mateixa finalitat: que la gent gaudeixi de les Corregudes de Sant Llorenç, ben asseguts damunt els bancs de pedra, al llarg dels cinc-cents metres de llargària de la construcció.

S'ha de ser conscients que estem davant un monument important, perquè va ser construït amb esma. De fet, s'ha de pensar que també hi havia un cós a altres pobles, però generalment se solia ubicar dins unes tanques i, quan arribava el dia de la festa major, s'obrien els portells que les comunicaven, amb els perills evidents per als caixers o genets quan hi arribaven amb els cavalls agrupats. Així es feia a Mercadal, a Migjorn Gran, Ferreries, Sant Climent i Binixems.

En canvi, d'altres llocs com a Maó (Cós de Gràcia i el Cós Nou), Sant Lluís (Carrer de Sant Lluís o es Cós), es Castell (carrer des Mirador des Port) o Ciutadella (Passeig de Sant Nicolau), van ser pobles on es van fer el Cós als afores del poble, però sempre prop o dins la xarxa urbana. Amb el creixement urbà de les darreres tres dècades, tots aquests llocs han passat a formar part del nucli urbà de cada població.

En el Cós també s'hi celebraven les corregudes de Sant Pere. Posteriorment, amb l'arribada dels segle XIX, també seria al cós on se van celebrar, a més, les corregudes de Sant Llorenç durant el diumenge capvespre. Més tard l'acte de les corregudes seria traslladat al dilluns capvespre de la festa, a causa de què la gent no hi assistia; va ser una manera de revitalitzar la seva celebració. Al mateix temps, no es pot oblidar la importància de les Corregudes dins les festes de Sant Llorenç. Aquest acte, juntament amb la Missa Major, les completes, els balls i la capta del dissabte matí, són els actes més tradicionals que es conserven i des que se celebrava la festa a Binixems ja es feien i que, tot i alguns canvis, han arribat fins als nostres dies. Per tant, és una part important i una herència cultural que cal tenir en compte i custodiar.

El Cós d'Alaior, juntament amb els cementeris, el passeig de les Delícies, Dalt Sant Pere Nou i el molí d'en Nadal representen un conjunt d'un alt valor arquitectònic i etnològic, situat a la sortida del nord del poble.

El Cós, per definició, és el lloc on es fan les corregudes -d'homes, d'animals, de vehicles- per obtenir un premi, principalment en les festes majors. A l'any 2000, el Cós d'Alaior és l'únic de Menorca que encara es manté tan ben conservat. Només la introducció de petits detalls com les casetes d'aigua, comptadors, alguna entrada d'habitatge nova, l'actual entrada al club hípic i d'altres aspectes no es fa altra cosa que desvirtuar la seva fesomia.

Per Sant Llorenç, la gent anava al Cós per veure corregudes de poltres, mules, ases i cavalls de la qualcada, que es disputaven com a premi unes culleres de plata; també hi havia curses d'homes i al·lots, que tenien uns premis en metàl·lic. Fins i tot, quan hi havia dos cavalls bons, es feia l'impossible perquè correguessin junts. Mentre es feia aquest acte, una banda de música amenitzava l'acte dalt Sant Pere Nou. Els jutges eren situats dalt el molí des Cós o d'en Nadal.

Quan es fan les corregudes, per opinió dels entesos, pareix que el cavall de l'esquerra, segons corren actualment, quasi sempre té avantatge i guanya les carreres.

Quant a la festa i els costums, caldria estudiar o descriure les parts del Cós, el terradet i la seva història. També no estaria de més conèixer bé com es fan les corregudes, les seves normes, els personatges que hi ha hagut i hi entenen de tot açò, a més de l'entrega final de les canyes.

Per tant, el Cós d'Alaior és un bé més que singular a conservar, per la seva situació geogràfica respecte d'Alaior, a mig camí entre el nucli urbà i l'extrarradi rural. Per tot el dit, és lògic pensar no tan sols conservar el mateix bé en si mateix, com també el paisatge que l'envolta, per preservar-lo íntegrament.

La Guia de Menorca ens ho defineix així "La fiesta popular más celebrada es la de San Lorenzo, que se efectúa el domingo siguiente al día del santo, con solemne función religiosa por la mañana y carreras por la tarde en el cos, terminando la función de noche con música y baile".

El Cós d'Alaior és típic: té cinc-cents metres, aproximadament, i consta d'uns bancs laterals, a més d'un terradet des d'on es donava antigament el súls als cavalls.

El futur des Cós. Per tot el que se sap del Cós, i sabent que s'invertiran una gran quantitat de diners en obres, som de l'opinió que s'haurien d'assolir diferents objectius. El primer de tots ells és el fet d'alliberar el Cós d'elements aliens, com són els miralls vermells, le casetes i les portetes metàl·liques, i altres elements que desdiiuen estèticament.

En segon lloc, no permetre obrir més espais que duguin a tanques o llocs. Si és una zona que, amb el temps, es vagi segregant, s'haurà de cercar una solució, però no a costa del Cós i del seu entorn natural. Per tant, també s'hauria de pensar en un perímetre de protecció, com els que es donen als monuments denominats BIC o als jaciments arqueològics.

Una tercera passa seria convertir-lo en BIC o Bé Catalogat, declarant-lo lloc d'interès etnològic (article 6.5) El fet que sigui l'únic Cós de Menorca que, físicament, es conservi íntgre i amb la tipologia tradicional, pensam que és mereixedor d'aquest tipus de protecció.

Finalment, quant a la intenció de la seva il·luminació, som conscients que durant els vespres no es veu gaire bé els vianants, però si es fa un esforç per llevar tot allò que estèticament fa mala vista, com ara els pals d'electricitat i, en canvi, es volien posar prop d'una trentena de punts de llum enfonyats dins la paret del Cós, el que es guanyaria en estètica, per una banda, ho perdríem fent malbé el mateix Cós per una altra, foradant-lo i posant aquells llums lleigs que ja pasturen per altres indrets de Menorca. La nova solució d'incloure els punts lumínics en l'asfalt del Cós podria ser una solució alternativa.

Ja que parlem d'estètica, no estaria de més cercar una ubicació alternativa a la cabina telefònica de davant l'església de Sant Pere Nou.

5.5.3. CASETES D'ESBARJO

Martorell ens fa una descripció general d'aquestes vil·les d'esbarjo, on ens diu que: "Als afores d'Alaior, i en paratges ben situats d'orientació i/o vistes, s'hi troben petitíssimes vil·les d'esbarjo de planta molt concentrada, d'intencionada implantació i disseny de façana i, gairebé sempre, amb un jardí o hortal més important que la casa. Des de finals del s. XIX fins als anys 40 es produeixen aportacions populars amb resonàncies cultes en una successió d'estils des del barroc matusser d'influència pal·ladiana fins al deco-kistch. La guia inclou, sense sobrevalorar-les, les més significatives:

Vil·la Colon. Al peu de la carretera general, just abans d'entrar a Alaior (1895).

Vista Alegre. Al peu de la carretera general, just abans d'entrar a Alaior (1907). Una de les finestres és figurada en relleu per tal d'assegurar la simetria.

L'Orgue. A un trencall de la carretera general davant mateix de la vil·la Colon. Silueta de xalet francès de catàleg. Balustres pintats damunt la barana massissa.

La Segunda. Al peu de la carretera general, després d'Alaior en direcció a Ciutadella al punt quilomètric 15.750 (començament del 1900). Façana de reminiscències pal·ladianes que clou una doble planta de precisa composició compacta. A l'interior barreja d'ornamentació modernista i suport classicitzant. En estat d'abandó.

Vil·la Tanus. A un trencall de la carretera general, després d'Alaior en direcció a Ciutadella (1941)".

Dins el nucli urbà d'Alaior, bàsicament al carrer Miguel de Cervantes, en molts d'hortos s'hi feien casetes d'esbarjo i, actualment, encara en queden algunes de casetes, tot i les noves edificacions constructives (es poden veure en una fotografia publicada a la revista *S'Ull de Sol*, de setembre de 1990, nombre 1).

Larache. Arribant a Alaior, venint de Maó, es troba davant es penyal de mà dreta unes casetes que s'han convertit en la imatge del poble. Al tram del camí des Banyer, conegut com el camí de l'Orgue, hi trobam un hort amb la seva casa, que s'anomena Larache.

En Xumeu Llopis, conegut com en *Xumeu Pitxeca*, era un fuster d'Alaior a principis d'aquest segle. Havia fet el servei militar a una localitat norafricana, anomenada Larache, i va voler batejar amb aquest nom l'hort i la caseta que ell mateix va construir. El seu germà, que era sabater, se'n va fer una just devora que anomenaren Tetuán, un altre nom nordafricà.

Ambdues casetes són datades en el 1912, i aquest tipus d'hort amb caseta el trobam que és molt freqüent per aquestes dades al voltant de molts pobles de Menorca.

Llucia Pons Olives va estudiar la seva forma i funcionalitat. Just s'entra a Larache es troben primer uns arbres fruiters, com pereres, pruneres, albercoquers, etc. Aquesta és la part més extensa i la que serveix d'hort. En aquest mateix nivell, a la vorera de la dreta, s'hi troba el galliner, i pujant de nivell, el femer.

La caseta està sobreelevada, ja que davall s'hi va construir la cisterna, que el mateix Xumeu Pitxeca va picar, per poder regar l'hort i el jardí, i tenir aigua a abastament. Pujant les escales es troba una primera habitació, on hi ha la foganya, i si se segueix pujant, es troba el jardí de davant la casa.

La caseta està construïda amb maons de marès, cantons de 23 cm de gruix per les parets exteriors, i quarts de 7 cm per als tabics interiors. La teulada és de teules vermelles, a dues aigües, i té dos fumerals, un dels quals no és fa servir.

Al voltant de dues de les cares de la casa, la façana i un lateral, hi trobam un passadís-balcó exterior, des del qual es pot gaudir de molt bones vistes i de fresca en l'estiu.

La façana principal duu inscrit en vermell el nom de Larache i la data de la seva construcció, 1912. Formen part de la seva estètica dues finestres de guillotina, amb dotze vidres cadascuna, i ventalles pintades de verd fosc. La corona un triple cos escalonat amb merlets que li donen una imatge singular i que la diferencien de la resta.

L'interior del petit habitatge, de planta gairebé quadrada, està compost per un menjador, una petita cuina i una habitació dormitori. A la cuina, hi trobam uns fogons vermells amb un ribell antic i un fogó de carbó. El fumeral de l'habitació de la fuganay connecta amb el de lacuina, i el trobam dalt les teulades. El sostre es manté amb bigues de llenya emblancades i quints de marès.

Defora de la casa, just devora el petit jardí, hi trobam la soll on solia haver un porc per fer porquejades. La soll consta d'una barraca coberta i d'un petit pati.

Amb tot el descrit, s'arriba a la conclusió que Larache servia d'hort a una persona del poble que hi anava en el seu temps lliure i així podia obtenir fruita fresca, ous, a més dels productes que pot oferir un porc.

Però alhora, tenia una funció d'oci, ja que s'hi podia anar a fer berenetes, o vegues com deien llavors. I mai ni, anar-hi a fer el ritual anual de l'emblancada anual.

És a dir, parlam de casetes singulars amb hort, que donaven una funció d'oci alhora que oferien una entrada complementària d'aliments i d'animals.

5.5.4. PEDRERES D'ALAIOR

Cal fer una revisió a fons de la informació de què disposam per tenir una primera pauta d'actuació a l'hora d'iniciar futures investigacions. En aquest cas concret, cal advertir que en el fons de l'arxiu municipal és difícil localitzar documentació referida a l'activitat de les pedreres que a continuació relacionam. Per tant, s'haurien de consultar en els arxius administratius del Govern Balear i la consulta dels arxius particulars, de les diferents empreses que van explotar les pedreres. La regulació de les pedreres queda determinada pel Plà Director Sectorial de Canteres, d'aplicació obligada i preceptiva als documents de rang inferior com són els Plans Generals y normativa complementària d'àmbit municipal, com és el Catàleg de Protecció Arquitectònica.

Catàleg de pedreres d'interès etnològic

nom	Observacions
Torralba d'en Salort	arqueològica
Torre d'en Galmés	arqueològica
Binixabó	no arqueològica
Llucalari	no arqueològica
Sa Mola i Sa Moleta	no arqueològica
Santa Ponça	no arqueològica

5.5.5. BARRAQUES DE CARBONERS

En Joan Mercadal, *Coca*, contava que el primer que feien era alçar una barraca a prop de la sitja, si no n'hi havia cap d'abandonada. Cercaven un lloc de la tanca que fos pla, paredaven paret seca a cada banda i dins la paret i posaven senalles de terra, per no deixar passar l'aire; si no hi havia pedreny a prop, l'anaven a cercar. Després tallaven un pi i feien les bigues i uns quants travessers. Els homes no hi solien quebre drets, dins

la barraca, i hi havia lloc per estar asseguts i per dormir dos homes ben bé. Sense finestres, dat hi posaven rama-verda d'alzina i terra cuita, i allò no deixava passar res, encara que n'hi ha que també empen càrritx. Enmig hi quedava la jassa o guia, que anava de davant a darrera, el menjador el guardaven penjat de la guia, perquè hi havia un punt ben enmig, i hi deixaven tres o quatre estaques. La porta era un feix de rama en forma de porta, que empraven per tancar els vespres quan hi quedaven a dormir. El llit era de rama verda i damunt hi posaven un poc de palla. L'aigua l'anaven a cercar amb gerres d'argila a les cases del lloc.

El pla de sitja era l'espai o rotlo que ocupava la sitja, Si no hi havia de sitja, feien un rotlo de sitja i la feina de fer-ho anava a compte del carboner. Dins les marines del terme és freqüent trobar-hi diferents plans de sitja i barraques per als carboners, dels quals n'haurien de quedar constància.

5.5.6. L'AIGUA. DELS ORIGENS A L'ACTUAL SANEJAMENT

Lligat directament a la qüestió de la sanitat i d'obtenir aigua, ens hem de referir als béns etnològics més coneguts en Alaior com són la bassa de Sant Pere i el rentador públic, junt a la sínia.

Consideram d'especial interès ambdues restes etnològics, per la seva importància referida a la neteja, alhora que tan sols ens queden aquestes restes. Aljubs, cisternes públiques i privades, i pous als horts i tanques, acabaven de conformar el cercle bàsic del proveïment d'aigua per als ciutadans alaiorencs.

1.1.1.1. BASSA DE SANT PERE

Temps enrere, l'aigua tenia una importància capdal. Dins aquest context, hem d'entendre la necessitat d'una xarxa de pous, aljubs i cisternes públiques que hi havia al poble, a més dels rentadors públics i de sa bassa de Sant Pere.

La bassa de Sant Pere era situada al lloc, més o manco, entre el pinar de davant l'antic escorxador, al carrer de ses Quatre Boques. Allà, es diu, hi va haver l'església de Sant Pere Vell amb la creu de terme. En alguns quadres apareixen reproduïts tant l'església de Sant Pere com la bassa, i es conta que les dones anaven a fer net la roba a la bassa.

Una de les feines necessàries temps enrere, era la neteja de la bassa, "fer escurar la basse de Sant Pere" com apareix citat als documents; després, el fens producte de la neteja era venut i els diners obtinguts eren invertits en la seva millora i en el pagament del jornal a qui l'havia fet neta.

Segons el transcrit, el 24 d'agost de 1771, es dedueix que prop de la bassa de Sant Pere hi havia un pou i piques on les dones anaven a fer net la roba, amb la precaució que les dones no fessin net la roba dins la bassa.

Amb altres notícies que es poden llegir als llibres d'acords de l'Ajuntament d'Alaior, s'observa com la bassa de sant Pere necessitava d'una neteja periòdica. Així, a més de 1771, hem llegit la mateixa necessitat al 1785, 1802 i 1809. En cada ocasió els jurats de la Universitat d'Alaior havien de resoldre el problema de la neteja de la bassa. Segons paraules seves, "la bassa és a punt de ser escurada o fer neta" i, per tant, se solia cercar una persona que volgués fer la feina o bé es despatxava un albarà on s'ordenava el que calia fer. En la feina d'escurar la bassa, també hi entrava el fet de vendre els fens, i el producte líquid que en traïessin hauria de servir *en recompensa de enfundir la mateixa*: amb la neteja s'aprofundia aquella zona humida.

La fotenda i la "quarentena" dels maonesos. Açò ens ho va contar en José María Olives: "He sentit contar que fa estona van venir dos maonesos amb un atèquina fent fotenda de la bassa, i un saig els va dir, als dos maonesos, que hi haurien de fer quarantena, de manera que van fer un parell d'hores sense sortir d'allà dins. Si no vaig errat, allò va ser en temps del batle Corvo, que vivia bé davant l'Hospital". Aquesta història, o semblant, l'hem poguda sentir contar més d'una vegada.

1.1.1.2. RENTADOR PÚBLIC I L'EDIFICI DE SA SÍNIA

És un bé etnològic que caldria defensar-lo. Gràcies a unes obres de neteja, que va dur a terme la Junta de Compensació dels habitatges de davant les escoles la passada tardor de 1999, va quedar al descobert l'antic rentador d'Alaior, just devora on era l'antiga fàbrica d'assaonar pells.

El rentador públic és un edifici de propietat municipal.

Temps enrere, se sap que les dones anaven a fer net a la Bassa de Sant Pere, en una font que brollava bé dins el pinar, situada devora l'escorxador municipal. Però les coses canviaren.

El 1855 es va construir el rentador públic, al paratge conegut amb el nom del pla de sa Sínia. D'aquesta manera es donava resposta a la necessitat d'ajudar a les dones que anaven a fer net la seva roba a la font de sa Bassa de Sant Pere i a d'altres pous del poble. El 5 de juliol de 1885 es feia pública una subhasta per vendre divers material emmagatzemat per l'Ajuntament, i el seu producte aniria dirigit a acabar la construcció del rentador públic a les immediacions del poble.

Sa sínia era la casa que hi ha al costat del rentador públic, allà on hi havia la fàbrica dels curtits.

5.5.7. SENYALS I MITGERES ENMIG DEL CAMP

Un altre vessant patrimonial és el referit a les ralles de terme i als senyals geodèsics militars. Mentre uns estan patint una greu regressió física, els altres, per la seva complexió física, no són tan fàcilment degradables pel mitjà físic. En tot cas, ambdós elements tenen un valor patrimonial interessant per als menorquins, cadascun assolint la seva funció corresponent.

5.5.8. RALLES (RÄES) DE TERME

Per un expedient de delimitació del terme municipal d'Alaior respecte dels termes municipals de Maó i des Mercadal, redactat l'any 1955, podem dir alguns aspectes d'aquests punts marcadors del terme municipal (secció 11, expedients 6.488 i 7.009).

Al llarg de la línia de terme, es troben un total de 46 ralles. A més, també hi ha un "mojón tres terminos", que es troba prop del Capell de Ferro, al nord del terme d'Alaior, i on conflueixen els tres termes abans citats.

Tot i que la data que hem vist és de 1955, el cert és que la delimitació del terme amb les ralles és de fa molt més temps.

En un article publicat a la *Revista de Menorca*, es parla d'Escursions Arqueològica i per citar els jaciments, com ara el d'Alcaidús d'en Carreras, se'l cita als 5.651 metres de la carretera general, en aquells moments (1888) en construcció, indicant que "...se encuentra a la izquierda el mojon municipal número 23, que señala la divisoria entre los terminos municipal de Mahon y Alayor". També descriu com s'accedeix a la naveta de Rafal Rubí Nou.

5.5.9. SENYALS GEODÈSICS MILITARS

En el terme, encara actualment, hi trobam tot un seguit de senyals geodèsiques instal·lades pels militars, tot per tenir coneixement de diferents punts geogràfics del nostre terme. Aquests senyals, tot i no tenir un alt valor històric, són presents encara avui en els indrets on van ser instal·lats

fa més de cent trenta anys enrere.

Les gestions que es van fer en aquells moments són les que segueixen.

El 9 de setembre de 1866, Adolfo de Motta, cap de la segona brigada comunicava a l'Ajuntament d'Alaior que havien instal·lat tres senyals geodèsiques o punts d'amidament necessaris per als militars: una a Puig Menor, una a So Na Caçana, damunt es talaiot, i una a es Bec Nou. La senyal geodèsica consistia en una pedra de 30 cm. de cantell i un metre d'alçada. Una d'igual que aquesta la podem trobar dalt la Muntanya de Santa Àgueda.

Un any després, l'11 d'agost de 1867, Adolfo de Motta, cap de la primera brigada, torna a comunicar que s'han fet o instal·lat noves senyals geodèsiques: una a la Torre Vella, una a Biniac Nou, una a Torre-solí i una dalt la torre de l'església.

5.5.10. LA ZONA D'ESBARJO A ALAIOR: DE SANT PERE NOU AL PASSEIG DE LES DELÍCIES

El Cós, cementeris civil i municipal, passeig de les Delícies, Sant Pere Nou, teulera d'en Genaro i molí d'en Nadal.

El Cós d'Alaior, juntament amb els cementeris, el passeig de les Delícies, Dalt Sant Pere Nou i el molí d'en Nadal representen un conjunt d'un alt valor arquitectònic i etnològic, situat a la sortida del nord del poble.

Per tant, considerem que tot aquest conjunt, localitzat uns prop dels altres, fa que ens hi fixem, perquè es pogués fer-hi una actuació de protecció patrimonial bàsica, qüestió que al dia d'avui no es dona en cap dels sentits necessaris per a la seva futura conservació.

5.5.11. SANT PERE NOU

Petita església situada als afores d'Alaior, a l'inici de la carretera que va cap al cementeri i connecta amb el camí d'en Kane. Es va començar a construir en el 1723 i els treballs es perllongarien fins el 1731. La planta és d'una sola nau, coberta amb volta de canó, amb tres capelles a cada costat i absis trapezoïdal com a totes les esglésies construïdes durant el segle XVII a Menorca. Els murs laterals estan dividits per pilastres que coronen amb capitell corintí. Sobre aquests discorre un entaulament de molta presència que es perllonga a les parets laterals de la capella major, vorejant les pilastres que, formant angle, defineixen l'arcada d'aquesta.

L'espai interior és molt senzill i amb poques decoracions arquitectòniques. Pilastres embegudes, impostes que recorren els paraments laterals i arcades que marquen la modulació de la nau, són els únics elements que trenquen la netedat dels murs i de les voltes dels sostres. Entre les pilastres s'obren tres capelles per banda amb pilastres embegudes que segueixen el dibuix de les de la nau, amb imposta que continua als murs laterals de les capelles.

L'intradós dels arcs semicirculars s'adorna amb la mateixa motllura que les pilastres i les capelles cobreixen amb volta de canó, el mateix que la nau, aquesta sostinguda pels corresponents arcs perpanys.

El joc de línies paral·leles que exposen els elements arquitectònics, contraposat a les superfícies nues dels murs i voltes, determinen un espai airós, malgrat el treball un poc groller d'aquesta decoració, gens afavorida per altra part, per l'embalum de la il·luminació artificial, que no s'integra en absolut en l'entorn.

Un rosetó o rossassa sobre la porta facilita l'única entrada de llum natural a un espai interior, pintat de blanc, on la il·luminació artificial trenca el possible encant de la seva percepció.

A l'exterior s'obre un portal amb ogiva rebaixada, en la qual s'insinuen unes arquivoltes. La porta és l'element més destacat de tota l'església. És tracta d'una rica portada definida per dues pilastres rectangulars estriades que seuen damunt plints llisos. A la part superior s'adornen amb dues carasses de les quals pengen garlandes i coronen amb capitells d'ordre compost.

L'entaulament segueix el perfil de les pilastres i de la cartela central i està decorada amb relleus vegetals.

El coronament de la portada, de tipus retaule, està format per un relleu que representa un passatge de la vida del sant, envasat en una orla decorada amb farlandes i grotescs i vorejada de dues volutes, darrere de les quals emergeixen dos sols radiants.

De part defora de les pilastres una sèrie de garlandes de ric dibuix i relleu adornen els costats de la portada en les dues terceres parts de la seva largària.

Malgrat la diferència que, aquí, les que envasen la porta són pilastres rectangulars i al Sant Crist de Ciutadella són estíptits, és molt notable l'analogia en el tractament d'ambdues. El conjunt és molt elaborat i d'accurada execució.

La façana manté la desornamentació de les esglésies del XVII. Tota la decoració es concentra a la portada, que és l'element arquitectònic de major interès, definida per dues pilastres rectangulars estriades i un entaulament simple, tot decorat amb relleus vegetals. El coronament està format per un altre relleu que representa un passatge de la vida de sant Pere amb un sol a cada costat. el conjunt emmarcat per arquivoltes d'ogiva rebaixada, que semblen posteriors, està molt ben executat i demostra un total domini del treball sobre marès de l'autor de la filigrana.

Martorell en dona la següent definició: "SANT PERE NOU. Finals del s. XVII, principis del XVIII. Església situada fora del recinte urbà de la vila, dalt d'una carena amb bones vistes cap a les planes de ponent. es fon en un conjunt d'altres construccions, exteriorment molt massisses, que donen suport al buit d'una planada de pins, elevada i ben definida arquitectònicament pels seus murs perimetrals i l'escalinata d'accés. A un extrem, la porta, com una petita joia barroca, esdevé el símbol i el signe del temple. De planta molt simple i amb un llenguatge clàssic primari i poc acurat, assoleix un espai interior tens i contingut".

Actualment no s'ofereixen oficis litúrgics, però en ocasió de casaments i de la celebració de les Completes, les seves portes s'obren als fidels.

5.5.12. CEMENTERI MUNICIPAL

Martorell el descriu com "CEMENTERI CATÒLIC. Carretera d'Alaior a Addaia. S. XIX. Successió de tres espais oberts, de planta quadrada, les parets perimetrals dels quals contenen els panteons o els nínxols. Savi joc d'arquitectura i arbres. Destaca el recinte del fons, el més antic, d'un barroc-naïf molt semblant al del cementeri de Maó. La capella, integrada al mur perimetral, no trunca el ritme de repetició dels panteons -subratllat per la cornisa contínua- però introdueix -amb la superposició d'un cos superior- una unitat arquitectònica d'entitat pròpia. El conjunt és conceptualment neoclàssic malgrat l'ús del llenguatge barroc".

El recinte antic, que ocupa el centre del cementiri actual, és un espai quadrat delimitat per enterraments de galeria als quatre costats i enterraments de pati situats sota el paviment dels passos entre els parterres, tot seguint l'esquema executat al cementeri de Maó, i que va ser construït l'any 1838.

Els xipresos, ordenadament sembrats als parterres, omplen l'espai al voltant del monolit central i donen un ambient de bosc en calma al conjunt. Al costat de ponent d'aquest recinte hi ha una capella amb façana elaborada amb elements neoclàssics que sobresurten per sobre de les façanes, totes iguals, dels panteons, com si es tractés d'una església situada entre les cases d'un carrer.

Aquest primer nucli del cementeri va ser ampliat cap al nord i cap al sud, per on s'entra avui en dia, amb dos espais quadrats, un de principis del segle XX, possiblement de l'arquitecte Femenías, i l'altre posterior. La nova arquitectura es va realitzar amb marès vist (contrastant amb el blanc del recinte antic) i aporta una mínima decoració, de dobles pinacles, sobre la cornisa que remata la façana dels enterraments.

Els tres espais oberts es completaran, molt prest, amb una nova ampliació de l'arquitecte Santiago de Udaeta al costat de ponent del conjunt: una intervenció fortament geomètrica, semicircular, generada a partir de la forma corbada de la façana posterior de la capella antiga i que potencia l'eix transversal del cementeri. El novembre de 1993 a la tanca del costat est del cementeri es va començar a fer les obres d'esplanació del que ha de

ser el nou recinte. S'ha de comunicar amb l'actual per un accés que es farà on hi ha la capella, la qual es construirà de bell nou a un altre lloc. El CIM havia contractat l'obra a l'empresa Joan Mora. Correspon al POS de 1993. L'obra havia de ser finançada entre l'Ajuntament d'Alaior, el CIM, el GB i l'Estat.

Una primera fase era el tancament del recinte, infraestructura, separacions, etc. Els acabats quedaren per una segona fase.

L'ampliació té forma semicircular i té una capacitat mínima de 652 llocs d'enterrament. Té una superfície de 4.315 m². Comprèn diferents tipus de possibilitats d'enterrament: casetes, mausoleus i nínxols. El projecte final inclou tota una sèrie de dependències més: crematori, garatge, sala d'autòpsies, serveis, velatori, etc.

Amb l'explanació d'aquesta zona es va destruir les restes culturals de l'antiga teulera de Villa Jaume.

5.5.13. EL PASSEIG DE LES DELÍCIES

És el tram situat entre els dos cementiris, l'Alzinar d'en Salort, l'antiga teulera Villa Jaume i el Cós. És una zona d'un gran interès. Pot ser una entrada de gran valor natural i arquitectònic. S'han de protegir els pins i les alzines, sembrats fa prop d'un segle, els quals donen un alt valor ecològic i estètic al passeig de les Delícies, temps enrere lloc conegut com el camí de la Forca.

Una idea avançada seria evitar l'asfalt a l'hora de pavimentar-lo i no posant un trespol que reforçàs el seu aspecte de cosa diferent a simple carretera. S'ha de perseguir un valor estètic.

5.5.14. L'ALZINAR D'EN SALORT

És un lloc, situat devora el passeig de les Delícies, on està previst en el planejament urbanístic municipal des de fa molts anys, que allò sigui un parc. Podria ser un dels parcs naturals més visitats de Menorca. És un exemple d'ecosistema madur amb un fàcil accés i en un lloc de molt de pas. Un parc natural preparat per ser visitat amb tot tipus d'explicacions de la natura i de l'etnografia del bosc menorquí. Amb aquesta idea, es complementaria amb que el cementeri civil podria reconvertint-se en un jardí botànic d'altres espècies autòctones representatives, suport inforatiu del parc i punt d'atenció turística i d'informació de tota l'oferta d'Alaior. El parc seria un museu natural obert tot l'any i s'estimularia al visitant a entrar a Alaior. És un dels llocs més visitats en el temps de les comes seques.

5.5.15. EL CEMENTERI CIVIL I L'ABOCADOR

Situat devora el cementeri civil, entre el camí d'en Boix, el passeig de les Delícies, el camí de sa Roca i el camí de Binifabini, és el lloc destinat per a l'abocador de tot tipus de deixalles, per evitar que aquestes es llençassin a la vorera de qualsevol camí o tanca. Després d'un primer funcionament no gaire encertat, es va fer un espai tancat, on es troben els contenidors, on es pot tirar tot tipus d'objectes, eines i fems a posta. Al mateix temps, ha quedat una zona d'esbarjo davant aquella zona, amb bancs per seure a la fresca davant l'antic cementeri.

Unes parets altes i gruixudes tanquen un espai prop de l'acabament del camí d'en Boix i del pas del camí d'en Kane, conegut com el Cementeri Civil. Cal recordar que antigament s'enterraven els difunts a les esglésies. A principi del segle XIX es va manar construir un cementeri catòlic fora del poble, per qüestions sanitàries. El 1855 una nova llei obligava als municipis a tenir, a més, un cementeri neutre, en el qual s'hi enterraven els que no estaven en comunió amb el catolicisme, és a dir, els difunts d'altres religions, ateu i suïcides.

La referència més antiga del cementeri "neutre" o civil és de 1882. La primera construcció ja era allà, amb un recinte molt pobre, amb pocs llocs d'enterrament i una habitació que feia de dipòsit; aquesta descripció correspon a la part actual més allunyada del passeig de les Delícies, vora el camí d'en Boix. Entre 1880 i 1910 només s'hi havien enterrat 4 o 5 persones.

La llei de 1855 ordenava als ajuntaments que aquests recintes tinguessin les mateixes condicions dignes que els cementeris catòlics. En l'Ajuntament d'Alaior es va iniciar una disputa el 1910 entre els regidors republicans i monàrquics, per la conveniència o no de fer unes inversions en aquella dependència municipal. Davant la negativa dels monàrquics, el regidor Miquel Hernández va recordar que la situació era tan dolenta, que se sabia que alguns cans havien extret restes de cadàvers. Aquesta i d'altres situacions, va fer presentar als tres regidors republicans de l'ajuntament una proposta perquè s'habilitàs un nou cementeri neutre al costat del catòlic, on hi havia terrenys disponibles. Açò permetria l'ús compartit de la sala d'autòpsies i facilitaria les labors comunes. La majoria dels regidors ho va aprovar, però la minoria contrària va interposar recurs davant el governador civil de Mallorca. Tot va quedar en no-res perquè la Junta de Sanitat va indicar que prest es farien els dos cementeris, nous, a la part sud de la població, perquè el vent de tramontana dominant, allunyàs els flaïres dolents d'aquell lloc.

El 1917 el problema subsistia. Amb set anys no s'havia parlat més de cementeris nous. El regidor republicà Francesc Servera Gomila proposa de fer obra en el mateix lloc per ampliar el cementeri civil, idea aprovada sense oposició. No se sap si l'oposició anterior havia estat per la inversió o pel fet de situar-lo just bé al costat del cementeri catòlic. La tramitació del cementeri civil comença el 1917, i en el pressupost de 1922 encara es liquidava part de les despeses. En total es van invertir 13.800 pessetes.

El projecte de renovació del cementeri civil va ser encarregat a l'arquitecte maonès Francesc Femenías qui, en un plànol fet el mateix 1917, va distribuir l'espai adaptant-lo al lloc on s'havia de refer el cementeri. Uns passadissos amb jardins en forma de cunya donaven pas, al fons, als nínxols (a l'esquerra) i a la sala d'autòpsies i al dipòsit (a la dreta). Es pot dir que les obres es van fer pràcticament seguint el marcat per l'arquitecte.

Alhora, a Alaior, es va reforçar el moviment anarcosindicalista que havia nat entorn del moviment obrer i de l'Escola Laica. Persones laiques i anticlericals, havien reivindicat la coherència de l'enterrament civil i que durant les tres primeres dècades del segle XX van ser quan el recinte civil va ser més emprat. Després de la guerra civil, època de repressió d'ideologies derrotades, només s'hi van enterrar les persones de ferm caràcter aconfessional, la major part d'ells convençuts llibertaris de l'Escola Laica.

Aquesta situació es va mantenir fins el 1976, quan el rector Antoni Sintes, defensor de les reformes del concili vaticà segon, i posant-se d'acord amb el batle Antoni Pons Timoner, van decidir reconvertir el cementeri catòlic en cementeri municipal i traslladar-hi les restes de tots els difunts del civil, ja que la dependència perdria la confessionalitat i es convertia en laic, tot i la preeminència d'enterraments catòlics. Un dels fets cabdals va ser la reunió del bisbe Miquel Moncada, amb persones representatives de la tradició racionalista anticlerical per tractar el tema (Joan Seguí, Joan Carreras i Idílio Paul). L'única condició posada va ser que el traspàs es fes salvaguardant tota la dignitat dels seus difunts, fet que el bisbe va garantir.

Les anècdotes es converteixen en fets intolerants si ens referim a aquest recinte. Així, aquí s'hi va enterrar mestre Duran, que havia dirigit l'Escola Laica des Banyer. Temps després de ser enterrat, un descontrolat intolerant va picar la part de la dedicatòria de les pedres del mestre Duran i del batle republicà Paris. L'altre és que els taüts eren portats a braços des de la casa fins al cementeri. Però les comitatives dels difunts del cementeri civil tenien prohibit passar per davant el recinte catòlic, com si es tractàs d'una profanació; aquest fet obligava als familiars i amics a prendre, a mitjan Cós, pel camí de'n Boix. Allò era menyspreu cap a la persona i hi havia estira i arrosnes. Després de 1976, el cementeri va ser abandonat progressivament. S'hi van dipositar restes i deixalles de carrosses i cotxes abandonats. Se sap que el 1991, i després d'un problema sobre els paral·lamps radioactius localitzats a les escoles i edificis públics d'Alaior, un d'aquells elements nocius es diu que va ser enterrat en el cementeri civil.

Darrerament s'han fet públiques algunes propostes per millorar el seu estat. Una d'aquestes era la d'enjardinar i condicionar el lloc, posar-hi una inscripció que expliqui el significat d'aquell recinte i obrir-lo a les visites del públic. Una altra és fer-hi un jardí de plantes autòctones i condicionar el recinte com a complement del que havia de ser el parc de l'Alzinar d'en Salort.

5.5.16. TEULERA VILLA JAUME I TEULERA D'EN GENARO

Des del desembre de 1993 es feien obres d'ampliació del cementiri municipal. Amb les obres es va enderrocar la última teulera sencera del poble, la teulera Villa Jaume.

Localització. Villa Jaume era a la carretera Vella o camí d'en Kane, situada entre el cementiri catòlic i el civil, a mà dreta.

Producció. Va estar en funcionament fins als anys seixanta i produïa teules, gerros i misons. El propietari de la teulera era Sebastià Jaume Ferrer i va emprar el seu llinatge per donar-li nom a la teulera; a Alaior era conegut popularment com *en Sebastianillo*, era maonès i s'havia casat amb Juanita Sintes Rotger. En Jaume va treballar amb el seu cunyat, en Cristòfol Sintes Rotger, tot i posar-se després per ell. La teulera tenia un forn amb una capacitat de 20 m3 per coure, i sabíem que el 1954 encara pagava contribució industrial.

El procés de producció era fet totalment pel gerrer: des de la recerca de terra adequada i després de molta, es porgada i s'obtenia una pols fina i neta d'impureses. Després, mesclada amb aigua, s'obtenia les coques de fang per fer els objectes: misons, rajoles, teules, cànsters, tests... Després arribava la feina de coure els objectes, posant per ordre primer els més feixucs (misons) i s'acabava posant els més delicats. La cocció dels objectes tenia una durada d'unes vint hores, i s'emprava rama en forma de feixos, que era introduïda per una boca a posta. Per saber si la cosa era cuita, en el sostre del forn, en un forat a posta, s'hi posava un testes de mostra per saber quan estava cuita la cosa, o bé saber a quina banda del forn faltava foc.

En Sebastianillo era molt conegut a Alaior per la seva manya a l'hora de fer objectes artístics, a més de la producció normal d'objectes.

Quant a la teulera d'en Genaro, cal advertir que actualment és l'única teulera que conserva intactes els seus dos forns. Així i tot, darrerament la part de l'edifici destinat a magatzem ha patit greus deficiències i un dels dos forns pateix també un procés de destrucció que, si no s'actua amb decisió, podríem estar a punt de perdre definitivament un patrimoni cultural difícil de recuperar.

5.5.17. MOLINS D'ALAIOR

El constant deteriorament dels béns arqueològics i etnològics, fa que ens preocupem pels molins de vent fariners. El record del testimoni d'allò que ha estat la nostra societat i un record que embelleix el nostre poble en són alguns dels arguments. Alaior és la població que ha conservat millor els seus molins. El 1990 es va proposar de crear un grup, els amics dels molins de vent, per recuperar-ne un a Alaior. La proposta no va rebre el suport necessari.

Molí d'en Nadal (des Cós, de Sant Pere Nou). Conserva íntegra la fàbrica original, encara que el seu estat de conservació fins fa poc era regular i s'observava un greu perill de ruïna pel seu estat d'abandó. Mancava consolidar les cobertes i la reposició del caracull i l'emblancat exterior i interior. Després de finalitzar les obres de rehabilitació dins el 2001, es pot considerar el millor molí de vent conservat a Alaior.

Segons Deseado Mercadal, el 1930 un senyor català de Culera, Figueres, en el Pirineu català, adquirí el molí de vent de Sant Pere Nou, i el mestre de molins de vent d'Alaior, Antoni Pons Vadell, des Molí d'en Nadal el desmuntà i el construï a la localitat gironina.

Es molí des Cós, per Sant Llorenç s'ha convertit en el lloc d'on es dona el Sus! a les corregudes, lloc immillorable per seguir les corregudes dels cavalls.

L'Ajuntament va arribar el 1999 a un acord amb la propietat des Molí des Cós pel qual l'Ajuntament rebrà 84 metres quadrats de la parcel·la que serviran per fer la prolongació del carrer que està previst que sigui part de la ronda nord i límit de la part urbana; a canvi l'Ajuntament ha de pagar la paret nova que s'ha fet. Aquesta cessió es va tractar en la sessió del Ple del Consistori de dia 10 de setembre.

Molí d'en Jon. És al carrer des Bèrrecs o de Santa Àgueda, és en bon estat de conservació, i es proposa la restauració dels desperfectes de la fàbrica, reposició del caracull i l'emblancat exterior i interior.

Molí d'en Setu. És situat al carrer de Baixamar, i és d'estructura general regular. S'hauria de restaurar els desperfectes de la fàbrica, reposició del caracull, emblancat exterior i policromia original: abans tenia una faixa groga i ocre amb una sanefa blava.

Molí de l'Àngel. Conservació externa bona, i com els altres, es proposa la reposició del caracull, restauració dels desperfectes de la fàbrica, emblancat exterior i recuperació de la policromia original (faixa blava de 1'80 m a la base i cinta blava a la part superior).

Molí de sa Bolla. Estructura general bastant bona, reposició del caracull, restauració dels desperfectes de la fàbrica i emblancat exterior. En els anys noranta s'hi va voler fer un restaurant.

Molí des camí de Son Bou (d'en Mascaró, situat a l'antic camí des Barranc d'en Rellotge). Aquest molí ha estat molt modificat i amb un intent de restauració recent l'única actuació pertinent per tal de formar conjunt amb la resta de molins seria la reposició del caracull, encara que això s'hauria d'estudiar amb més deteniment.

Molí d'en Mascaró. És el darrer molí fet a Alaior, i en el qual en Miquel Pons Llambías, *Rada*, el va ajudar a construir.

Molí de s'Androna. L'estructura original es considera massa alterada com per intentar cap actuació.

Molino San Jorge. Noms: Molino San Jorge i Molí de Mitjan Lloc. En paraules de Bartomeu Capó, l'actual propietari de la fàbrica de farina de Mitjan Lloc, en temps d'en primer allà era conegut amb el nom de Sant Jordi o molí de Sant Jordi. L'origen del nom no és gaire clar. En tot cas, el que si sabem és que a principis de segle XX allà hi havia una fàbrica de licor, que era regentada per un tal Jordi Hernández, el qual va pagar contribució entre 1900 i 1904 per una fàbrica d'aiguardent. Aquest negoci va ser comprat pels actuals propietaris de la licoreria Son Petit. Posteriorment, i des que hi va viure el sogre den Bartomeu Capó, en Diego Triay Seguí, sempre s'ha conegut com el molí de Mitjan Lloc, lloc on s'ha molt farina i altres cereals, a més de premsar vi. Darrerament els propietaris hi tenien unes vint gallines per al consum propi.

Solucions per al futur dels molins d'Alaior. El que preocupa a tothom és el finançament per dur a terme les diverses actuacions que es proposen, que són les solucionen aquest tipus de problemàtiques.

El finançament pot ser d'origen públic i privat, i pot abraçar diferents modalitats:

- Destinar una part de l'1% de la quantitat recaptada pels municipis en concepte de permisos d'obra, tal com disposa la normativa vigent.
- Destinar una quantitat fixa a càrrec dels pressupostos generals dels organismes com la Comunitat Autònoma, CIM, Ajuntaments...
- Inclusió en programes de la Comunitat Europea.
- Subvencions d'entitats privades.

L'actuació que s'ha de fer en cada projecte anirà lligat i dependrà de l'ús que es pretengui:

- Adquisició del monument en cas que es consideri oportú dedicar-lo a ús públic (museu, sala d'exposicions, equipament social...)

2. Inversió per la seva restauració a canvi del compromís de propietari de facilitar un espai públic (vista periòdica) 03789B7B87CB

3. Subvenció als propietaris per la restauració i conservació del monument, indicant sobretot en el cas dels molins utilitzats com a habitatge. Els molins s'han de conservar i són els continents d'un incalculable valor històric que emmagatzemen, són testimonis muts d'una organització socio-econòmica passada i a al vegada ens trobem davant d'una mostra d'enginy humà destinada a aprofitar un tipus d'energia, l'eòlica, tan de moda avui en dia per la seva conedició d'alternativa i no contaminant. El molí és, en definitiva, una màquina que conjuga a la perfecció funcionalitat i estètica. És per açò que la seva vàlua és doble.

5.6. FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I ARXIVÍSTIQUES

5.6.1. FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

ATENEO CIENTÍFICO, LITERARIO Y ARTÍSTICO DE MAHÓN (1911): *Guia de Menorca*. Edició a càrrec de F. Fàbregues Pons. Maó.

GOMILA, Joan J. (1998): *Menorca. Guia d'arquitectura*. Menorca, Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears.

GOVERN BALEAR (1999): *Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears*. Edició a cura del Govern Balear-Conselleria d'Educació, Cultura i Esports, Consell de Mallorca, Consell de Menorca i Consell d'Eivissa-Formentera.

JULIÀ SEGUÍ, Gabriel (1995): "L'església parroquial de Santa Eulàlia", a *S'Ull de Sol*, núm. 63, novembre, p. 5; i núm. 64, desembre, pp. 10-11.

LIMÓN PONS, Miquel Àngel (1990): *Guia de Alaior y su término*. Alaior, l'Ajuntament.

LIMÓN PONS, Miquel Àngel (1995): "Can Salort: Casa i nissaga alaiorenca", a *S'Ull de Sol*, núm. 59, juliol, pp. 24-26.

MARQUÈS SINTES, Miquel Àngel (1995): *Les festes de Sant Llorenç d'Alaior*. Col·lecció Llum Nova / 1. Alaior, S'Ull de Sol.

MARQUÈS SINTES, Miquel Àngel (1997): "Unes reflexions sobre el Còs", a *S'Ull de Sol* núm. 79, març, pàg. 2.

MARQUÈS SINTES, Miquel Àngel (1999): "Actualitat sobre el Còs", a *S'Ull de Sol* núm. 112, desembre, pàg. 40.

MARQUÈS SINTES, Miquel Àngel; SINTES ESPASA, Guillem (1996): *El convent de Sant Diego a Alaior. Memòria històrica i artística*. Maó, Institut d'Estudis Balearics-Institut Menorquí d'Estudis.

MARTORELL, Josep (1980): *Guia d'arquitectura de Menorca*. Publicacions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Premi Fundació Güell, de l'Institut d'Estudis Catalans. Editorial La Gaya Ciència, S.A.

M.M.S. (1990): "Ses Monges se'n van", a *S'Ull de Sol*, núm. 0, p. 6.

VILLALONGA PETRUS, Maria Antònia (1983): "Si les pedres parlassin", al *Programa de festes de Sant Llorenç*. Alaior, l'Ajuntament.

5.6.2. FONTS ARXIVÍSTIQUES

Arxiu Municipal d'Alaior (AMA)

Acuerdos municipales (secció 1-I)
Llibre d'acords d'abril 1919 - febrer 1920, f. 29 - 29 v.

Governació (secció 11)
Expedients 6.488 i 7.009 relatius a delimitació de termes municipals.

Memoriales y Cartas (secció 14)
Correspondència dels anys 1866 i 1867.

Obres públiques (secció 15)
Núm. 4693, 15-I, C, Conveni urbanístic amb els promotors de Son Bou, 18.11.1982 a 09.03.1983.

Plànols i projectes (secció 17-A)
Núm. 5416, Son Bou, 1972.
Núm. 5417, Son Bou, 1970.
Núm. 7456, valoració edifici Sa Sínia Polígon Iln per Borja Carreras, 1984 [1983-1989].

6. FINAL. JUSTIFICACIÓ DE LES MODIFICACIONS I COMPLIMENT DELS INFORMES

La relació detallada de les al·legacions ateses i les noves incorporacions al catàleg ha estat objecte d'un document específic enquadernat separatament, a on es relacionen les al·legacions i també l'informe del Consell Insular de Menorca que sol·licita noves incorporacions d'elements patrimonials.

S'ha de fer referència a alguns canvis en relació al planejament anterior i elements que no es cataloguen per haver perdut el seu valor patrimonial.

6.1. Modificacions que incorpora l'actual documentació

La present versió del catàleg incorpora les modificacions indicades a l'informe signat el 14 de desembre de 2008 i afegeix els següents elements nous:

- Els elements LLN-1-E, LLN-2-E, LLN-3-E

IDENTIFIC	PROT.	SECTOR	TIPUS D'ELEMENT
LLN 1E	C		ERA
LLN 2E	C		SÍNIA RECONSTRUIDA
LLN 3E	C		SÍNIA

- Alguns dels elements catalogats registren una precisió o ajust del nivell de protecció, d'acord amb el contingut de l'informe esmentat abans.
- Els elements que s'indiquen a continuació, incorporats a arrel del que determina l'informe del Servei de Patrimoni del Consell Insular de Menorca signat l'onze de juliol de 2008 relatiu a la documentació de l'aprovació inicial de l'adaptació del PGOU d'Alaior a les Directrius d'Ordenació del Territori i al Pla Territorial Insular.

IDENTIFIC	PROT.	SECTOR	TIPUS D'ELEMENT
CES 27A	A1	URB02	CASAD'ESBARJO
CES 28A	A1	URB02	COTXERA, ESTABLE I BARRANQUETA DE PORQUIM
CES 29A	A1	URB02	CASETA D'ESBARJO I PARET
CES 30A	A1	URB02	CASETA D'ESBARJO I PARET
CES 31A	B	URB02	BOUER I PARET
CES 32A	A	URB02	ERA
CES 33A	C	URB02	BOUER
CES 34A	A1	URB02	CASAD'ESBARJO
CES 35A	A1	URB02	CASETA DE VINYA
CES 36A	A1	URB02	BOUER
CES 37A	A	URB02	CISTERNA DE ROSSEC
CES 38A	C	URB03	CAMI RURAL
CES 39A	C	URB03	CASETA DE VINYA
CES 40A	C	URB03	BOUER
CES 41A	C	URB03	ESTABLE
CES 42A	C	URB03	CASETA GARATGE
CES 43A	C	URB01	CAMÍ
CES 44A	C	URB01	POU O CISTERNA
CES 45A	A1	URB01	CASETA D'ESBARJO

CES	46A	C	URB01	CASETA	B896D0FF94C5ED213AB65721B0D403789B7B87CB
BRV	1E	B	URB05	FORN DE CALÇ	
BRV	3E	C	URB05	MENJADORA I PORTALADA	
BRV	4E	B	URB05	ALJUB	
BRV	5E	C	URB05	CISTERNA	
BRV	6E	A	URB05	ALJUB I BOUERET	
BRV	7E	C	URB05	CAMÍ	
BRV	8E	A	URB05	ALJUB	
SBD	1A	B	A.R.T.5	CASA RURAL	
SBD	1E	A	A.R.T.5	CISTERNA I ABEURADORS	
SBD	2E	B	A.R.T.5	ESTABLE	
SBD	3E	A	A.R.T.5	COVA ARTIFICIAL	
SBD	4E	A	A.R.T.5	ERA PICADA	
SBD	5E	A	A.R.T.5	ERA ENRAJOLADA	
SBO	1E	A	A.R.T.5	COVA	
SBO	2E	A	A.R.T.5	COVA 2	
SBO	3E	A	A.R.T.5	COVA 3	
SBO	4E	A	A.R.T.5	COVA	
SBO	5E	A	A.R.T.5	COVA	
SBO	6E	A	A.R.T.5	COVA REFUGI	
SBO	7E	A	A.R.T.5	COVA	
SBO	8E	A	A.R.T.5	COVA	
SBO	9E	A	A.R.T.5	COVA 2-1	
SBO	10E	A	A.R.T.5	COVA 2-2	
SBO	11E	A	A.R.T.5	COVA 2-3	
SBO	12E	A	A.R.T.5	COVA 2-4	
SBO	13E	A	A.R.T.5	COVA 2-5	
SBO	14E	A	A.R.T.5	COVA 2-6	
SBO	15E	A	A.R.T.5	COVA 2-7	
SBO	16E	A	A.R.T.5	COVA 2-8	
SJM	1E	B		ALJUB	

6.2. Modificació de la delimitació del casc antic.

La delimitació del casc antic proposada exclou àrres marginals a dins del nucli urbà, amb el criteri de identificar la zona històrica a dins del context del barri i no solament per haver-hi alguns edificis antics a la zona catalogada. El resultat formal de la ciutat antiga és diferent de la zona d'eixample, per l'aplicació de normes específiques que pretenen mantenir un ambient predominant al nucli inicial de la ciutat. Encara que el creixement natural de les viles es produeix predominantment al llarg dels camins, en una forma d'estructura radiocèntrica, una vegada reomplerts els buits urbans intersticials amb edificis moderns, la qualitat formal del barri exterior no és la mateixa que la del casc antic, encara que algun dels carrers sí que tindrà edificacions d'èpoques anteriors. En algun d'aquest casos, com a l'entorn de la carretera nova o al carrer de Ciutadella, es redueix l'àmbit del casc antic, reconeixent la nova implantació de nous edificis a un entorn urbà predominantment modern. Açò no afecta la possibilitat de catalogar els edificis que mereixen protecció, i només dona una certa flexibilitat de plantejament formal als nous edificis, de manera que el manteniment del patrimoni no queda afectat per aquest canvi de delimitació del casc antic.

TIPOLOGIA D'EDIFICACIÓ ALS NOUS BARRIS DESCATALOGATS

TIPOLOGIA D'EDIFICACIÓ ALS NOUS BARRIS DESCATALOGATS

6.3. Les fitxes de l'edifici de correus i del carrer de s'Androna

L'edifici de correus va sofrir una reforma substancial, per adaptar-lo al nou ús, de manera que es va perdre tot el seu valor patrimonial. Per aquest motiu no té sentit mantenir la seva fitxa, una vegada ha

estat transformat fins al punt que no correspon a la tipologia de forats de façana i distribució en planta dels edificis tradicionals.

Pel que fa al carrer de s'Androna a on hi ha documents que fan referència a possibles restes d'època romana a la parcel·la confrontant amb el camí de sa Mola, actualment la parcel·la de referència està edificada, de manera que no hi ha possibilitat de documentar bens anteriors a l'edifici construït recentment. S'incorpora la fotografia de la zona.

Maó a 1 de juliol de 2.009

Signat: Enric Taltavull Femenías, Arquitecte